قال الله تعالیٰ فی شانہم رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ (القرآن)

وقال صلی الله علیہ وسلم اَصْحَابِیْ کَالنُّجُوْمِ فَبِاَیِّهِمُ اقْتَدَیْتُمْ اهْتَدَیْتُمْ (رزین)

آئینۂ اعتقاد

پاگوچوٹون

پ ۴ سورہ آل عمران آیت 195
پ 03 سورہ آل عمران آیت 17

صحابہؓ ہیں سارے نجوم ہدایت
بہ فیضِ کرم آفتاب محمدؐ

صدیقؓ عکس حسنِ کمالِ محمدؐ است
فاروقؓ ظل جاہ و جلال محمدؐ است
عثمانؓ ضیائے شمع جمالِ محمدؐ است
حیدرؓ بہار باغ خصال محمدؐ است

اسلامِ ما اطاعتِ خلفائے راشدینؓ
ایمانِ ما محبتِ آلِ محمدؐ است

جو چمک نگاہ عمرؓ میں ہے
جو تپش کہ قلب عمرؓ میں ہے
نہ وہ برق میں نہ شرر میں ہے
نہ وہ شمس میں ہے نہ قمر میں ہے

Scanned with CamScanner

باڳو چوٿون

مقام صحابا ڪرام رضي الله عنهم اجمعين

الله تعالىٰ انسانن جي رشد ۽ هدايت لاءِ حضرت آدم عليه الصلوٰة والسلام کان وٺي جو داعيان حق جو سلسلو شروع ڪيو هو. ان کي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم جي ذات گرامي ءَ تي ختم ڪري ڇڏيو. هن ڪري ته دين حق کي دنيا ۾ رائج ۽ غالب ڪرڻو هو. اهو درجي بدرجي پنهنجي حياتيءَ جون ارتقائي منزلون طئي ڪندو خاتم الانبياء حضرت محمد ڪريم صلي الله عليه وسلم جي مبارڪ هٿن سان من ڪل الوجوه ڪامل ۽ مڪمل صورت ۾ پنهنجي حُسن ۽ جمال سان دائري شهود ۾ جلوه گر ٿيو. پهريون ته هي صورت حال هئي جو جڏهن الله تعالىٰ جو هڪڙو نبي پنهنجي تعليمات کان ماڻهن کي روشناس ڪري دنيا کان رخصت ٿيندو هو ته ان کان بعد ڪجهه عرصي تائين ماڻهو ان جي اصلي تعليمات تي عمل ڪندا رهندا هئا. پوءِ آهستي آهستي انهيءَ ۾ رسم ۽ رواج شرڪ ۽ بدعت جو ڪافي حصو داخل ٿي ويندو هو جنهن جي ڪري اصل دين بلڪل ئي مٽجي ويندو هو يا وري مسخ شده صورت ۾ باقي رهندو هو.

جڏهن وري الله تعالىٰ جي طرف کان هڪڙو ٻيو پيغمبر موڪليو ويندو هو. جو دين کي از سر نو زنده ڪندو هو. ۽ ان کي ان جي اصلي شڪل ۽ صورت ۾ ماڻهن جي سامهون پيش ڪندو هو. اهو سلسلو اهڙيءَ

طرح جاري رهيو جيستائين دين حق جي تڪميل جو وقت اچي پهتو. هيڏانهن انساني تهذيب ۽ تمدن ترقيءَ جا درجا طئي ڪندو هڪ مخصوص نقطه ڪمال تي پهتو ته الله تعالى پهريان سڀ ضابطا ۽ قاعدا منسوخ ڪري انسان جي لاءِ هڪ مڪمل ۽ آخري ضابطه حيات مقرر فرمايو ۽ ان کي ابدي ۽ دائمي شڪل ڏئي ڪري انسان جي حوالي ڪيو ۽ قيامت تائين زماني جي هٿ چراند ۽ انساني تحريفات کان ان جي حفاظت به پنهنجي ذمي ڪئي. هاڻي جڏهن دين حق بلڪل نه مٽجي سگهي ٿو ۽ نه ان جي اصلي شڪل ۽ صورت مسخ ٿي سگهي ٿي تنهن ڪري نبوت جو دروازو بند ڪيو ويو. جو ته جنهن ضرورت جي پيش نظر نبوت جو سلسلو جاري ڪيو ويو هو هاڻي ان جي ضرورت باقي نه رهي. الله تعالى جي آخري پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم پنهنجي ارشادات گرامي جي ذريعي ان ضابطه حيات جي مڪمل تشريح فرمائي ۽ پنهنجي عمل جي ذريعي ان کي عملي جامو به پهرايو. حضرت محمد ڪريم صلى الله عليه وسلم جي حياتي طيبه ۾ ته ڪنهن قسم جي اختلاف جو ڪوئي سوال ئي پيدا نه ٿو ٿي سگهي پر عين ممڪن آهي جو پاڻ سڳورن جي وفات کان بعد تشريحات ۾ يا بعض عبادتن جي عملي صورت ۾ ڪوئي اختلاف ظاهر ٿئي ته هاڻي انهيءَ اختلاف جي فيصلي لاءِ ڇا صورت ٿي سگهي ٿي.

انهيءَ اختلاف کي ختم ڪرڻ لاءِ صرف هڪ ئي طريقو ٿي سگهي ٿو. اهو هي آهي جو مختلف شقن کان جا شق حضرت محمد صلى الله عليه وسلم کان منقول هوندي اها ئي صحيح هوندي ۽ ٻيون سڀ غلط پر ان ۾ هڪ ئي دقت آهي ته جن به ٻن ماڻهن جي وچ ۾ اختلاف آهي انهن

مان هرهڪ پنهنجي نظريي کي حضرت محمد صلى الله عليه وسلم جي طرف منسوب ڪندو. هاڻي انهيءَ جهڳڙي کي ختم ڪرڻ لاءِ ضروري آهي جو قابل اعتماد ماڻهن جي هڪ جماعت هجڻ گهرجي جو ڪافي عرصو رسول الله صلى الله عليه وسلم جي صحبت ۾ رهي هجي ۽ حضرت ﷺ جن جي حياتيءَ جو هر پهلو پنهنجي اکين سان ڏٺو هجي ۽ اسلام جي تعليمات جون تشريحون پنهنجي ڪنن سان ٻڌيون هجن سفر ۽ حضر ۾ ساٿ گڏ رهي ڪري تمام احڪام براه راست حضرت ﷺ جن کان حاصل ڪيا هجن. هاڻي معاملو صاف آهي انهن ٻن نظرين مان جنهن هڪ نظريي کي انهي جماعت ترجيح ڏني ۽ رسول الله صلى الله عليه وسلم جي طرف منسوب ڪيو بس اهو حق آهي.

اها جماعت صحابا ڪرام رضى الله عنهم جي آهي. الله تعالىٰ انهن پاڪ نفسن تي لکين ۽ ڪروڙين رحمتون نازل فرمائي جو انهن محمد صلى الله عليه وسلم کان دين حاصل ڪيو ۽ اسان تائين پهچايو.

صحابا رض سان محبت رکڻ گهرجي

صحاباجو ايڏو ته شان آهي جو وڏي درجي جو ولي به ادنىٰ درجي جي صحابي جي شان برابر ٿي نه ٿو سگهي. صحابا سان محبت رکڻ ايمان جي نشاني آهي. ۽ انهن کي سبّ ۽ شتم سان ياد ڪرڻ نفاق جي نشاني آهي. پر افسوس هن آزاديءَ جي زماني ۾ جتي اسان مسلمانن ۾ دين جي گهڻن ڪمن ۾ ڪوتاهي آئي آهي ۽ آزاديءَ جو رنگ آهي اتي صحابه ڪرام جي حق شناسي ۽ ادب ۽ احترام ۾ به حد کان زياده ڪوتاهي آئي آهي. پر ان کان به وڌ بعض دين کان بي پرواهه ماڻهو انهن جي شان ۾ گستاخي ڪندا آهن. حالانڪ اهي دين جا اول ڦيلائيندڙ

آهن انهن جو حق مرڻ تائين اسان لاهي نه سگهندا سون. اهي حضرات رسول الله صلى الله عليه وسلم جي نبوت جا شاهد آهن ۽ معجزات جا گواه ۽ قرآن مجيد جا ناقل ۽ اسلامي تعليمات جا راوي آهن. جيڪڏهن انهن کي سبّ ۽ شتم سان ياد ڪبو ته انهن جي غالب اڪثريت کي اسلام کان خارج ۽ اسلام جو دشمن ۽ اسلامي تعليمات جو ميٽيندڙ چئبو ۽ قرآن جي تحريف ڪندڙ مجبو ته اسلام باقي ڪيئن رهندو. انهيءَ واسطي رب العزت جو عالم الغيب والشهادة آهي پنهنجي غير متبدل قرآن ۾ انهن جي اوصاف جو صاف الفاظ ۾ اعلان فرمايو تان جو ان جي پڙهڻ کان پوءِ ڪوئي حيادار انهن بزرگن جي خلاف لب ڪشائي جي جرأت نه ڪري سگهي.

صحابيءَ جي تعريف

جنهن شخص ايمان جي حالت ۾ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جي حياتيءَ ۾ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم کي وفات کان اڳ ۾ بيداريءَ سجاڳي ۾ ڏٺو. يا رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم ان کي ڏٺو (جيئن عبدالله بن ام مڪتوم) ۽ اهو شخص پوءِ ايمان سان لئي مئو. اهڙي شخص کي اصطلاح ۾ صحابي چوندا آهن.

خلاصو هي آهي ته صحابي هجڻ لاءِ هڪ لحظه جي ملاقات ڪافي آهي. ڊگهي محبت ۽ پاڻ سڳورن سان ڪنهن غزوه ۾ شرڪت ضروري نه آهي. جيئن جو بعض سلف صالحين جي سامهون حضرت معاويه رضه ۽ عمر بن عبدالعزيزؒ جو ذڪر ڪيو ويو ته هي فرمايائون ته حضرت معاويه رضه جي بارگاه رسالت ۾ هڪ لحظه جي حاضري ۽ صحبت ۽ هڪ لمحه جي گذاريل ۽ مجلس عمر بن عبدالعزيز ۽ ان جي تمام اهل بيت کان گهڻي افضل آهي (فتح المغيث)

تفريعات

صحابيءَ جي انهيءَ تعريف جي بنا تي انهن ماڻهن کي صحابي نه چئبو جن نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم کي ڪفر جي حالت ۾ ڏٺو ۽ سندس وفات کان بعد اسلام قبول ڪيائون.

٢ انهن کي به صحابي نه چئبو جو حضرت ﷺ جي حياتيءَ ۾ غائبانه اسلام قبول ڪيو پر وفات کان پوءِ دفن ٿيڻ کان اڳ ۾ پاڻ سڳورن جي ديدار کان مشرف ٿيا. جيئن ابو ذويب خويلد بن خالد الهزلي.

٣ جن ماڻهن حضرت ﷺ جن کي اسلام جي حالت ۾ ڏٺو پوءِ مرتد ٿي ويا ۽ ڪفر تي ئي مئا انهن کي به صحابي نه چئبو. جيئن ابن خطل ۽ ربيعة بن اميه ۽ عبيدالله بن جحش. مگر جيڪي مرتد ٿيڻ کان پوءِ وري اسلام جي طرف موٽي آيا ۽ دوباره حضرت ﷺ جي زيارت کان اسلام جي حالت ۾ مشرف ٿيا اهي به بالاتفاق صحابي آهن. پر جيڪي ماڻهو حضرت ﷺ جي وفات کان بعد مرتد ٿيا ۽ پوءِ تائب ٿي اسلام ۾ داخل ٿيا جيئن قرة بن ميسره ۽ اشعث بن قيس انهن جي صحابي هجڻ ۾ اختلاف آهي. جمهور محدثن وٽ اهي صحابي آهن ۽ امام ابوحنيفه صاحب وٽ اهي صحابي نه آهن. ڇو ته مرتد ٿيڻ سان سڀ عمل ختم ٿي وڃن ٿا. جيئن قرآن ۾ آهي وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ۽ امام شافعي رحمة الله عليه جو به اهو ئي مسلڪ آهي. (ڪتاب الام)

٤ صحابيءَ هجڻ لاءِ بصري ۽ جسماني رؤيت شرط آهي ۽ روحاني رؤيت ڪافي نه آهي. تنهن ڪري جن نبين معراج جي رات ۾ نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم کي ڏٺو انهن کي صحابي نه چئبو ڇو ته اها رؤيت روحاني هئي پر صرف مسيح بن مريم صلي الله عليه وسلم جي رؤيت جسماني هئي

ڇو ته اهو جسم عنصري سان زنده آسمان تي ڪنيو ويو آهي تنهن ڪري حضرت مسيح بن مريم کي صحابي چئي سگهجي ٿو. انهيءَ ڪري حافظ ذهبي تجريد الصحابه ۾ ۽ حافظ عسقلاني اصابه ۾ حضرت عيسىٰ بن مريم کي صحابا ۾ شمار ڪيو آهي. پوءِ جيڪڏهن ادريس عليه السلام جو جسم عنصري سان زنده آسمان تي کڄي وڃڻ جو قول اختيار ڪيو وڃي ته ان کي به صحابي چئبو ڇو ته انهيءَ قول جي ڪري ادريس عليه السلام به حضرت عيسىٰ بن مريم وانگر معراج جي رات رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم کي انهيءَ جسم عنصري سان وفات کان اڳ ڏٺو آهي اهڙيءَ طرح حضرت خضر ۽ حضرت الياس جي ملاقات حضرت ﷺ جن سان ثابت ٿي وڃي جيئن جو بعض روايتن مان معلوم ٿئي ٿو ته اهي ٻئي حضرت به صحابا ۾ شمار ٿي سگهن ٿا.

٥ جن الله جي ولين ۽ عارفن جي ڪشفي ۽ روحاني طور تي حضرت ﷺ جن سان ملاقات ثابت ٿئي انهن کي صحابي نه چيو ويندو. ڇو ته صحابي هجڻ لاءِ جسماني حسي رؤيت (ديدار) شرط آهي. ڪشفي ۽ روحاني رؤيت صحابي هجڻ لاءِ ڪافي نه آهي.

٦ علامه آلوسي فرمايو آهي ته صحابي هجڻ لاءِ هن حياتي دينوي ۾ ڏسڻ شرط آهي جيڪا حياتي خرق عادت جي طور تي حاصل ٿئي ان ۾ ڏسڻ صحابي هجڻ لاءِ ڪافي نه آهي جيئن حضرت ﷺ جي والدين جو خلاف عادت دوباره زنده ٿي ڪري پاڻ ﷺ تي ايمان آڻڻ كذا في الاجوبة العراقية

٧ صحابي هجڻ لاءِ عقل ۽ بلوغ جي حالت ۾ ڏسڻ شرط نه آهي. جيئن امام حسن ۽ امام حسين ۽ عبدالله بن زبير ۽ اهي ٻار جيڪي حضرت جي زماني مبارڪ ۾ پيدا ٿيا ۽ تهنيڪ ۽ تبريڪ جي لاءِ خدمت ۾ حاضر ڪيا

ويا اهي سڀ صحابي آهن. حافظ عسقلاني فرمائيندو آهي ته صحابا ڪرام رضي الله عنهم جو هي طريقو هوندو هو جيڪو ٻار ڄمندو هو ان کي حضرت ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ڪندا هئا تان جو پاڻ سڳورا ڪارڪ چٻاڙي ڪري ٻار جي وات ۾ وجهندا هئا ۽ دعا ڪندا هئا ۽ ان جو نالو مقرر ڪندا هئا. جيئن جو صحيح مسلم ۾ حضرت عائشه رضه کان روايت آهي ته ٻار حضرت ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ڪيا ويندا هئا. مستدرڪ حاڪم ۾ عبدالرحمٰن بن عوف رضه کان روايت آهي ته ڪوئي ٻار اهڙو نه هيو جو ولادت کان بعد حضرت ﷺ جن جي خدمت ۾ آندو نه ويو هجي. ٻارن کي حضرت ﷺ جي خدمت ۾ آندو ويندو هو ۽ پاڻ سڳورا انهن لاءِ دعا ڪندا هئا. تنهن ڪري جيڪي ٻار حضرت ﷺ جي زماني مبارڪ ۾ پيدا ٿيا انهن جي متعلق غالب گمان هي آهي ته حضرت جن انهن کي ڏٺو آهي. محض غالب گمان جي بنا تي انهن کي صحابا ۾ شمار ڪيو ويو آهي. لهٰذا انهن جو شمار صحابا جي قسم ثاني ۾ هوندو.

٨ صحابي هجڻ لاءِ انسان شرط نه آهي. انسان هجي يا جن جنهن به ايمان جي حالت ۾ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم کي ڏٺو آهي اهو صحابي آهي. نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جو جنن ۽ انسانن جي طرف مبعوث هجڻ بي شمار قرآن جي آيتن ۽ حديثن سان ثابت آهي. پوءِ جهڙيءَ طرح انسانن کي صحابي هجڻ جو شرف حاصل آهي. اهڙيءَ طرح جنن کي به اهو شرف حاصل آهي. انهيءَ ڪري حافظ عسقلاني وغيره کي جن جنن جو ڪنهن طريقي سان صحابي هجڻ معلوم ٿيو انهن کي صحابا ۾ ذڪر ڪيو آهي جيئن جو ارقم جني رضي الله تعالىٰ عنه.

ابن عباس رضه کان وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ جي تفسير ۾ منقول آهي ته جيڪي جن رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم

جي قرآن پڙهڻ لاءِ حاضر ٿيا هئا اهي (٩) آهن جن جا نالا هي آهن.
سليط رض[١] شاصر[٢] خاصر[٣] حسا[٤] مسا[٥] نخحم[٦] ارقم[٧] ادرس[٨] حاضر[٩]. حاصل
ڪلام جن جو صحابي هجڻ نه قطعي ۽ يقيني ۽ مُسلّم آهي. پر فرشتن
جي صحابي هجڻ ۾ اختلاف آهي. شيخ تقي الدين سبڪي رح فرمايو آهي
نه حضرت ؐ جن جي بعثت عام آهي فرشتن کي به شامل آهي تنهن ڪري فرشتا
امتي هجڻ جي ڪري صحابيّت جي شرف سان مشرف ٿي سگهن ٿا.
جمهور عالمن جو چوڻ آهي نه حضرت ؐ جن جي بعثت ۽ دعوت ۾ فرشتا
داخل نه آهن. ڇو نه اهي نه تڪليفات شرعيّه جا مڪلّف آهن ۽ نه وري احڪام
الاهيءَ جا مخاطب. تنهن ڪري صحابي به نه ٿا ٿي سگهن. صحابيءَ جو لقب
نه امتيءَ لاءِ آهي جو حضرت ؐ جي بعثت ۽ دعوت جو مخاطب ۽ پابند
هجي. (ڪذا في الاصابة صـ ج ١) نبين جي موڪلڻ جو غرض هي آهي
نه انهن بندن کي حق جي اطاعت ڏانهن سڏن جن کان خدا جي معصيت
۽ نافرمانيءَ جو انديشو هجي جيئن جنَ ۽ انسان ۽ جيڪي بندا سرا پا
عصمت ۽ اطاعت آهن ۽ جن ۾ نافرمانيءَ جو امڪان به نه آهي انهن
کي خدا جي طرف سڏڻ لاءِ انبياءَ جو مبعوث ڪرڻ خلاف حڪمت آهي.
٩ جن اهل ڪتاب جي عالمن حضور ؐ جي بعثت کان اڳ حضرت ؐ ۾ نبوت
۽ رسالت جون علامتون ۽ نشانيون ڏسي ڪري حضرت ؐ جي نبوت
جي تصديق ڪئي ۽ ان جي شهادت ڏني نه عنقريب مبعوث ٿيندا ۽ پاڻ
اهو نبي آهي جنهن جون بشارتون توريت ۽ انجيل ۾ ذڪر ٿيل آهن
۽ پوءِ حضرت ؐ جن جي مبعوث ٿيڻ کان پهريون ئي انتقال ڪري ويا
جيئن بحيرا راهب ۽ زيد بن عمرو بن نفيل نه حق ۽ صحيح ڳالهه هي
آهي نه اهي بزرگ به صحابي آهن.

١٠ صحابي هجڻ لاءِ آزاد يا عاقل يا بالغ يا مرد هجڻ شرط نه آهي. غلام ۽ آقا بالغ ۽ نابالغ مرد ۽ عورت سڀ صحابي ٿي سگهن ٿا.

اللّٰهم املأ قلوبنا من حبك وحب نبيك وحب اصحاب رسولك وامتنا على حبهم واحشرنا يوم القيٰمة في زمرتهم وارض عنهم وارض عنا معهم آمين يارب العالمين. الحمدلله حمدا كثيرا كما امر والصلوٰة والسلام على سيد البشر سيدنا ومولانا محمد ذي النور الانور وعلى آله وصحبه الى يوم المحشر.

الله تعالىٰ قرآن مجيد ۾ وڏي اهتمام سان جابجاءِ صحابا كرام رضي الله عنهم جا فضائل ۽ مناقب بيان فرمايا آهن ڪاٿي انهن جي سچائي ۽ اخلاص نيت جو ذڪر آهي ۽ ڪاٿي انهن جي سچي ۽ ڪامل مؤمن هجڻ جي شهادت آهي ۽ ڪاٿي انهن جي تقوىٰ طهارت خوف الاهي ۽ شوق جهاد جو ذڪر آهي ۽ ڪاٿي انهن جي پسنديده ۽ وارث جنت هجڻ جو اعلان آهي ۽ ڪاٿي دنيا جي سامهون انهن جي ايمان ۽ اخلاص کي نموني طور پيش ڪيو ويو آهي ۽ ڪاٿي انهن کي مبلّغ دين ۽ محافظ حق جي اعزاز سان نوازيو ويو آهي ۽ ڪاٿي اُمم سابقه ۽ اقوام سابقه تي فوقيت ۽ افضليت جو تاج انهن جي سر تي رکيو ويو آهي تنهن ڪري صحابا جي فضائل ۽ مناقب ۾ چند آيتون نموني طور تي پيش ڪجن ٿيون. والله يهدي من يشاء الى صراط مستقيم

آيت ١

لَقَدْ مَنَّ اللهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ إِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ	بيشڪ الله مؤمنن تي وڏو احسان ڪيو آهي جڏهن ته انهن ۾ سندن جنس

سُوْرَةُ آلِ عِمْرَانَ مدني آهي

هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ

(۲۱۸) پ 28 سور جمع آيت 2

اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَ يُزَكِّيْهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَ الْحِكْمَةَ ج وَ اِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝ رپ۴ سورة آل عمران رکوع ۱/۸)

مان پيغمبر موڪليائين جو کين سندس آيتون پڙهي ٻڌائيندو آهي ۽ کين پاڪ ڪندو آهي ۽ کين ڪتاب ۽ دانائي سيکاريندو آهي ۽ بيشڪ هن کان اڳ پڌري ڀل ۾ (ڀيل هئا) آيت 164

نوٽ: هن آيت ۾ الله تعالىٰ نبي ڪريم صلی الله عليه وسلم جي بعثت کي پنهنجو هڪ احسان قرار ڏنو ۽ جيڪي فائدا حضور ﷺ جي ذات مبارڪ کان خدا جي خلق کي حاصل ٿيا انهن جو بيان فرمايو. انهن فائدن مان هڪ فائدو هي آهي جو حضور ﷺ ماڻهن کي پاڪ ڪندو هو. ظاهر آهي ته اهو پاڪ ڪرڻ ظاهر جسم جو پاڪ ڪرڻ نه هيو. ۽ نه ظاهري جسم جو پاڪ ڪرڻ ڪائي اهڙي شيءِ آهي جو کم سيد الانبياء صلی الله عليه وسلم جي اوصاف ۾ شامل ڪيو وڃي ۽ الله تعالىٰ ان کي پنهنجي انعامات ۽ احسانات ۾ شمار فرمائي. ظاهر جسم جي پاڪائي ته هر شخص پاڻ وضو ۽ غسل سان حاصل ڪري سگهندو آهي. پر هي پاڪ ڪرڻ باطن (اندر) جو هو جو حضور ﷺ جي صحبت ۽ توجّه سان ماڻهن جا قلب پاڪ ٿيندا هئا ماڻهن جي نفسن کان بريون عادتون ۽ شرڪ ڪفر جي ظلمت (اونداهي) ۽ نجاست جو ازالو ٿيندو هو. حديثن ۾ سوين واقعات ان قسم جا ملن ٿا جو ڪوئي ڪافر حضور ﷺ جي خدمت ۾ ايندو هو جو شرڪ ۽ ڪفر جي نجاست ۾ مٿي کان پيرن تائين ٻڏل هوندو هو ۽ اسلام ۽ مسلمانن جي عداوت سان ان جو سينو ڀريل هوندو هو. پر ٿوري دير ۾ حضور ﷺ جو توجّه ان ۾ هڪ وڏو انقلاب پيدا ڪري ڇڏيندو هو ۽ مسلمان ٿي ڪري دين الاهي جي محبت ۾ مست ٿي ويندو هو

هن آيت کان صاف ظاهر ٿئي ٿو ته صحابا ڪرام رضي الله عنهم سڀ
جا سڀ نهايت مقدس ۽ نهايت مُزَڪَّى (پاڪ) هئا ۽ خدا جي رسول جا
پاڪ ڪيل هئا ۽ ڪوئي ولي به انهن جي رتبي کي حاصل نه ٿو ڪري سگهي
پوءِ صحابا جي مخالفن جي مذهب جي موافق جيڪڏهن ٽنهن خليفن ۽
انهن جي تابعدارن کي منافق ۽ مرتد ظالم ۽ غاصب تسليم ڪيو وڃي.
(معاذ الله) ته پوءِ هي وصف تزڪيه واري رسول الله صلى الله عليه وسلم
۾ باقي نه رهندي پر ان آيت جي تڪذيب لازم ايندي. پوءِ جيڪڏهن
ڪوئي شيعو چوي ته آيت ۾ جمع کان مراد صرف هڪ حضرت علي رض جي
ذات مراد آهي انهن کي خدا جي رسول ص پاڪ ڪيو هو ۽ اهو ئي هڪ مقدس
۽ مُزَڪَّى (پاڪ) آهي. جواب هي آهي ته حضرت علي رض شيعه جي قول
مطابق ڪڏهن به گمراهيءَ ۾ نه هو ۽ هي آيت ڏسي رهي آهي ته جيڪي
ماڻهو نِ صريح گمراهي ۾ هئا. خدا جو رسول ص انهن کي پاڪ ڪندو هو.
پيو ته هڪ يا ٻن ٽن ڄڻن جي پاڪائي اهڙي وڏي اهميت نه ٿي رکي جنهن
جو ذڪر انهيءَ اهتمام سان ڪيو وڃي. خاص ڪري هڪ ٽولو هر وقت
حضرت ص جي صحبت ۾ رهندو هو ۽ پاڻ انهن کي پاڪ نه ڪري سگهيا. جنهن
طبيب جي زير علاج هڪ لک مريض هجن انهن ۾ جيڪڏهن ٽي چار مريض
شفاياب ٿين ۽ باقي سڀ جا سڀ پنهنجي مرض ۾ مبتلا ٿي هلاڪ ٿي
وڃن. ته اهڙو طبيب هرگز لائق تعريف جي نه ٿو ٿي سگهي ۽ ڪڏهن به
نه چيو ويندو ته ان جي هٿ ۾ شفا آهي.

آيت ٢

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ	۽ پاڻ تي الله جي نعمت ياد ڪريو جو
إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ	جڏهن پاڻ ۾ ويري هئو پوءِ اوهان

قُلُوْبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا ۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا (پ٤ آل عمران رکوع ١١/٢)

جي دلين ۾ ميلاپ وڌائين پوءِ سندس فضل سان هڪ ٻئي جا ڀاءُر ٿيؤ ۽ اوهين دوزخ جي کڏ جي پرتي هيؤ پوءِ اوهان کي ڪا ٿس ڇڏايائين.

103 آيت

۽ انهيءَ مضمون جي هڪ ٻي آيت هن طرح آهي.

هُوَ الَّذِيْٓ اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِيْنَ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ ۭ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّهٗ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝

(پ١٠ الانفال رکوع ٨/٤)

۽ اهوئي آهي جنهن توکي ۽ مؤمنن کي پنهنجي مدد سان سگهه ڏني ۽ انهن (مؤمنن) جي دلين ۾ ميلاپ ڏنائين. جيڪي زمين ۾ آهي سو مڙئي جيڪڏهن تون خرچين ها ته سندن دلين ۾ ميلاپ ڏئي نه سگهين ها. پر الله سندن وچ ۾ ميلاپ ڏنو. بيشڪ اهو غالب حڪمت وارو آهي. اي پيغمبر توکي ۽ پڻ مؤمنن کان جن تنهنجي تابعداري ڪئي تن کي الله ڪافي آهي.

آيت 62, 63, 64

نوٽ:- انهن ٻنهين آيتن ۾ صحابا ڪرام رضی الله عنهم جي متعلق اهڙيون ڳالهيون بيان ڪيون ويون آهن جن جي مڃڻ سان صحابا جي مخالفن جو مذهب قطعًا فنا ٿي وڃي ٿو. هڪ مضمون انهن ٻنهن آيتن ۾ مشترڪ آهي ۽ هڪ غير مشترڪ. مشترڪ مضمون هي آهي ته الله تعالیٰ خبر ڏني ته صحابا ۾ اسلام کان اڳ پاڻ ۾ اهڙي ته سخت عداوت ۽ دشمني هئي جنهن جو دُور ڪرڻ انساني طاقت کان ٻاهر هو. سيد الانبياءِ کي فرمايو ويو ته تون به تمام دنيا جي دولت خرچين ها ته به انهن جي عداوت کي

سورة الانفال مدني آهي

دور ڪري نه سگهيون ها. الله تعاليٰ پنهنجي قدرت ڪامله سان انهيءَ عداوت کي دور ڪري انهن ۾ الفت ۽ محبت پيدا فرمائي ۽ اهي پاڻ ۾ ڀائر ٿي ويا انهن جي انهيءَ محبت ۽ ميلاپ کي الله تعاليٰ نعمت ڪوٺيو. انهيءَ مضمون مان هيءُ نتيجا نڪتا هڪ ته صحابا ڪرام جي پاڻ ۾ الفت ۽ محبت هئي ۽ اها اهڙي الفت ۽ محبت جو خدا جي قدرت ڪامله جو هڪ نمونو هئي. انهن جي انهيءَ محبت کي هڪ ٻي آيت ۾ رُحَمَاءُ بينهم جي لفظ سان تعبير فرمايو ويو ۽ هڪ ٻي آيت ۾ اَذِلَّةٍ عَلَى المؤمنين جي لفظ سان حاصل مطلب ته ڪيترن جڳهن تي مختلف الفاظن سان ان کي بيان فرمايو ويو. پر مخالفن جو مذهب آهي ته صحابا ۾ اهي عداوتون ۽ دشمنيون بدستور قائم هيون ۽ انهيءَ بغض ۽ عداوت جي ڪري حضرت عليؓ کي اول خلافت نه ملي سگهي ۽ ان تي طرح طرح جا ظلم ڪيا (نعوذ بالله من ذالك) ٻيو ته مخلص صحابا جي هڪ وڏي جماعت هئي پر صحابا جي مخالفن جو مذهب آهي ته صرف چار پنج ڄڻا مخلص هئا باقي سڀ منافق. هي صريح قرآن سان بغاوت آهي ڇو ته انهن چئن پنجن ۾ ته اڳ ۾ ڪا عداوت هئي ۽ نه چئن پنجن ۾ الفت پيدا ڪرڻ ڪو وڏو ڪم آهي جنهن کي انهيءَ اهتمام سان بيان ڪيو وڃي ۽ ان کي خدا جي قدرت جو ڪرشمو چيو وڃي. جيڪڏهن ڪو مخالف چوي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جي زماني ۾ بيشڪ انهن جون عداوتون پاڻ ۾ ختم ٿي ويون هيون پر حضورؐ جي وفات کان پوءِ دشمنيون ۽ عداوتون موٽي آيون هيون.

جواب پهريون ته هي ڳالهه مخالفن جي مذهب جي مسلمات جي خلاف آهي ڇو ته صحابا ڪرام کي منڍ کان ئي مؤمن نه مڃيندا آهن ۽ چون ٿا ته انهن منافقانه ايمان آندو هيو. ٻيو ته انهن کي جيڪا نعمت ٿوري عرصي لاءِ ملي هئي ۽ پوءِ انهن کان واپس ورتي وئي ان جو احسان رکڻ خدا تعاليٰ جي شان کان بعيد

آهي. غير مشترڪ مضمون هي آهي ته پهرين آيت ۾ ارشاد آهي ته اي صحابا تو هان دوزخ جي کڏ جي ڪناري تي هئا. خدا تو هان کي ان کان نجات ڏني- ٻي آيت ۾ ارشاد آهي ته اي نبي تنهنجي مدد لاءِ اهي مؤمن ڪافي آهن جيڪي تنهنجا تابعدار ٿي چڪا آهن. انهن ٻنهي مضمونن جي تصديق صحابا جي مخالفن جي مذهب جي مطابق ناممڪن آهي. هن ڪري ته ٽن صحابن جي مؤمن ۽ خليفه برحق نه هجڻ جي ڪري سڀ صحابا کي سواءِ ڇهن پنجن ڄڻن جي منافق ۽ مرتد مڃڻو پوندو تنهن ڪري اهي دوزخ کان نجات لهندڙ نه ٿيا يا هيئن چئجي خدا جنهن جي نجات لڌل هجڻ جي خبر ڏني اهو منافق ۽ مرتد نه ٿو ٿي سگهي پيو نه جڏهن سڀ صحابا کي مرتد قرار ڏنو ويو منافق مڃيو ويو ته چار پنج شخص نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جي مدد لاءِ ڪڏهن به ڪافي نه ٿا ٿي سگهن. ۽ حضرت علي رض اڪيلو جيڪڏهن مدد لاءِ ڪافي هجي ها ته حضور ڪريم صلى الله عليه وسلم جي يار و مددگار هجڻ جي ڪري حضرت صديق رض جي هٿ ٿي بيعت ڇو ڪن ها. صحابا جي مخالفن جو هڪ عجيب مذهب آهي ڪڏهن ته اهي حضرت علي رض کي ايڏو ته وڏو پهلوان ۽ طاقتور ظاهر ڪندا آهن جو معلوم ٿيندو آهي ته ساري دنيا جي مقابلي لاءِ اهو اڪيلو ڪافي هو ۽ ڪڏهن ته اهڙو ڪمزور ۽ مغلوب بڻائيندا آهن جو اهو ڪجهه به ڪري نه سگهندو هو ۽ انهيءَ جي خلافت کسي وئي ۽ سارو دين تباهه ڪيو ويو پر هو ڪجهه به ڪري نه سگهيو.

آيت ع ٣

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ

۽ ڄاڻو ته اوهان ۾ الله جو پيغمبر آهي جيڪڏهن گهڻن ڪمن ۾ هو اوهان جو چيو مڃيندو ته اوهين ڏکيا ٿيندؤ پر

اللّٰه حَبَّبَ اِلَيۡكُمُ الۡاِيۡمَانَ وَ
زَيَّنَهٗ فِىۡ قُلُوۡبِكُمۡ وَكَرَّهَ
اِلَيۡكُمُ الۡكُفۡرَ وَالۡفُسُوۡقَ وَ
الۡعِصۡيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوۡنَ
فَضۡلًا مِّنَ اللّٰهِ وَ نِعۡمَةً ؕ
وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝ رپ ٢٦ سورة
حجرات ركوع ١/١٣) آيت 7،8

الله اوهان وٽ ايمان کي پيارو ڪرايو
۽ اوهان جي دلين ۾ ان کي چڱو ڪري
ڏيکاريائين ۽ اوهان وٽ ڪفر ۽ بي ديني
۽ گناهه کي ناپسند ڪرايائين. اهي ئي
سڌي رستي وارا آهن الله جي فضل ۽
احسان سان ۽ الله ڄاڻندڙ حڪمت
وارو آهي. سورة الحجرات مدني آيه

۽ انهيءَ مضمون جي هڪ ٻي آيت هن طرح آهي.

فَاَنۡزَلَ اللّٰهُ سَكِيۡنَتَهٗ عَلٰى
رَسُوۡلِهٖ وَعَلَى الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَ
اَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ التَّقۡوٰى وَكَانُوۡۤا
اَحَقَّ بِهَا وَاَهۡلَهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيۡمًا رپ ٢٦ الفتح
ركوع ٣/١١) آيت 26

تڏهن الله پنهنجي پيغمبر تي ۽ مومنن
تي پنهنجو آرام نازل ڪيو ۽ ڪين
پرهيزگاريءَ جي ڳالهه تي قائم رکيائين
۽ اهي ان جا وڌيڪ حقدار ۽ اُن جوڳا
هوا ۽ الله سڀ ڪنهن شيءَ کي
ڄاڻندڙ آهي. سوره فتح مدني آيه

نوٽ :- الله تعاليٰ انهن آيتن ۾ صحابا لاءِ ۽ ٻي آيت ۾ خاص اهل حديبيه لاءِ چند اهڙيون فضيلتون بيان فرمايون آهن جن جو نظير ڪنهن ٻئي لاءِ نه ٿو ملي سگهي ۽ انهن کي صحابا جي مخالفن لاءِ زهر قاتل چيو وڃي ته بجا آهي. ١ انهن کي ايمان سان قلبي محبت آهي.
٢ ايمان انهن جي دلين ۾ گهر ڪري ويو آهي ٣ ڪفر شرڪ ۽ هر قسم جي گناهه کان انهن کي دلي نفرت آهي ٤ اهي هدايت يافته آهن.
٥ انهن تي سڪينه نازل ٿي ٦ صفت تقويٰ جي انهن لاءِ لازم آهي يعني انهن کان جدا ٿي نه ٿي سگهي ٧ اهي هن عظيم الشان انعام جا

Scanned with CamScanner

سڀ کان زياده مستحق هئا. قرآن مجيد ۾ جن جون اهڙيون وصفون بيان ڪيون
ويون هجن. پڪا ڪو ايماندار هن ڳالهه کي مڃيندو ته انهن کان ڪائي حرڪت ايمان
۽ تقويٰ جي خلاف صادر ٿي هوندي. جيڪڏهن ڪوئي شخص ڪوڙ ۽ نا انصافي
ٿي سندرو ٻڌي ڪري چوي ته انهن ٻڌن تمام صفتن جو مصداق صرف حضرت علي رضه
هيو ته جواب ان جو هي آهي ته حضرت علي رضه کي ته مخالف معصوم مڃيندا آهن
۽ انهن آيتن ۾ اهي صفتون انهن لاءِ بيان ٿيل آهن جن جو غير معصوم هجڻ
به انهن آيتن مان ظاهر آهي پهرين آيت ۾ ارشاد آهي ته رسول الله صلى الله
عليه وسلم جيڪڏهن گهڻن ڪمن ۾ توهان جو چيو مڃين ته توهان ڏک ۾
پئجي ويندؤ. جيڪڏهن معصوم هجن ها ته انهن جي چئي مڃڻ سان ڪڏهن
به ڪوئي ڏک پيش نه اچي ها. انهن آيتن جي موجودگي ۾ جيڪڏهن ڪکين
روايتون صحابا ڪرام جي ايمان ۽ تقويٰ جي خلاف ڪائي حرڪت صادر رهڻ
بيان ڪن ته ايماندار جو فرض آهي ته انهن روايتن جي طرف اک کڻي به نه
ڏسي چو ته قرآن مجيد جي خلاف ڪائي روايت مقبول ٿي نه ٿي سگهي.

آيت ٤٠

فَاِنْ يَّكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوْا بِهَا بِكٰفِرِيْنَ رپ الانعام رکوع (١٠/١٦). آيت 89 مڪي سورت	پوءِ جيڪڏهن هي ماڻهو قرآن جي انهن ڳالهين کي نه مڃين ته بيشڪ اسان هڪ قوم کي مقرر ڪيو آهي جي قرآن جي انهن ڳالهين جا انڪار ڪندڙ نه ٿيندا.

نوٽ :- الله تعالىٰ هن آيت ۾ هڪ قوم جي تعريف فرمائي آهي ۽ پنهنجو
مقرر ڪيل ان کي فرمايو آهي ۽ فرمايائين ته اها نبين جي نبوت جو ڪفر
ڪندڙ نه آهي. هاڻي رهي هيءَ ڳالهه ته مراد ان قوم کان ڪير ماڻهون آهن.
هي بلڪل ظاهر آهي هن لاءِ ته هي سورة انعام مڪي آهي. هجرت کان

اڳ نازل ٿي آهي. معلوم ٿيو ته قوم جي لفظ کان مراد مهاجرين جي جماعت آهي. جا هجرت کان اڳ اسلام کان مشرف ٿي چڪي هئي. الله تعالیٰ مهاجرن ۽ انصارن کي پنهنجو مقرر ڪيل هن لاءِ فرمايو جو انهيءَ سعادت عظمیٰ جي توفيق انهن کي الله جي طرف کان ئي ملي هئي.

آيت ۵

اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَ نِصْفَهٗ وَ ثُلُثَهٗ وَ طَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ رپ ٢٩ اَلْمُزَّمِّلُ رکوع ٢/١٤ سوره المزمل	بيشڪ تنهنجو پالڻهار ڄاڻندو آهي ته تون ٻن ٽهائي رات جي ويجهو اٿندو آهين ۽ اڌ رات جو ۽ ٽهائي رات جو ۽ جيڪي توسان آهن تن مان هڪ ٽولو اٿندو آهي. سوره المزمل مڪي آهي ٢ بند 20

نوٽ:- الله تعالیٰ هن آيت ۾ نبي ڪريم صلی الله عليه وسلم جي ڪثرت عبادت جو ذڪر فرمايو آهي ۽ حضرت ٣ سان ٻن ٽن کي نه پر هڪ ٽولي کي ان صفت ۾ شامل ڪيو آهي. سورة مزمل مڪي آهي تنهن ڪري معلوم ٿيو ته اها تعريف اصحاب مهاجرين جي ٿي رهي آهي. حالانڪ صحابا جي مخالفن جو مذهب آهي ته اصحاب مهاجرين ۾ سواءِ حضرت علي رضه جي ڪوئي لائق نه هو. روايتن مان معلوم ٿي رهيو آهي ته زُهد ۽ ڪثرت عبادت جي صفت حضرت ابوبڪر صديق رضه ۾ سڀ کان زياده هئي ۽ ڪتب شيعه ۾ به اهو اقرار موجود آهي. فروع ڪافي جلد دوم صـ ۴ ۾ هڪ ڊگهي حديث ۾ ان مضمون جو ذڪر ٿيل آهي ته امام جعفر صادق رضه وٽ حضرت سلمان رضه ۽ حضرت ابوذر رضه ۽ حضرت ابو بڪر صديق رضه جو ذڪر آيو ۽ فرمايائين ته: مَنْ اَزْهَدُ مِنْ هٰؤُلَآءِ وَ قَدْ قَالَ فِيْهِمْ مَا قَالَ يعني انهن مان ڪهن کان وڌ زاهد ڪير ٿي سگهندو ۽ تحقيق رسول الله صلی الله عليه وسلم انهن جي حق ۾ فرمايو آهي جو ڪجھ

فرمايو آهي الله تعاليٰ صحابا ڪرام جي ڪثرت عبادت جو ذڪر گهڻن آيتن ۾ ڪيو آهي. آيت محيت ۾ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا فرمايائين ۽ آيت ميراث ارض ۾ قَوْمٍ عَابِدِيْنَ فرمايائين ۽ آيت استخلاف ۾ يَعْبُدُوْنَنِيْ فرمايائين ۽ آيت تمڪين ۾ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فرمايائين وغيره وغيره.

آيت ٦

كَلَّآ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ج فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۙ مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۙ بِاَيْدِيْ سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۭ (پ ٣٠ سوره عبس رڪوع ١/٥)

هي سورت مڪي آهي

ايئن نه آهي بيشڪ اهي قرآن جون آيتون هڪ نصيحت آهن پوءِ جيڪو گهري سو قرآن ياد رکي. بيشڪ قرآن جون آيتون تعظيم وارن ورقن ۾ لکيل آهن جي مٿاهان ۽ پاڪ آهن. لکندڙن جي هٿن ۾ جي سڀ ڀلارا آهن. آيت 11,12,13,14,15,16

هن آيت ۾ رسول الله صلى الله عليه وسلم جي اصحابن جي تعريف آهي. انهن کي بزرگ ۽ نيڪوڪار چيو ويو آهي. هي انهن اصحابن جي بابت آهي جيڪي قرآن مجيد جي ڪتابت ڪندا هئا. جيئن حضرت عثمان ۽ حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنهم اجمعين. هن آيت جي تفسير ۾ سَفَرَةٍ كِرَامٍ بَرَرَةٍ کان فرشتا مراد وٺڻ قرآن جي سياق جي موافق نه آهي. الله تعاليٰ فرمايو ته هي نصيحت ان پاڪيزه ورقن ۾ ملندي جو بزرگ نيڪوڪارن جي هٿ ۾ آهن. فرشتن جي هٿ ۾ جيڪا شيءِ آهي اها انسان جي نظر کان بلڪل غائب آهي انهيءَ کان نصيحت ڪهڙي طرح حاصل ڪري سگهجي ٿي.

آيت ٧

وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ۙ (پ ٣٠ سورة النصر رڪوع ٣٥-١)

۽ ماڻهن کي الله جي دين ۾ ٽوليون ٽوليون ٿي گهڙندو ڏسين. آيت 2, 3

هي سورت مدني آهي

نوٽ:- الله تعاليٰ هن سورة ۾ ٻه انعام ذڪر فرمايا آهن (١) فتح مڪه (٢) ماڻهن جو ڪثرت سان دين الاهيءَ ۾ داخل ٿيڻ پوءِ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم کي انهن انعامن تي شڪر ادا ڪرڻ جو حڪم ڪيو ويو. مخالفن جي مذهب مطابق هي آيت ڪڏهن به صادق ٿي نه ٿي سگهي. ڇو ته هي آيت ڏسي رهي آهي ته ٽولن جا ٽولا دين الاهيءَ ۾ داخل ٿيا ۽ مخالفن جو مذهب آهي ته صرف ٻه ٽي ماڻهو مسلمان ٿيا هئا. باقي سڀ منافقانه طور تي اسلام جو اظهار ڪندا هئا ۽ حضورﷺ جي وفات کان پوءِ اهي مرتد ٿي ويا هئا (معاذ الله منه) ڀلا ڪوئي چئي سگهندو ته چند ماڻهن کي افواج جي لفظ سان تعبير ڪيو ويندو آهي. يا منافقانه طور تي اسلام جي اظهار ڪندڙ کي دين الاهيءَ ۾ داخل ٿيڻ چيو ويندو سو به منافقانه اسلام ۽ اهو به چند ڏينهن لاءِ انعام الاهيءَ ۾ ڪين شمار ڪري سگهبو. (حاشا ثم حاشا)

آيت ۸

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِيْنَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ط وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ اِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتٰنِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا ط وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝ (پ۴ سورة ال عمران رکوع ۱۳/۴) آيت 122

(اي پيغمبر ياد ڪر) جنهن مهل (تون) پنهنجي گهر مان سوير نڪتين جو مؤمنن کي جنگ لاءِ مورچن تي ويهاريئي ٿي ۽ الله ٻڌندڙ ڄاڻندڙ آهي. (ياد ڪر) جنهن مهل اوهان مان ٻن ٽولين بي همت ٿيڻ جو ارادو ڪيو ۽ الله سندن مددگار هو ۽ مؤمنن کي جڳائي ته الله تي ڀروسو ڪن.

نوٽ نمبر ١:- قرآن مجيد ۾ ڪڏهن صحابا ڪرام تي تعليمي طرز ۾ ڪجهه عتاب ڪيو ويندو آهي انهي رنگ ۾ جيئن اڳين نبين جي متعلق ٿي رهيو آهي. پر ان عتاب جي آيتن ۾ صحابا ڪرام جي فضيلت به اهڙي جو صحابا جي مخالفن جي

مذهب جي باطل ڪرڻ لاءِ ڪافي آهي جيئن ته هي آيتون انهيءَ قسم جون به ملاحظ ڪرڻ گهرجن هڪ آيت مذڪور بالا.

نوٽ ٢: انهيءَ آيت ۾ احد جي لڙائيءَ جو بيان آهي. ارشاد آهي ته توهان مان ٻن ٽولن همت هاري ڇڏڻ جو ارادو ڪيو هو. ۽ الله انهن ٻنهين جو مددگار هو. معلوم ٿيو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم جي زماني ۾ مؤمن جي گهڻي وڏي جماعت هئي ۽ انهيءَ جماعت جي ٻن ٽولن همت هارڻ جو ارادو ڪيو هو ۽ انهن همت هاريندڙن جو به الله مددگار هو ۽ نه هاريندڙن جو ته بدرجه اَوْلَىٰ. هي ڳالهه قرآن مجيد جي ٻين آيتن مان به ثابت آهي ته الله ايمان وارن جو مددگار هوندو آهي جيئن تِلْكَ الرُّسُلُ ۾ ايندو آهي. اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هاڻي غور ڪريو. صحابا جي مخالفن جو مذهب آهي ته ان زماني ۾ صرف چار پنج ڄڻا مؤمن هئا. هن آيت سان انهن جي ڳالهه غلط ٿي يا نه؟ ۽ صحابا جي مخالفن جي مذهب جي پاڙ پٽجي وئي يا نه؟

آيت ٩

كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ رپ الانفال رڪوع ١/١٥	جيئن تنهنجي رب توکي تنهنجي گهر (مدينه) مان سچي تدبير لاءِ ٻاهر آندو ۽ بيشڪ مؤمنن منجهان هڪ ٽولو ضرور ناراض هو.

نوٽ: هن آيت ۾ جنگ بدر جو بيان آهي ته ايمان وارن ۾ هڪ ٽولو انهيءَ سفر تي ناراض هو. معلوم ٿيو ته ان وقت به ايمان وارن جو هڪ وڏو تعداد هو جن مان هڪ ٽولو انهيءَ سفر جي خلاف هو. هوڏانهن مخالفن جو مذهب آهي ته ان وقت چار پنج مؤمن به نه هئا. ياد رهي ته شيعن پنهنجي ڪتاب ۾ لکيو آهي ته جن ماڻهن کي آيت ۾ انهيءَ سفر جو مخالف ظاهر ڪيو ويو آهي اهو حضرت ابوبڪر رض ۽ حضرت عمر رض هو جيئن حيات القلوب ص ٢٢٩ ج ٢ ۾

آ پيش ٥٢

آهي ڪه اين کنايت با بوبکر و عمر است که کاره بودند جهاد را. پر شيعا صاحبان ايترو به سمجهي نه سگهيا ته حضرت ابوبکر رضه ۽ حضرت عمر رضه کي ڪارهين ۾ داخل ڪرڻ سان انهن جو مؤمن هجڻ به ثابت ٿي ويندو. ڇو جو الله تعاليٰ مخالفن کي فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ڪوٺيو آهي. (دروغ گورا حافظه نه باشد)

آيت ع ١٠

وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى
بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا ج
فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهٖ وَاَظْهَرَهُ
اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ
وَاَعْرَضَ عَنْۢ بَعْضٍ ج فَلَمَّا
نَبَّاَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ
اَنْۢبَاَكَ هٰذَا قَالَ
نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ ه
اِنْ تَتُوْبَآ اِلَى اللّٰهِ
فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا

(پ ٢٨ سورة التحريم رکوع ١/١٩)

۾ بيت 3,4

هي سورت مدني آهي

۽ (ياد ڪر) جڏهن پيغمبر پنهنجين زالن مان ڪنهن هڪڙيءَ کي ڪا ڳالهه ڳجهي چئي پوءِ جڏهن ان (ڳالهه) کي ان (بيبيءَ) پڌرو ڪيو ۽ الله پيغمبر کي ان (ڳجهي ڳالهه جي پڌري ڪرڻ) تي واقف ڪيائين تڏهن پيغمبر ڪجهه (ڳالهه بيبي کي) جاڻائي ۽ ڪجهه چوڻ کان ٽارو ڪيائين پوءِ جڏهن ان (بيبيءَ) کي ڳجهيءَ ڳالهه جي پڌري ڪرڻ، کان واقف ڪيائين. تڏهن ان (بيبيءَ) چيو ته اها تو کي ڪنهن جاڻائي (پيغمبر) فرمايو ته مون کي (الله) ڄاڻندڙ خبر رکندڙ خبر ڏني (اي پيغمبر جون زالون) جيڪڏهن اوهين ٻئي الله وٽ توبه ڪنديون ته بيشڪ اوهان جي دلين لاڙو ڪيو آهي.

نوٽ:- هن آيتن ۾ الله تعاليٰ هڪ خاص واقعي جي طرف اشارو فرمايو آهي. جنهن جو تذڪرو روايتن ۾ آهي سنه ٩ هه جو واقعو آهي ته رسول الله

Scanned with CamScanner

صلى الله عليه وسلم حضرت حفصه رض سان ڪوئي راز بيان فرمايو. ان بيبيءَ اهو راز حضرت عائشه رض سان بيان ڪيو. پوءِ وحي جي ذريعي رازجي ظاهر ڪرڻ جي خبر ڏني وئي. حضرت جن حضرت حفصه رض کان پڇيو تنهن تي هي آيتون نازل ٿيون. اهارازجي ڳالهه ڪهڙي هئي ان ۾ روايتون مختلف آهن هڪ روايت ۾ آهي ته مخافير هڪ قسم جي ماکي آهي حضرت ان کي استعمال ڪندو هو ۽ ڪي حضرت جون بيبيون ان کي ناپسند ڪنديون هيون. حضرت حفصه رض کي حضور صلعم جن فرمايو ته آئنده مان انهيءَ ماکيءَ کي ڪڏهن به استعمال نه ڪندس. ۽ هڪ ٻي روايت ۾ آهي ته حضرت حفصه رض جي گهر ۾ حضرت جن پنهنجي بيبيءَ حضرت ماريه قبطيه رض سان خلوت فرمائي اها ڳالهه حضرت حفصه رض کي ناگوار گذري ته حضور جن ان کي فرمايو ته مان ماريه رض کي پنهنجي مٿان حرام ڪري ڇڏيان ٿو. ۽ هڪ ٻي روايت ۾ آهي ته حضرت حفصه رض سان هي راز بيان فرمايو هو ته مون کان بعد خليفو ابوبڪر رض هوندو ۽ ان کان بعد عمر بن الخطاب رض. انهن ٽنهي روايتن ۾ ڪوئي تعارض نه آهي ممڪن آهي ته اهي ٽئي ڳالهيون گڏجي پيش آيون هجن. اها روايت حضرت ابوبڪر رض صديق ۽ حضرت عمر فاروق رض جي خلافت جي سُنن ۽ شيعن جي ڪتابن ۾ متعدد سندن سان نقل ڪئي وئي آهي. جيئن جو اهل سنت جي ڪتابن جا چند حوالا ڏجن ٿا. ازالة الخفا مقصد اول ص ٣٠ ۾ آهي.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ وَاللهِ اِنَّ اِمَارَةَ اَبِيْ بَكْرٍ وَّعُمَرَ لَفِيْ كِتَابِ اللهِ قَالَ اللهُ تَعَالٰى: وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ

ابن عباس رض کان روايت آهي اهو چوندو هو ته خدا جو قسم ابوبڪر رض ۽ عمر رض جي خلافت جو ذڪر الله جي ڪتاب ۾ آهي ڏسو الله تعالىٰ فرمايو آهي ته وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ

إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا قَالَ لِحَفْصَةَ أَبُوكِ وَ أَبُو عَائِشَةَ أَوْلِيَاءُ النَّاسِ بَعْدِي فَإِيَّاكِ أَنْ تُخْبِرِي بِهِ أَحَدًا. (أَخْرَجَهُ الواحدي وَ لَهُ طُرُقٌ ذُكِرَ بَعْضُهَا فِي الرِّيَاضِ النَّضْرَةِ.

حَدِيثًا. اها ڳالهه هيءَ هئي جو حضور ﷺ جن حضرت حفصة ؓ کي فرمايو ته تنهنجو والد ۽ عائشه جو والد مون کان پوءِ خليفا هوندا خبردار اها ڳالهه ڪنهن سان بيان نه ڪجانءِ. ان حديث جي تخريج واحدي ڪئي آهي. ان جون سندون گهڻيون آهن بعض ان جو رياض النظرة ۾ ذڪر ٿيل آهي.

وري ان ڪتاب جي صـ ٢٤٩ ۾ ايندو آهي.

عَنْ عَائِشَةَ فِي قَوْلِهِ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا. قَالَ أَسَرَّ إِلَيْهَا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ خَلِيفَتِي مِنْ بَعْدِي وَعَنْ عَلِيٍّ وَابْنِ عَبَّاسٍ قَالَا وَاللهِ إِنَّ إِمَارَةَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ لَفِي كِتَابِ اللهِ وَ إِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا. قَالَ لِحَفْصَةَ أَبُوكِ وَ أَبُو عَائِشَةَ أَوْلِيَاءُ النَّاسِ بَعْدِي فَإِيَّاكِ أَنْ تُخْبِرِي بِهِ أَحَدًا.

حضرت عائشة ؓ کان وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا جي تفسير ۾ منقول آهي جو اهو راز هي هيو جو حضور ﷺ جن فرمايو هو ته ابوبڪر ؓ مون کان بعد خليفو هوندو. حضرت علي ؓ ۽ ابن عباس ؓ کان روايت آهي جو اهي ٻئي چوندا هئا الله جو قسم ابوبڪر ۽ عمر جي خلافت قرآن ۾ ذڪر ڪيل آهي: وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا. اها ڳالهه هيءَ هئي جو حضور ﷺ جن حضرت حفصة ؓ کي فرمايو ته تنهنجو والد ۽ عائشة ؓ جو والد مون بعد خليفا هوندا خبردار اها ڳالهه ڪنهن سان بيان نه ڪجانءِ

وَعَنْ مَيْمُوْنِ بْنِ مِهْرَانَ
فِيْ قَوْلِهٖ وَ اِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ
اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا
قَالَ اَسَرَّ اِلَيْهَا اَنَّ اَبَابَكْرٍ
خَلِيْفَتِيْ مِنْ بَعْدِيْ وَعَنْ
حَبِيْبِ بْنِ اَبِيْ ثَابِتٍ وَ اِذْ
اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ
حَدِيْثًا. قَالَ اَخْبَرَ عَائِشَةَ
اَنَّ اَبَاهَا الْخَلِيْفَةُ مِنْ
بَعْدِيْ وَمِنْ بَعْدِ اَبِيْهَا اَبَاهَا
وَعَنِ الضَّحَّاكِ فِيْ قَوْلِهٖ وَ
اِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ
حَدِيْثًا قَالَ اِلٰى حَفْصَةَ بِنْتِ
عُمَرَ اِنَّ الْخَلِيْفَةَ مِنْ بَعْدِهٖ
اَبُوْبَكْرٍ وَمِنْ بَعْدِ اَبِيْ بَكْرٍ
عُمَرُ وَ مُجَاهِدٍ فِيْ قَوْلِهٖ
عَرَّفَ بَعْضَهٗ وَ اَعْرَضَ عَنْ
بَعْضٍ. قَالَ الَّذِيْ عَرَّفَ اَمْرَ
مَارِيَةَ وَ اَعْرَضَ عَنْ قَوْلِهٖ
اَنَّ اَبَاكِ وَاَبَاهَا يَلِيَانِ
النَّاسَ مِنْ بَعْدِيْ مَخَافَةَ
اَنْ يَّفْشُوَ.

۽ ميمون بن مهران کان وَاِذْ
اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا جي
تفسير ۾ منقول آهي ته حضورؐ جن فرمايو
هو ته ابوبڪرؓ مون کان بعد خليفو هوندو.
۽ حبيب بن ابي ثابت کان وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ
اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا جي تفسير ۾
منقول آهي ته حضور صلي الله عليه وسلم
حضرت عائشهؓ کي خبر ڏني هئي ته
تنهنجو والد مون کان بعد خليفو ٿيندو
۽ ان کان بعد حفصهؓ جو والد ۽ ضحاڪ
کان وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ
حَدِيْثًا جي تفسير ۾ منقول آهي ته حضورؐ
جن حضرت حفصه بنت عمرؓ سان فرمايو
هو ته مون کان بعد حضرت ابوبڪرؓ خليفو
ٿيندو ۽ ابوبڪرؓ کان بعد عمرؓ ۽
مجاهد کان عَرَّفَ بعضه و اعرض عن
بعض جي تفسير ۾ منقول آهي ته جنهن
ڳالهه تي پاڻ باز پرس ڪئي اهو ماريه
جو معاملو هو ۽ جنهن ڳالهه کان چشم
پوشي ڪئي اهو هي هيو جو اي حفصهؓ
تنهنجو والد ۽ عائشهؓ جو والد مون
کان بعد خليفا هوندا. ۽ هي چشم پوشي

Scanned with CamScanner

لاءِ ڪئي ته ڳالهه زياده مشهور نه ٿئي.

شيعن جي ڪتابن ۾ انهن جي سڀ کان زياده معتبر تفسير قمي مطبوعه ايران ص ٣٥٤ ۾ آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت حفصه رض کي چيو

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ يَلِي الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثُمَّ مِنْ بَعْدِهِ أَبُوكِ فَقَالَتْ مَنْ أَخْبَرَكَ بِهٰذَا قَالَ اللّٰهُ أَخْبَرَنِي.	ته تحقيق ابوبڪر رض خلافت جو والي ٿيندو مون کان بعد. ان کان بعد تنهنجو والد. حضرت حفصه رض عرض ڪيو ته اوهان کي هي خبر ڪنهن ڏني حضور ص فرمايو مون کي الله خبر ڏني.

انهيءَ روايت مان معلوم ٿيو ته شيخين جي خلافت جي خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم اڳ ۾ ڏئي ڇڏي هئي ۽ اها خبر پنهنجي بيبي مطهره کي خوش ڪرڻ لاءِ ٻڌائي هئي. ۽ هي نه ٿو ٿي سگهي ته ڪنهن ناجائز شيءِ جي خبر ٻڌائي ڪري پنهنجي بيبيءَ کي خوش ڪن. ۽ هي به معلوم ٿيو ته جڏهن مشيت الاهي جو حال معلوم ٿي چڪو ۽ خدا حضور ص کي خبر ڏئي چڪو ته مون کان بعد شيخين خليفا هوندا ته هي ممڪن نه ٿو ٿي سگهي جو حضور ص حضرت علي رض جي خلافت جي متعلق ڪوئي ارشاد فرمايو هجي. جيتريقدر روايتون شيعن جي ڪتابن ۾ آهن. اهي سڀ جون سڀ جعلي آهن.

نوٽ :- انهن آيتن ۾ الله تعالىٰ حضرت ص جي بيبين کي نصيحت فرمائي آهي ۽ تعليمي طرز ۾ انهن تي عتاب ڪيو آهي ۽ توبه جو حڪم ڏنو آهي ۽ صحابا جا مخالف ان تي ڏاڍا خوش ٿيندا آهن ۽ حضرت حفصه رض ۽ حضرت عائشه رض جي برائي ثابت ڪرڻ لاءِ هن آيت کي پيش ڪندا آهن. ان جي جواب ۾ پهرين ڳالهه هي آهي. جيڪڏهن انهيءَ قسم جي تعليمي ڳالهين سان طعنو قائم ٿي سگهي ٿو ته پوءِ انهيءَ قرآن سان نبين جي مذمت به ثابت

تي سگهندي. خصوصاً سيد الانبياءِ صلى الله عليه وسلم جي متعلق فرمايو
ويو آهي. لِمَ تُحَرِّمُ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِيْ مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ يعني اي پيغمبر
جنهن شيءِ کي الله تو لاءِ حلال ڪيو آهي سا ڇو تون حرام ڪرين. پنهنجي
زالن جو راضپو گهرين ٿو. هڪ ٻيءَ جاءِ تي ايندو آهي. وَ تَخْشَى النَّاسَ
وَ اللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَاهُ يعني ماڻهن کان ڊڄين پيو. حالانڪ الله هن ڳالهه جو
وڌيڪ حقدار آهي جو ان کان ڊڄين. ٻي ڳالهه هي آهي ته مخالف صحابا جا
جنهن لفظ تي زياده ڪڏندا آهن. يعني فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا انهيءَ لفظ سان
ٻيبين سڳورن جو مرتبو به ثابت ٿئي ٿو. انهيءَ لفظ کان صاف ظاهر آهي ته
انهيءَ راز جي ظاهر ڪرڻ جي ڪري انهن جي دلين لاڙو ڪيو هو، ان کان اڳ
لڙيل نه هيون. حالانڪ صحابا جي مخالفن جو مذهب آهي ته صحابا اول
کان ئي منافق هئا، انهن جون دليون اول کان ئي نفاق جي ڪري لڙيل هيون
(معاذ الله من ذالك) انهيءَ لفظ سان انهن جي نفاق جي نفي اهڙي ته
واضح آهي جنهن جو انڪار نه ٿو ڪري سگهجي. باقي رهيو دل جو لڙي وڃڻ
اها ڪا ئي اهڙي وڏي ڳالهه نه آهي. خود رسول الله صلى الله عليه وسلم جي متعلق
قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي. وَلَوْلَا اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيْلًا.
يعني ۽ جيڪڏهن اسين توکي (پنهنجي ڳالهه تي) پختو نه رکون ها ته ويجهو هو
جو بيشڪ انهن ڏانهن ڪجھ ٿورو ئي لڙي پوين ها. انهن آيتن ۾ ٻيبن سڳورن
کي توبه جو حڪم ڏنو ويو آهي هيئن ته هر توبه جي قبول فرمائڻ جو واعدو آهي
مگر جنهن کي خصوصيت سان توبه جو حڪم ڏنو ويو آهي انهيءَ جي توبه قبول
هجڻ ۾ ته ڪوئي شڪ ئي نه ٿو ٿي سگهي. تنهن ڪري توبه ڪندڙن جا فضائل
جيڪي قرآن مجيد ۾ ذڪر ٿيل آهن انهن لاءِ اهي ثابت هوندا. هاڻي رهي هي
ڳالهه ته ڪيئن معلوم ٿئي ته انهن توبه ڪئي يا نه. انهيءَ جو ثبوت به قرآن

مجيد مان ٿي ملندو. چوٿو ان کان بعد بيبين سڳورن جي سخت آزمائش ڪئي وئي. هڪ طرف انهن کي غير محدود متاع دنيا جو وعدو ڏنو ويو ۽ ٻئي طرف رسول الله صلى الله عليه وسلم جي زوجيت رکي وئي. جڏهن انهيءَ امتحان ۾ بيبيون پوري طرح ڪامياب ٿيون ۽ غير محدود متاع دنيا کي ٺڪرائي ڪري رسول الله ﷺ جي زوجيت کي اختيار ڪيو ته پوءِ انهن جي شان ۾ آيت تطهير نازل ٿي ۽ انهن کي ايمان وارن جي ماءُ جو خطاب ڏنو ويو ۽ انهن کي تمام دنيا جي عورتن کان افضل قرار ڏنو ويو ۽ رسول الله صلعم جي دائمي زوجيت جي خبر انهن کي ڏني وئي. هن طرح نه رسول الله صلعم کي انهن جي طلاق ڏيڻ کان روڪيو ويو. اهي سڀ مضمون قرآن جي آيتن ۾ ذڪر ٿيل آهن انهيءَ مان صاف ظاهر آهي ته انهن جيڪڏهن توبه نه ڪئي هجي ها ته اهي فضائل انهن جا هرگز نه بيان فرمايا وڃن ها سو چشم بد انديش ڪه برڪنده باد عيب نمايد هنرش درنظر

آيت ع ١١

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمَاهُمْ لَا يَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا (پ ٣ البقره رڪوع ٣٧/٥)

اهڙن فقيرن کي (خيرات ڏيڻ لازم آهي) جيڪي الله جي واٽ ۾ روڪيل آهن (واپار ڪان) ملڪ ۾ سفر ڪري نٿا سگهن. (ناواقف (ستدن) بي طمعي سببان کين آسودا ڀائيندا آهن. ستدن پيشانين مان کين سڃاڻندو آهين (جو محتاج آهن) چنبڙي ماڻهن کان نه پڇندا آهن.

نوٽ هنن آيت ۾ اصحابن سڳورن جي خودداري بيان ڪئي وئي آهي.

سوره البقر مدني آهي آيت 273

آيت ع ١٢

اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ

(جن) جنگ احد ۾ جن پاڻ کي زخم پهچڻ کانپوءِ به الله ۽ رسول جو حڪم قبوليو، اهڙن نيڪو ڪارن ۽ پرهيزگارن لاءِ وڏو اجر آهي.

آيت 172

نوٽ: هن آيت ۾ صحابا جي اطاعت رسول جو ذڪر آهي.

آيت ع ١٣

اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ
النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ
فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا
وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ
الْوَكِيْلُ ۝ (پ ٤ آل عمران رڪوع
١٨/٩) آيت 173

هي اهي ماڻهو آهن جن کي ماڻهن
چيو ته ڪافرن اوهان لاءِ لشڪر گڏ
ڪيو آهي تنهن ڪري انهن کان
ڊڄو ته انهيءَ ڳالهه سندن ايمان وڌايو
۽ چيائون ته اسان کي الله ڪافي آهي
۽ اهو چڱو ڪارساز آهي.

نوٽ: هن آيت ۾ صحابا ڪرام رضوان الله اجمعين جي توڪل جو ذڪر آهي.

آيت ع ١٤

لٰكِنِ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مَعَهٗ جَاهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرٰتُ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝ (پ ١٠
سورة توبه رڪوع ١١/١٧)

پر پيغمبر ۽ جن ساڻس ايمان آندو
تن پنهنجن مالن ۽ پنهنجين جانين
سان جهاد ڪيو ۽ اهي اُهي آهن جن لاءِ
دنيا ۽ آخرت جون سڀ چڱايون آهن
۽ اهي ئي ڇٽل آهن.

نوٽ: هن آيت ۾ صحابا ڪرام جي جهاد في سبيل الله جو ذڪر آهي. آيت 88

آيت ع ١٥

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ
وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ
الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ
الْعُسْرَةِ (پ ١١ سورة توبه رڪوع
١٥/٤)

بيشڪ الله پيغمبر تي وڏو فضل
ڪيو ۽ مهاجرن ۽ انصارن تي
(پڻ) جن تنگيءَ جي وقت ۾ پيغمبر
جو ساٿ ڏنو. آيت 117

هي سورت مدني آهي

نوٽ : هن آيت ۾ صحابا تي فضل خداوندي جو ذڪر آهي.

آيت ع ١٦

وَالسَّابِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَ الْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَ اَعَدَّلَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خَالِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ذَالِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ر پ ١١ سورة توبه رڪوع ١٣/٢)
آيت نمبر ١٠٠

مهاجرن ۽ انصارن مان ايمان ۾ اڳرائي ڪرڻ وارا ۽ باقي امت ۾ جن اخلاص سان سندن تابعداري ڪئي انهن سڀني کان الله راضي آهي ۽ اهي ڪانئس راضي آهن ۽ انهن لاءِ باغ تيار ڪيا اٿس جن جي هيٺان واهيون وهنديون هونديون. منجهس سدا ئين رهڻ وارا آهن، اها وڏي مراد ماڻڻ آهي.

نوٽ هن آيت ۾ صحابا تي رضوانُ الله جو بيان آهي.

222

آيت ع ١٧

پ ١١ بقره آيت [illegible]

اَلتَّائِبُوْنَ الْعَابِدُوْنَ الْحَامِدُوْنَ السَّائِحُوْنَ الرَّاكِعُوْنَ السَّاجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَ النَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ر پ ١١ سورة التوبه رڪوع ١٤/٣)

اهي گناهن کان توبه ڪندڙ، عبادت ڪندڙ، حمد ڪندڙ، روزو رکندڙ، رڪوع ۽ سجدو ڪندڙ (يعني نماز پڙهندڙ) چڱائي جو حڪم ڪندڙ، مدائي کان جهليندڙ، الله جي حڪمن جو خيال رکندڙ آهن. آيت نمبر 112

نوٽ :- هن آيت ۾ صحابا ڪرام رضي الله عنهم جي صفات طيبه جو ذڪر آهي.

آيت ع ١٨

سورت الفرقان آيت ٦٣ اعراف آيت ٢٠١

اَلَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّآ اَنْ يَّقُوْلُوْا

هي اُهي مظلوم آهن جن کي پنهنجي ديس مان ناحق لوڌيو ويو. تن هن

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ
بيشڪ الله پسند ڪري ٿو توبه ڪندڙن کي ۽ پاڪائي ڪندڙن کي

رَبُّنَا اللّٰهُ رپ ١٧ سورة الحج
رکوع ٦/١٣) آيت 40

کان سواءِ ٻي ڳالھ نہ چيئي تہ اسانجو پالڻھار اللہ آهي.

نوٽ :- هن آيت ۾ صحابا کي اللہ جي راھ ۾ پنهنجن گهرن کان لوڏي ڪيڻ جو ذڪر آهي.

آيت ١٩

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ.
رپ ١٧ سورة الحج رکوع ٨/١٥)

۽ جن اللہ جي واٽ ۾ ديس ڇڏيو وري قتل ڪيا ويا يا مري ويا، تن کي اللہ آخرت ۾ ضرور عمدو رزق ڏيندو. بيشڪ اللہ بهترين رزق ڏيندڙن کان بهتر روزي ڏيندڙ آهي.

نوٽ :- هن آيت ۾ ذڪر آهي تہ اللہ آخرت ۾ صحابا کي عمدو رزق ڏيندو

هي سوره مدني آهي
آيت 58

آيت ٢٠

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ رپ ٢٦
سورة الفتح رکوع ٤/١٢)
آيت 29
هي سوره مدني آهي

محمد اللہ جو موڪليل آهي ۽ جيڪي سندس سنگتي آهن سي ڪافرن تي ڏاڍا سخت آهن ۽ پاڻ ۾ مهربان آهن. ڪين رکوع ڪندڙ ۽ سجدو ڪندڙ ڏسندو آهين. اللہ جو فضل ۽ رضامندي طلبيندا آهن. انهن جي نشاني سندن منهن ۾ سجدي جي اثر کان پڌري آهي. اها سندن وصف توريت ۾ آهي ۽ اهائي سندن وصف انجيل ۾ پڻ آهي.

Scanned with CamScanner

نوٽ :- هن آيت ۾ ذڪر آهي ته اصحابن جو تذڪرو پهرين ڪتابن ۾ به آهي.

آيت ٢١

اِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ	بيشڪ جيڪي تنهنجي هٿ تي (مرڻ لاءِ) بيعت ڪن ٿا، اهي درحقيقت الله سان ئي بيعت ڪن ٿا. سندن هٿن مٿان الله جو هٿ آهي.
رپ ٢٦ سورة الفتح رڪوع ١	
آيت نمبر ١٥	

نوٽ :- هن آيت ۾ ذڪر آهي ته اصحابن الله جي هٿ تي بيعت ڪئي.

آيت ٢٢

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَ الْمُهَاجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۙ	بيشڪ الله پيغمبر تي وڏو فضل ڪيو ۽ مهاجرن ۽ انصارن تي پڻ. جن تنگيءَ جي وقت پيغمبر جو ساٿ ڏنو. ان کانپوءِ جو منجهائن هڪ ٽولي جون دليون لڏي وڃڻ جي ويجهو هيون وري الله مٿن ياجهه سان موٽيو ته هو مٿن شفيق مهربان آهي.
رپ ١١ التوبه رڪوع ١٥/٤	
آيت 117	

نوٽ : هن آيت ۾ ذڪر آهي ته الله اصحابن ڪرام تي وڏو شفيق ۽ مهربان آهي.

آيت ٢٣

اَلَّذِيْنَ اِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَ اٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَ اَمَرُوْا بِالْمَعْرُوْفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ	هي اهڙا ماڻهو آهن، جيڪڏهن انهن کي دنيا ۾ حڪومت ڏينداسون ته نماز پڙهندا ۽ زڪوة ڏيندا ۽ چڱن ڪمن جو حڪم ڏيندا. ۽ مداين ڪان روڪيندا ۽ سڀني ڪمن جو انجام ته خدا
رپ ١٧ ج رڪوع ٦/١٣	
آيت 41	

نوٽ :- هن آيت ۾ ذڪر آهي ته صحابا هر حالت ۾ الله تعاليٰ جا فرمانبردار رهندا.

آيت ٢٤

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ۝ (پ ٢٦ الفتح رڪوع ٣/١١) آيت 18

بيشڪ الله مؤمنن کان راضي ٿيو جنهن وقت وڻ جي هيٺان توسان بيعت ٿي ڪيائون. پوءِ جيڪي سندن دلين ۾ هو سو ڄاتائين. پوءِ مٿن (دل جو) سُڪون لاٿائين ۽ کين هڪ ويجهي سوڀ انعام ڏنائين.

نوٽ:- هن آيت ۾ الله تعاليٰ اصحابن ڄي دل جي سُڪون کي نازل ڪرڻ جو ذڪر فرمايو آهي.

آيت ٢٥

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهَاجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصَّادِقُوْنَ ۝ (پ ٢٨ سورة الحشر رڪوع ١/٤) آيت 8

(۽ اهو ڦيءُ جو مال) خاص ڪري انهن حاجت مند مهاجرن جو حق آهي جن کي سندن گهرن ۽ مالن کان ٻاهر ڪڍيو ويو آهي. جيڪي (پنهنجي) الله کان فضل ۽ سندس رضامندي طلبيندا آهن ۽ الله کي ۽ سندس پيغمبر کي مدد ڏيندا آهن. اهي ئي سچا آهن.

نوٽ: هن آيت ۾ ذڪر آهي ته صحابا ايمان ۾ سچا آهن.

آيت ٢٦

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُوْنَ

۽ (نيز اهو مال انهن ماڻهن جو به حق آهي) جن دار الاسلام (يعني مديني) ۾ ۽ ايمان ۾ مهاجرن کان

فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْكَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝

(پ ٢٨ سورة الحشر رکوع ١/٤)

آيت ٩

هي سوره مدني آهي

اڳ گهر ٺاهيو. جيڪو ٿن لڏي آيا تنهن کي دوست رکندا آهن ۽ جيڪي مهاجرن کي ڏنو ويو تنهن بابت پنهنجين دلين ۾ ڪا پريشاني نه لهندا آهن ۽ ٻين کي پاڻ کان پسند ڪندا آهن، جيتوڻيڪ کين ڪو احتياج هوندو آهي ۽ جن کي پنهنجي نفس جي حرص کان بچايو ويو سي ئي ڇٽڻ وارا آهن.

نوٽ:- هن آيت ۾ صحابا جي ايثار ۽ قرباني ۽ جو ذڪر آهي.

آيت ٢٧

وَإِذَا سَمِعُوْا مَآ أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى أَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّ ۚ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ۝ آيت 83

(پ ٧ المائدة رکوع ١١/١)

۽ جيڪي پيغمبر ڏانهن لاٿو ويو سو جڏهن ٻڌندا آهن ته ڏهن سندن اکين مان ڳوڙها ڳاڙيندو ڏسندين. انهيءَ سببان جو سچ کي سڃاتائون. چوندا آهن ته اي اسان جا پالڻهار! ايمان آندوسين تنهن ڪري اسان کي به تصديق ڪندڙن ۾ لک. هي سوره مدني آهي

نوٽ: هن آيت ۾ قرآن کان صحابا جي اثر قبول ڪرڻ جو ذڪر آهي.

آيت ٢٨

إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ إِيْمَانًا وَّعَلٰى رَبِّهِمْ

جڏهن الله جو ذڪر ڪيو ويندو آهي ته سندن دليون ڏڄنديون آهن ۽ جڏهن سندس آيتون انهن کي پڙهي

يَتَوَكَّلُوْنَ ۝ (پ ٩ سورة الانفال رکوع 1/15) آيت 2

پڌا ائيون آهن تڏهن اهي سندن ايمان کي وڌائيندڙيون آهن ۽ پنهنجي پالڻهار تي ڀروسو ڪندا آهن.

نوٽ :- هن آيت ۾ خوف الاهي جي ڪري صحابا جي دلين جي ڪنبڻ جو ذڪر آهي.

آيت ع ٢٩

آيت 15,11,12

وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ (پ ٢٧ الواقعة رکوع 1/14)

۽ ڇڱاين ۾ اڳرائي ڪرڻ وارا اهي ئي اڳرائي ڪرڻ وارا آهن. اهي ئي مقرب آهن. نعمتن وارن باغن ۾ هوندا.

نوٽ :- هن آيت ۾ ذڪر آهي ته مهاجر جنت ۾ پهريون ويندا. نعمتن وارن باغن ۾ هوندا. جيئن ته هن آيت جي تفسير ۾ حضرت ابن عباس رض فرمائي ٿو ته مهاجر جنت ۾ پهريون ويندا. جن ۾ صديق اڪبر رض به هوندو ۽ فاروق رض اعظم به. عثمان رض ذوالنورين به هوندو ۽ اسد الله علي رض به هوندو.

آيت ع ٣٠

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِيْ شِقَاقٍ (پ ١ البقرة رکوع 16/14) آيت 137

پوءِ جيڪڏهن اهي يهود ۽ نصارا الله کي ائين مڃن، جهڙيءَ طرح اوهين مڃو ٿا ته بيشڪ هدايت وارا ٿيندا ۽ جيڪڏهن ڦرندا ته اهي ئي ڦيٽي ۾ پوندا.

نوٽ: هن آيت ۾ الله تعالیٰ صحابا جو مثالي ايمان پيش ڪري کين کي ساري دنيا جي مقتدا ۽ پيشوا هجڻ جو اعزاز عطا ڪيو. هن کان وڌو ٻيو ڪهڙو شرف ٿي سگهندو؟ هي هيون آيات قرآني. هاڻي ارشادات نبوي به ملاحظه فرمايو:

هي 179 آيت ۾ آهي (الله پاڪ کي ناپاڪ کان جدا ڪري)

حديث ۱

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ سَأَلْتُ رَبِّيْ عَنِ اخْتِلَافِ أَصْحَابِيْ مِنْ بَعْدِيْ فَأَوْحٰى إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ أَصْحَابَكَ عِنْدِيْ بِمَنْزِلَةِ النُّجُوْمِ فِي السَّمَآءِ بَعْضُهَا أَقْوٰى مِنْ بَعْضٍ وَلِكُلٍّ نُوْرٌ فَمَنْ أَخَذَ بِشَيْءٍ مِّمَّا هُمْ عَلَيْهِ مِنِ اخْتِلَافِهِمْ فَهُوَ عِنْدِيْ عَلٰى هُدًى. قَالَ وَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابِيْ كَالنُّجُوْمِ فَبِأَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ (رواه رزين. مشكوٰة باب مناقب الصحابة ص ٥٥٤ ج ٢)

حضرت عمر رض بن خطاب کان روايت آهي ته مون نبي ڪريم صلی الله عليه وسلم جن کي فرمائيندي ٻڌو ته مان پنهنجي رب کان صحابا جي اختلاف بابت سوال ڪيو. الله تعالیٰ مون ڏانهن وحي نازل ڪيو ته اي محمد! تنهنجا صحابا منهنجي ويجهو ستارن وانگر آهن. بعض بعض کان قوي آهن ۽ هر هڪ لاءِ نور آهي. جنهن به سندن اختلاف مان ڪا شيءِ حاصل ڪئي اهو منهنجي نزديڪ هدايت تي آهي. حضرت عمر رض چيو ته رسول الله صلی الله عليه وسلم جن فرمايو ته منهنجا اصحابي ستارن وانگر آهن. سو منجهائن جنهن جي به توهان پيروي ڪندؤ هدايت لهندؤ.

نوٽ ۱:- هن حديث ۾ معلوم ٿيو ته هر صحابيءَ جي اقتدا نجات جو سبب آهي. نوٽ ۲:- اختلاف کان مراد فروعي مسائل جو اختلاف آهي نه اصولدين جو اختلاف. حديث نمبر 6018

حديث ۲

وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَمَسُّ

حضرت جابر رض کان روايت آهي ته حضور صلی الله عليه وسلم جن فرمايو

Scanned with CamScanner

النَّاسُ مُسْلِمًا رَاٰنِیْ وَرَاٰ مَنْ رَاٰنِیْ رواہُ الترمذی. (مشکوٰۃ باب مناقب الصحابة ص٥٥٤ ج 3

جنهن مسلمان مون کي ڏٺو يا منهنجي ڏسندڙ کي ڏٺو ته انهن کي باه نه لڳندي. حديث 6013

نوٽ:- حديث ۾ رؤيت کان مراد رؤيت مع الايمان آهي. يعني جنهن نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم کي ايمان جي حالت ۾ ڏٺو ان کي باه نه لڳندي. ترمذی حدیث 3858

حديث ٣

وَعَنْ اَبِیْ بُرْدَۃَ عَنْ اَبِیْهِ قَالَ رَفَعَ یَعْنِی النَّبِیَّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ رَاْسَهٗ اِلَی السَّمَآءِ وَكَانَ كَثِیْرًا مِّمَّا یَرْفَعُ رَاْسَهٗ اِلَی السَّمَآءِ فَقَالَ اَلنُّجُوْمُ اَمَنَةٌ لِّلسَّمَآءِ فَاِذَا ذَهَبَتِ النُّجُوْمُ اَتَی السَّمَآءَ مَا تُوْعَدُ وَاَنَا اَمَنَةٌ لِّاَصْحَابِیْ فَاِذَا ذَهَبْتُ اَتَی اَصْحَابِیْ مَا یُوْعَدُوْنَ وَاَصْحَابِیْ اَمَنَةٌ لِّاُمَّتِیْ فَاِذَا ذَهَبَ اَصْحَابِیْ اَتَی اُمَّتِیْ مَا یُوْعَدُوْنَ رواہ مسلم. حدیث نمبر 6466 (مشکوٰۃ باب مناقب الصحابة ص٥٥٣)

ابوبردہ رض پنهنجي والد کان روايت ٿو ڪري ته نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جن پنهنجو مٿو آسمان ڏانهن کنيو ۽ پاڻ گهڻو ڪري آسمان ڏانهن مٿو کڻندا هئا. پوءِ پاڻ فرمايائون ته ستارا آسمان لاءِ امن جو سبب آهن. جڏهن ستارن کي بي نور ڪيو ويندو ته ڏهن آسمان کي وعده مطابق ريزه ريزه ڪيو ويندو ۽ آءٌ اصحابن لاءِ امن جو سبب آهيان. جڏهن مان هليو ويندس ته منهنجي اصحابن کي فتنن ۾ مُبتلا ڪيو ويندو ۽ منهنجا اصحابي منهنجي امت لاءِ امن جو سبب آهن. جڏهن اصحاب هليا ويندا ته منهنجي امت وعدي مطابق فتنن ۾ مبتلا ٿيندي (مشکوٰۃ حدیث نمبر 6009)

باب نبی کریم صہ کی بقا اپنے ساتھیوں کے لیئے اور آپ کے ساتھیوں کی بقا امت کے لیئے امان کی ضامن تھی

بدعتن، شر، ڪفر، شرڪ ۽ باهمي انتشار ۽ افتراق).

حديث ٤

عَنْ اَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَسُبُّوْا اَصْحَابِيْ. فَلَوْ اَنَّ اَحَدَكُمْ اَنْفَقَ مِثْلَ اُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ اَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيْفَهٗ متفق عليه. (مشكوٰة باب مناقب الصحابة ص٥٥٣). صحيح بخاري حديث 3673

ابو سعيد خدري رضي الله عنه کان روايت آهي ته فرمايو نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم جن ته توهان منهنجن اصحابن کي برو نه چوندا ڪريو يعني ڪين گار نه ڏيندا ڪريو جو سندن شان توهان کان ايڏو ته وڏو آهي جو جيڪڏهن اهي هڪ سير کان به گهٽ الله جي راه ۾ خرچ ڪن ۽ توهان احد جبل جيترو سون خرچ ڪريو ته به توهان هنن جي سير کان گهٽ جي برابر ڪي به نه پهچي سگهندؤ.

نوٽ: مُلا علي قاري مرقاة ۾ لکيو آهي ته اصحابن کي بُرو چوڻ حرام آهي ۽ وڏن گناهن مان آهي. اسان جو ۽ جمهور عالمن جو مذهب آهي ته بُري چوندڙ کي سزا ڏني ويندي ۽ مالڪين مان ڪن جو چوڻ آهي ته کيس قتل ڪيو وڃي. حديث مشڪوٰة حديث نمبر 6007 آهي.

نوٽ ٢: مُدّ هڪ پيمانو آهي جيڪو رطل ۽ ثُلث رطل جي برابر هوندو آهي.

حديث ٥

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مُغَفَّلٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِيْ اَصْحَابِيْ اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِيْ اَصْحَابِيْ لَا تَتَّخِذُوْا هُمْ غَرَضًا مِّنْ بَعْدِيْ فَمَنْ

حضرت عبدالله بن مغفل کان روايت آهي ته فرمايو رسول الله صلي الله عليه وسلم جن ته الله کان ڊڄو منهنجن اصحابن جي باري ۾ ۽ ٻه ڀيرا اهي جملا فرمايائون. ڪين مون کان بعد نشانه

اَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّيْ اَحَبَّهُمْ وَمَنْ اَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِيْ اَبْغَضَهُمْ وَمَنْ اٰذَاهُمْ فَقَدْ اٰذَانِيْ وَمَنْ اٰذَانِيْ فَقَدْ اٰذَى اللّٰهَ وَمَنْ اٰذَى اللّٰهَ فَيُوْشِكُ اَنْ يَّاْخُذَهٗ (رواه الترمذي.

3862

مشڪوٰة باب مناقب الصحابة ص٥٥٤

نه بڻائجو پوءِ جنهن ساڻن محبت ڪئي ان منهنجي محبت جي ڪري انهن سان محبت ڪئي ۽ جنهن انهن سان بغض رکيو، ان مون سان بغض جي ڪري ساڻن بغض رکيو. جنهن انهن کي ايذايو ان مون کي ايذايو ۽ جنهن مون کي ايذايو ان الله کي ايذايو ۽ جنهن الله کي ايذايو ته انهن کي قريب آهي ته الله پڪڙي.

حديث نمبر 6014

حديث ٦

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رض قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِذَا رَاَيْتُمُ الَّذِيْنَ يَسُبُّوْنَ اَصْحَابِيْ فَقُوْلُوْا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلٰى شَرِّكُمْ رواه الترمذي (مشڪوٰة باب مناقب الصحابة ص٥٥٤) حديث نمبر 6017

حضرت عبدالله بن عمر رض کان روايت آهي، فرمايو رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جڏهن نوهان انهن ماڻهن کي ڏسو جيڪي منهنجي اصحابن کي برو چئي رهيا آهن ته ڪين چئو الله جي لعنت هجي نوهان جي شرّ تي.

حديث ٧

عَنْ اَنَسٍ رض اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَعِدَ اُحُدًا وَّ اَبُوْبَكْرٍ وَّ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ فَضَرَبَهٗ بِرِجْلِهٖ فَقَالَ اثْبُتْ اُحُدُ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَّصِدِّيْقٌ وَّ شَهِيْدَانِ

حضرت انس رض کان روايت آهي ته حضورؐ جن احد جبل تي چڙهيا ۽ ابوبڪر رض ۽ عمر رض ۽ عثمان رض پڻ چڙهيا. پوءِ احد جبل ڪنبيو. پاڻ ڪريمن پنهنجو پير احد جبل کي هڻي فرمايو بيهي وڃ اُحُدا نه آهي توتي مگر نبي ۽

حديث بخاري شريف جلد 2 ص 425
حديث نمبر 3675 حديث لسفير 890

رواه البخاري (مشكوٰة باب مناقب هٰؤلاءِ الثلاثةِ ص٥٦٣ ج٢)

۽ صديق يعني ابوبڪر ۽ ٻه شهيد يعني عمر رض ۽ عثمان رض.

حديث ٨

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رض قَالَ لَا تَسُبُّوْا اَصْحَابَ مُحَمَّدٍ فَلَمَقَامُ اَحَدِهِمْ سَاعَةً خَيْرٌ مِّنْ عَمَلِ اَحَدِكُمْ عُمُرَهٗ (تتمه باب باب مناقب الصحابةِ مظاهر الحق ص٨٥)

فرمايو حضرت ابن عمر رض گار گند نه ڏيندا ڪريو محمد ﷺ جي اصحابن کي ڇو ته سندن هڪ گهڙي جي عبادت جو درجو گهڻو بهتر آهي اوهان جي ساري عمر جي عبادت کان.

حديث ٩

عَنْ عُقَيْلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللّٰهَ اخْتَارَنِيْ وَاخْتَارَ لِيْ اَصْحَابًا وَّاَنْصَارًا وَّاَصْهَارًا وَّسَيَاْتِيْ قَوْمٌ يَّسُبُّوْنَهُمْ وَيَسْتَنْقِصُوْنَهُمْ فَلَا تُجَالِسُوْهُمْ وَلَا تُشَارِبُوْهُمْ وَلَا تُوَاكِلُوْهُمْ وَلَا تُنَاكِحُوْهُمْ (مظاهر حق تتمه باب مناقب الصحابة ص٨٥)

حضرت عقيلي کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو ته بيشڪ پسند ڪيو مون کي الله ۽ پسند ڪيائين منهنجي لاءِ اصحابن، انصارن ۽ سهرن کي. قريب آهي جو هڪ قوم پيدا ٿيندي. جيڪا منهنجن اصحابن کي برو چوندي. سو توهان انهن سان گڏ نه ويهجو ۽ نه کائجو ۽ نه پيئجو ۽ نه نڪاح ڪجو.

حديث ١٠

عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَيَاْتِيْ مِنْ بَعْدِيْ قَوْمٌ يُّقَالُ لَهُمْ

حضرت علي رض کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم جن ته قريب آهي ته مون کان بعد هڪ قوم

Scanned with CamScanner

الرَّافِضَةُ فَإِنْ أَدْرَكْتَهُمْ فَاقْتُلْهُمْ فَإِنَّهُمْ مُشْرِكُوْنَ قَالَ قُلْتُ يَارَسُوْلَ اللهِ! مَا الْعَلَامَةُ فِيْهِمْ؟ قَالَ يُفْرِطُوْنَكَ بِمَا لَيْسَ فِيْكَ وَيَطْعَنُوْنَ عَلَى السَّلَفِ وَفِيْ رِوَايَةٍ وَذَالِكَ أَنَّهُمْ يَسُبُّوْنَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَمَنْ سَبَّ أَصْحَابِيْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ (مظهر حق تتمه باب مناقب الصحابة ص ٨٤)

ايندي جن کي رافضي چيو ويندو. جيڪڏهن انهن کي لهين ته ڪين قتل ڪجانءِ ڇوته اهي مشرڪ آهن. تنهن تي حضرتؓ علي عرض ڪيو ته يارسول الله! سندن علامت ڪهڙي آهي. فرمايو پاڻ سڳورن ته وڌائيندا توکي انهن ۾ جيڪا تو ۾ نه آهي ۽ طعنه ڪندا اصحابن تي ۽ هڪ روايت ۾ آهي ته برو چوندا ابوبڪر ۽ عمر کي ۽ جيڪو برو چوندو منهنجن صحابن کي ان تي لعنت آهي الله جي، ۽ فرشتن جي ۽ ماڻهن جي.

حديث ١١

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ قَالَ أَبُوْبَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ وَسَعْدُ بْنُ أَبِيْ وَقَّاصٍ فِي الْجَنَّةِ وَسَعِيْدُ بْنُ زَيْدٍ فِي الْجَنَّةِ وَأَبُوْعُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فِي الْجَنَّةِ رواه الترمذی

عبد الرحمٰن بن عوف فرمائي ٿو ته نبي ڪريمؐ جن ڏهن شخصن لاءِ دنيا ۾ ئي جنتي هجڻ جي خوشخبري ڏني ١ ابوبڪر صديقؓ ٢ عمرؓ فاروق ٣ عثمان غنيؓ ٤ عليؓ اسد الله ٥ طلحهؓ ٦ زبيرؓ ٧ عبد الرحمٰن بن عوفؓ ٨ سعد بن ابي وقاص ٩ سعيد بن زيدؓ ١٠ ابو عبيدهؓ بن جراح. روايت ڪيو انهي کي ترمذيءَ. حديث 6118

(مشڪوٰة باب مناقب العشرة ص ٥٦٦ ج ٢)

حديث ١٢

حضرت عبدالله کان روايت آهي ته فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم

وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيْلًا لَاتَّخَذْتُ اِبْنَ اَبِيْ قُحَافَةَ خَلِيْلًا وَاِنَّ صَاحِبَكُمْ لَخَلِيْلُ اللهِ ۔
(الترمذي باب مناقب ابي بكر ص ٢٢٥ ج ٢)

جيڪڏهن مان ڪنهن کي دوست بڻايان ها ته ابن ابي قحافه يعني حضرت ابوبڪر ؓ کي دوست بڻايان ها. بيشڪ توهان جو ساٿي الله جو دوست آهي

حديث ١٣

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لِاَحَدٍ عِنْدَنَا يَدٌ اِلَّا وَقَدْ كَافَيْنَاهُ مَا خَلَا اَبَا بَكْرٍ فَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا يَدًا يُكَافِئُهُ اللهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمَا نَفَعَنِيْ مَالُ اَحَدٍ قَطُّ مَا نَفَعَنِيْ مَالُ اَبِيْ بَكْرٍ (رواه الترمذي مشكوٰة باب مناقب ابي بكر ص ٥٥٥ ج ٢)

حضرت ابوهريره ؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم مون تي ڪنهن جو احسان نه آهي جنهن جو بدلو مون ڏنو نه هجي سواءِ حضرت ابي بڪر ؓ جي. ان جو مون تي احسان آهي جنهن جو بدلو ڪيس قيامت ۾ الله تعالى ڏيندو. مون کي ڪنهن جي مال نفعو نه ڏنو جيترو حضرت ابوبڪر ؓ جي مال ڏنو. حديث نمبر 3661

نوٽ: يعني ابوبڪر ؓ کان سواءِ مون تي ڪنهن جو احسان باقي نه آهي.

حديث ١٤

عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كُنَّا جُلُوْسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اِنِّيْ لَا اَدْرِيْ مَا بَقَائِيْ

حضرت حذيفه ؓ فرمائي ٿو ته اسان حضور جن جي خدمت ۾ ويٺا هئاسين پاڻ فرمايائون ته آئون نٿو ڄاڻان

فِيْكُمْ فَاقْتَدُوْا بِالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِيْ وَاَشَارَ اِلٰٓى اَبِيْ بَكْرٍ وَّعُمَرَ (الترمذی باب مناقب ابی بکر ص ٢٢٩ ج ٢ مشکوٰة ص ٥٦٠ ج ٢) حديث نمبر 6061

نه مان توهان ۾ ڪيترا ڏهاڙا رهندس. پوءِ مون کان بعد انهن ماڻهن جي پيروي ڪجو جيڪي مون کان بعد آهن ۽ پاڻ اشارو ڪيائون حضرت ابوبڪر رض ۽ حضرت عمر رض جي طرف.

نوٽ: يعني حضرت ابوبڪر رض جي پيروي ڪجو.

حديث ع ١٥

وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَبُوْبَكْرٍ وَّعُمَرُ سَيِّدَا كُهُوْلِ اَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ اِلَّا النَّبِيِّيْنَ وَالْمُرْسَلِيْنَ رواه الترمذی (مشکوٰة باب مناقب ابی بکر و عمر ص ٥٦٠ ج ٢) حديث نمبر 6059

حضرت انس رض کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم جن ته حضرت ابوبڪر رض ۽ حضرت عمر بهشت ۾ انهن جا سردار هوندا جيڪي دنيا ۾ اڌ عمر ۾ فوت ٿيا، خواه پهرين امتن مان هجن يا پوين مان، سواءِ نبين ۽ رسولن جي.

نوٽ: يعني شيخين بهشت ۾ اڌيڙ عمر وارن جا سردار هوندا.

حديث ع ١٦

عَنِ ابْنِ عُمَرَ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِاَبِيْ بَكْرٍ اَنْتَ صَاحِبِيْ فِي الْغَارِ وَصَاحِبِيْ عَلَى الْحَوْضِ رواه الترمذی (مشکوٰة باب مناقب

حضرت ابن عمر رض کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم جن حضرت ابوبڪر کي ته تون غار ۾ به منهنجو ساٿي آهين ته حوض تي به. ابي بکر ص ٥٥٥ ج ٢)

نوٽ :- يعني حضرت ابوبڪرؓ حوض ڪوثر تي به رسول اللهﷺ جو ساٿي هوندو.

حديث ۱۷

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْبَغِيْ لِقَوْمٍ فِيْهِمْ اَبُوْبَكْرٍ اَنْ يَّؤُمَّهُمْ غَيْرُهٗ رواهُ الترمذى (مشكوٰة باب مناقب اَبِىْ بَكْرٍ ص۵۵۵ ج ۲)

حضرت عائشه کان روايت آهي ته فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جنهن قوم ۾ ابوبڪر موجود هجي ته ان کان سواءِ ڪنهن کي به امامت ڪرڻ نه گهرجي.

نوٽ : حضرت ابوبڪرؓ جي موجودگيءَ ۾ ڪنهن کي امامت نه ڪرڻ گهرجي.

حديث ۱۸

عن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ اَتَتِ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِمْرَاَةٌ فَكَلَّمَتْهُ فِىْ شَىْءٍ فَاَمَرَهَا اَنْ تَرْجِعَ اِلَيْهِ قَالَتْ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اَرَاَيْتَ اِنْ جِئْتُ وَلَمْ اَجِدْكَ كَاَنَّهَا تُرِيْدُ الْمَوْتَ قَالَ فَاِنْ لَّمْ تَجِدِيْنِىْ فَاْتِىْ اَبَا بَكْرٍ متفق عليه (مشكوٰة باب مناقب ابى بكرٍ ص۵۵۵ ج ۲)

حديث نمبر 6048

حضرت جُبير بن مُطعمؓ کان روايت آهي ته هڪ عورت حضرتن جي خدمت ۾ حاضر ٿي ۽ پاڻ سڳورن سان ڪنهن معاملي ۾ گفتگو ڪيائين. تنهن تي پاڻ ڪيس فرمايائون ته ڪنهن ٻئي وقت ۾ اچجان ۽. عرض ڪيائين ته اي الله جا رسول! جيڪڏهن مان اچان پر توهان کي نه لهان ته (يعني اوهان فوت ٿي وڃو) پوءِ مان ڇا ڪريان فرمايائون ته جيڪڏهن مون کي نه لهين ته ابوبڪر وٽ اچجان ۽.

نوٽ : مان نه هجان ته تون حضرت ابوبڪرؓ وٽ اچجان ۽.

Scanned with CamScanner

حديث ع ١٩

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا نَقُوْلُ وَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ اَفْضَلُ اُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ اَبُوْبَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عثمانُ رَضِيَ اللهُ عَنهُمْ (مشكوٰة باب مناقب ابي بَكْرٍ صـ ٥٥٥

حضرت عبدالله بن عمر رضه فرمائي ٿو ته اسان نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جن جي حياتي ۾ چوندا هئا سين ته صحابا ۾ سڀ کان افضل ابوبڪر رضه آهي، ان کان بعد عمر رضه ۽ ان کان بعد عثمان رضى الله عنهم

نوٽ:- اصحابن سڳورن ۾ سڀ کان افضل ابوبڪر رضه آهي.

حديث ع ٢٠

سيرت حلبيه صـ ٣١٠ ج ١ ۾ آهي:

رَأى الْقَمَرَ نَزَلَ الى مَكَّةَ فَدَخَلَ فِيْ كُلِّ بَيْتٍ مِّنْهُ شُعْبَةٌ ثُمَّ كَانَ جَمِيْعُهٗ فِيْ حِجْرِهٖ . فَقَصَّهَا عَلٰى بَعْضِ اَهْلِ الْكِتٰبِ فَعَبَّرَهَا بِاَنَّهٗ يَتْبَعُ النَّبِيَّ الْمُنْتَظَرَ الَّذِىْ قَدْ ظَلَّ زَمَانُهٗ وَاَنَّهٗ يَكُوْنُ اَسْعَدَ النَّاسِ بِهٖ

حضرت ابوبڪر رضه خواب ۾ چنڊ ڏٺو جيڪو مڪي شريف ۾ لٿو. هر هڪ گهر ۾ هڪ هڪ ٽڪرو پهتو. پوءِ چنڊ جا سڀ ٽڪرا گڏ ٿي ابوبڪر رضه جي (حجري = جهولي ۾) اهو خواب بحيرا راهب جي سامهون پيش ڪيو ته ان خواب جي تعبير ۾ چيو ته تون ان نبيءَ جي تابعداري ڪندين جنهن جي انتظار جو زمانو آهي ۽ سندس ظهور جو زمانو گهڻو قريب آهي. تون ان نبيءَ کان سڀني ماڻهن جي بنسبت گهڻو نفعو لهندين.

ع ٢١ سيرت حلبيه صـ ٣٠٥ ج ١ ۾ آهي

اِنَّ اَبَابَكْرٍ لَمْ يَسْجُدْ

تحقيق حضرت ابوبڪر صديق رضه

لِصَنَمٍ قَطُّ.

اسلام کان اڳ به بُت کي ڪڏهن به سجدو نه ڪيو آهي.

ع ٢٢ سيرت حلبيه ص ٣١٠ ج ١ ۾ آهي:

وَاَخْرَجَ اَبُوْ نُعَيْمٍ عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ اَنَّ اَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اٰمَنَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ النُّبُوَّةِ.

ابو نعيم بعض اصحابين کان روايت ڪئي آهي ته حضرت ابوبڪر نبوت کان اڳ حضور جن تي ايمان آندو هو.

ع ٢٣ سيرت حلبيه ص ٣١٠ ج ١ ۾ آهي:

مَا كَلَّمْتُ اَحَدًا فِي الْاِسْلَامِ اِلَّا اَبٰى عَلَيَّ وَرَاجَعَنِيْ فِي الْكَلَامِ اِلَّا ابْنَ اَبِيْ قُحَافَةَ فَاِنِّيْ لَمْ اُكَلِّمْهُ فِيْ شَيْءٍ اِلَّا قَبِلَهُ وَاسْتَقَامَ عَلَيْهِ.

رسول الله صلي الله عليه وسلم جن فرمايو ته مان اسلام بابت جنهن سان به ڳالهايو، ان سوال جواب ڪيا مگر ابو قحافه جو پٽ ابوبڪر. مون ڪيس جيڪا ڳالهه چئي ان قبول ڪئي ۽ انهيءَ تي مضبوطيءَ سان قائم رهيو.

ع ٢٤ سيرت حلبيه ص ١٦٦ ج ٢ ۾ آهي

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ لِجَمْعٍ مِّنَ الصَّحَابَةِ اَخْبِرُوْنِيْ عَنْ اَشْجَعِ النَّاسِ. قَالُوْا اَنْتَ قَالَ اَشْجَعُ النَّاسِ اَبُوْبَكْرٍ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ جَعَلْنَا لِرَسُوْلِ اللّٰهِ عَرِيْشًا فَقُلْنَا مَنْ يَكُوْنُ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ

حضرت علي رضي الله عنه کان روايت آهي ته ان پنهنجي سائين کان پڇيو ته ماڻهن ۾ سڀ کان زياده بهادر ڪير آهي. جواب آيو ته اوهان سڀني کان بهادر آهيو. حضرت علي رض چيو ته سڀني کان وڏي بهادر ابوبڪر آهي. جن ڪري ته بدر جي ميدان ۾ اسان حضور جن لاءِ هڪ ڇپر تاڻيو هو ۽ چيوسين

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِئَلَّا يَهْوِيَ إِلَيْهِ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ. فَوَاللّٰهِ مَا دَنَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا أَبَا بَكْرٍ شَاهِرًا بِالسَّيْفِ عَلٰى رَأْسِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَهْوِيْ إِلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا هَوٰى إِلَيْهِ.

ته ڪير آهي جو انهيءَ ڇپر ۾ خدا جي رسول سان گڏ رهي ته جيئن ڪو مشرڪ ان ڇپر جو ارادو نه ڪري. پوءِ خدا جو قسم آهي ته ڪو به شخص ان ڏي وڃڻ لاءِ تيار نه ٿيو سواءِ ابوبڪر جي. پاڻ تراڙ مياڻ مان ڪڍي حضورﷺ جن جي سِر مبارڪ جو پهرو ڏنو. جيڪو به مشرڪ ان طرف حملو جو ارادو ڪندو هو ته ابوبڪرؓ ان جي مدافعت لاءِ تيار هوندو هو.

نوٽ:- حضرت علي رض حضرت ابوبڪر کي اشجع النّاس (وڏو بهادر) لقب ڏنو جو عـ ٢٥ البداية والنهاية صـ ٢٣٤ ج ٥ مطبوعه قاهره ۾ آهي.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلّٰى رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَ أَبِيْ بَكْرٍ قَاعِدًا فِيْ مَرَضِهِ الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ.

حضرت عائشه رض کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن پنهنجي بيماريءَ ۾ جنهن ۾ وفات فرمايائون، ابوبڪر رض جي پويان ويهي ڪري نماز پڙهي.

عـ ٢٦ سيرت حلبيه صـ ٣٨٧ ج ٣ ۾ آهي ته

ثَبَتَ أَنَّهٗ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلّٰى خَلْفَ أَبِيْ بَكْرٍ مُقْتَدِيًا بِهٖ فِيْ مَرَضِهِ الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ ثَلَاثَ

هيءَ ڳالهه ثابت ٿي چڪي آهي ته حضور صلى الله عليه وسلم جن پنهنجي وفات واري مرض ۾ ابوبڪر رض جي پويان اقتدا ڪري ٽي دفعا

مَـرَّاتٍ وَلَا يُنْكِرُ هٰذَا اِلَّا جَاهِلٌ لَا عِلْمَ لَهٗ بِالرِّوَايَةِ

نماز پڙهي آهي، ان جو انڪار اهو شخص ڪندو جيڪو علم روايت کان جاهل آهي.

ع ٢٧ سيرت حلبيه ص ٣٩١ ج ٣ ۾ آهي امام شافعي فرمائي ٿو ته

اَجْمَعَ النَّاسُ عَلٰى خِلَافَةِ اَبِىْ بَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ لِاَنَّهُمْ لَمْ يَجِدُوْا تَحْتَ اَدِيْمِ السَّمَآءِ خَيْرًا مِّنْ اَبِىْ بَكْرٍ

تمام اصحابين حضرت ابوبڪر رضه جي خلافت تي هن ڪري اتفاق ڪيو جو آسمان جي هيٺان ابوبڪر صديق رضه کان بهتر ڪو آدمي ڪين نظر نه آيو.

حديث ع ٢٨ حضرت ابن عمر رضه کان روايت آهي ته

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللّٰهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلٰى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهٖ .

فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم جن ته الله تعالىٰ عمر رضه جي زبان ۽ قلب تي حق کي جاري فرمايو آهي.

رواه الترمذى. (مشكوٰة باب مناقب عُمَر حديث ص ٥٥٥) 6042 6043 3682

حديث ع ٢٩

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كَانَ بَعْدِىْ نَبِىٌّ لَكَانَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رواه

عقبه بن عامر رضه کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو جيڪڏهن مون کان بعد ڪو نبي هجي ها ته عمر بن خطاب هجي ها.

الترمذى (مشكوٰة باب مناقب عمر ص ٥٥٨) ج3 حديث نمبر 6047

حديث ع ٣٠

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ بَيْنَمَا اَنَا نَائِمٌ اُوْتِيْتُ بِقَدَحِ لَبَنٍ فَشَرِبْتُ حَتّٰى اِنِّىْ لَاَرَى الرِّىَّ يَخْرُجُ فِىْ اَظْفَارِىْ ثُمَّ

حضرت ابن عمر رضه کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو ته مون خواب ۾ ڏٺو ته کير جو هڪ پيالو آندو ويو مان ان مان ڪجهه پيتو. باقي عمر رضه

سنن ابو داؤد حديث 2962

اَعْطَيْتُ فَضْلِيْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالُوْا فَمَا اَوَّلْتَهٗ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ الْعِلْمَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (مشكوٰة باب مناقب عمر ص ٥٥٧)

کي ڏنم. ماڻهن چيو ته اوهان ان جو تعبير فرمايو؟ فرمايائون ته علم.

حديث ع ٣١

عَنْ اَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَاِذَا اَنَا بِقَصْرٍ مِّنْ ذَهَبٍ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا الْقَصْرُ قَالُوْا لِشَابٍّ مِّنْ قُرَيْشٍ فَظَنَنْتُ اَنِّيْ اَنَا هُوَ فَقُلْتُ وَمَنْ هُوَ فَقَالُوْا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ۔ رواه الترمذی باب مناقب ابي حفص عمر بن الخطاب ص ٢٣١ ج ٢

حضرت انس رض کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته مان سون جو هڪ محل ڏٺو پڇيم ته ڪنهن جو آهي جواب ڏنو ويو ته هڪ قريشي نوجوان جو. مان خيال ڪيو ته اهو مان ئي آهيان پوءِ پڇيم ته اهو ڪير آهي جواب ڏنو ويو ته اهو عمر رض بن خطاب آهي.

حديث ع ٣٢

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ نَبِيٍّ رَفِيْقٌ وَّرَفِيْقِيْ يَعْنِيْ فِي الْجَنَّةِ عُثْمَانُ۔ رواه الترمذی (مشكوٰة باب مناقب عثمان ص ٥٦١ ج ٢)

حضرت طلحه بن عبيد الله کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم هر نبيءَ جو ڪوئي نه ڪوئي رفيق آهي ۽ جنت ۾ منهنجو رفيق حضرت عثمان آهي.

حديث ع ٣٣

عَنْ اَنَسٍ قَالَ لَمَّا اَمَرَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَيْعَةِ الرِّضْوَانِ كَانَ عُثْمَانُ رَسُوْلَ رَسُوْلِ اللّٰهِ

حضرت انس بن مالڪ رض کان روايت آهي ته رسول الله صلی الله عليه وسلم جڏهن بيعت الرضوان جو حڪم ڏنو ته حضرت

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِلٰى مَكَّةَ فَبَايَعَ النَّاسَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ عُثْمَانَ فِيْ حَاجَةِ اللّٰهِ وَحَاجَةِ رَسُوْلِهٖ فَضَرَبَ بِاِحْدٰى يَدَيْهِ عَلَى الْاُخْرٰى فَكَانَتْ يَدُ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُثْمَانَ خَيْرًا مِّنْ اَيْدِيْهِمْ لِاَنْفُسِهِمْ

رواه الترمذى (مشكواة باب مناقب عثمان ص ٥٦١ ج ٢) ۽ روضه كافي ص ٣٢٥ طبع ايران)

عثمان رض بن عفان رسول الله صلى الله عليه وسلم جو قاصد بڻجي ڪري مڪي وارن ڏانهن ويو هو ۽ ماڻهن بيعت شروع ڪئي جڏهن حضرت عثمان رض جو وارو آيو ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن ارشاد فرمايو ته عثمان رض الله ۽ ان جي رسول جي ڪمسان ويل آهي پوءِ پنهنجو هڪ هٿ ٻئي هٿ تي هڻي حضرت عثمان رض جي پرپٺ بيعت ڪئي پوءِ رسول الله جو هٿ جو حضرت عثمان رض جي طرف کان بيعت لاءِ هيو اهو ماڻهن جي هٿ کان جو پنهنجي پنهنجي لاءِ هو بهتر هيو.

حديث ع ٣٤

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلَا اَسْتَحْيِيْ مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحْيِيْ مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ

رواه مسلم (مشكواة باب مناقب عثمان ص ٥٦١ ج ٢)

حضرت عائشه رض کان روايت آهي رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت عثمان رض جي متعلق فرمايائون ته مان ان شخص کان حيا نه ڪيان جنهن کان فرشتا به حيا ڪندا آهن.

حديث ع ٣٥

عَنْ اَبِيْ مُوْسَى الْاَشْعَرِيِّ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ حَائِطٍ مِنْ حِيْطَانِ الْمَدِيْنَةِ

حضرت ابوموسیٰ رض کان روايت آهي ۽ اهو چوندو هو ته مان مدينه جي باغن مان هڪ باغ ۾ رسول الله صلى الله عليه وسلم

فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ فَقَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِفْتَحْ
لَهٗ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَفَتَحْتُ لَهٗ
فَاِذَا اَبُوْبَكْرٍ فَبَشَّرْتُه بِمَا قَالَ
رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَحَمِدَ اللّٰهَ ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ
فَاسْتَفْتَحَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِفْتَحْ لَهٗ وَبَشِّرْهُ
بِالْجَنَّةِ فَفَتَحْتُ فَاِذَا عُمَرُ فَاَ
خْبَرْتُهٗ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللّٰهَ ثُمَّ
اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ فَقَالَ لِيْ اِفْتَحْ
لَهٗ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلٰى بَلْوٰى
تُصِيْبُهٗ فَاِذَا عُثْمَانُ فَاَخْبَرْتُهٗ
بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَحَمِدَ اللّٰهَ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ

متفق عليه (مشكواة باب
مناقب هؤلاءِ الثلثة ص ٥٦٣ ج ٢)

سان گڏ هيس. جو هڪ شخص آيو ان
دروازي جي کولڻ لاءِ چيو تنهن تي حضور
صلى الله عليه وسلم فرمايو ته دروازو کوليو
۽ ان کي جنت جي خوشخبري ڏيو. پوءِ
مان دروازو کوليو ۽ ڏٺو جو اهو حضرت
ابوبڪر رض هو ان کي رسول الله صلى الله
عليه وسلم جي چوڻ مطابق خوشخبري
ڏنائين انهن الله جو شڪر ادا ڪيو. پوءِ
هڪ شخص ٻيو آيو ۽ ان دروازي کولڻ
لاءِ چيو تنهن تي حضور صلعم فرمايو
دروازو کوليو ۽ ان کي جنت جي خوشخبري
ڏيو پوءِ مان دروازو کوليو ۽ ڏٺو جو
اهو حضرت عمر رض هو ان کي به رسول الله
صلعم جي چوڻ مطابق خوشخبري ڏنائين
انهن الله جو شڪر ادا ڪيو پوءِ هڪ
ٻيو شخص آيو ۽ دروازي کولڻ لاءِ چيو
تنهن تي حضور صلعم فرمايو دروازو کوليو
۽ ان کي جنت جي خوشخبري ڏيو هڪ
مصيبت تي جو ان کي پهچندي اهو عثمان رض
هيو ان کي به رسول الله صلعم جي چوڻ مطابق
خوشخبري ڏنائين انهن الله جو شڪر ادا ڪيو
۽ چيو الله ئي منهنجو مددگار آهي.

Scanned with CamScanner

حديث ع ٣٦

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ سَمُرَةَ قَالَ جَاءَ عُثْمَانُ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاَلْفِ دِيْنَارٍ فِيْ كُمِّهٖ حِيْنَ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَنَثَرَهَا فِيْ حَجْرِهٖ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَلِّبُهَا فِيْ حَجْرِهٖ وَيَقُوْلُ مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ -

رواه احمد (مشكواة باب مناقب عثمان ص ٥٦١ ج ٢) حديث نمبر 6073

حضرت عبدالرحمٰن بن سمرة رضه كان روايت آهي ته حضرت عثمان رضه هڪ هزار اشرفيون پنهنجي ٻاهوري ۾ رکي کري حضور ﷺ وٽ آنديون جنهن وقت حضور ﷺ جنگ تبوڪ لاءِ سامان تيار کري رهيا هئا ۽ حضور صلعم جي جهوليءَ ۾ وڌائين. پوءِ مان ڏٺو ته حضور ﷺ انهن اشرفين کي پنهنجي جهوليءَ ۾ اُلٽ پلٽ پيا کن ۽ فرمائن پيا ته نقصان کندو عثمان رضه کي گناهه اڄ کان پوءِ جو ڪُهڙن کن.

حديث ع ٣٧

عَنْ جَابِرٍ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اُرِيَ اللَّيْلَةَ رَجُلٌ صَالِحٌ كَاَنَّ اَبَا بَكْرٍ نِيْطَ بِرَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنِيْطَ عُمَرُ بِاَبِيْ بَكْرٍ وَنِيْطَ عُثْمَانُ بِعُمَرَ قَالَ جَابِرٌ فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا اَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ اَمَّا نَوْطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمْ

حضرت جابر رضه کان روايت آهي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايو ته اڄ رات هڪ نيڪ شخص کي خواب ڏيکاريو ويو آهي ته گويا ابوبڪر رضه کي رسول الله جي دامن سان لٽڪايو ويو ۽ عمر رضه کي ابوبڪر رضه جي دامن سان ۽ عثمان رضه کي عمر رضه جي دامن سان. حضرت جابر رضه فرمايو جڏهن اسان رسول الله صلعم وٽان اٿياسي ته پاڻ ۾ چيوسي اهو نيڪ شخص جنهن کي هي خواب ڏيکاريو ويو

وُلَاةُ الْاَمْرِ الَّذِیْ بَعَثَ اللّٰهُ بِهٖ نَبِیَّهٗ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ. رواه ابوداؤد (مشكواة باب مناقب هٰؤلاء الثلثة ص ۵٦٣ ج ٢)

آهي اهو رسول الله صلى الله عليه وسلم آهي ۽ بعض جو بعض سان ٽڪڻ معنیٰ ان جي هي آهي ته اهي ماڻهو ان دين جا حاڪم هوندا جنهن جي لاءِ الله تعالىٰ پنهنجي نبي کي موڪليو.

حديث ع ٣٨

عَنْ اَبِیْ بَكْرَةَ اَنَّ رَجُلًا قَالَ لِرَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ رَأَیْتُ كَاَنَّ مِیْزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَآءِ فَوُزِنْتَ اَنْتَ وَاَبُوْبَكْرٍ فَرَجَحْتَ اَنْتَ وَ وُزِنَ اَبُوْبَكْرٍ وَّعُمَرُ فَرَجَحَ اَبُوْبَكْرٍ وَوُزِنَ عُمَرُ وَ عُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ ثُمَّ رُفِعَ الْمِیْزَانُ فَاسْتَآءَ لَهَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَعْنِیْ فَسَاءَهٗ ذَالِكَ فَقَالَ خِلَافَةُ نُبُوَّةٍ ثُمَّ یُؤْتِی اللّٰهُ الْمُلْكَ مَنْ یَّشَآءُ رواه الترمذي وابو داؤد (مشكواة باب مناقب ابي بكر وعمر ص ۵٦٠ ج ٢) حديث نمبر 6066

حضرت ابوبڪرةؓ کان روايت آهي ته هڪ شخص رسول الله صلى الله عليه وسلم کي چيو ته مان هڪ خواب ڏٺو گويا هڪ ترازي آسمان مان لٿي ان ۾ توهان کي ۽ ابوبڪر کي توريو ويو ته توهان جو وزن زياده ٿيو. ابوبڪرؓ ۽ عمرؓ کي توريو ويو ته ابوبڪرؓ وزن ۾ زياده ٿيا ۽ عمرؓ ۽ عثمانؓ توريو ويو ته عمرؓ جو وزن زياده ٿيو. پوءِ اها ترازي کڻي وئي. انهيءَ خواب کي ٻڌي ڪري رسول الله صلى الله عليه وسلم غمگين ٿيو ۽ پاڻ فرمايائون ته هي خلافت نبوت آهي ۽ انهيءَ کان پوءِ الله جنهن کي گهري بادشاهت ڏئي.

نوٽ: هن حديث مان ثابت ٿيو ته خلافت نبوت حضرت عثمانؓ تي ختم ٿي. ۽ قرآن جي آيتن ۽ خاص ڪري آيت تمڪين ۽ حديثن مان

ظاهر ٿئي ٿو ته مهاجرن مان جو به خليفو ٿيندو ان جي خلافت راشده هوندي جيئن جو حضرت علي رضه به مهاجرن مان هيو تنهنڪري ان جي خلافت به راشده ٿي ويندي. لهٰذا معلوم ٿيو ته خلافت نبوت حضرت عثمان رضه تي ختم ٿي جو خلافت راشده جو اعلىٰ قسم آهي جنهن کي حضرت ولي الله محدث دهلوي جي اصطلاح ۾ راشده خاصه چوندا آهن.

حديث ٣٩

عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيْهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ اللهَ اَمَرَنِىْ بِحُبِّ اَرْبَعَةٍ وَ اَخْبَرَنِىْ اَنَّهٗ يُحِبُّهُمْ قِيْلَ يَا رَسُوْلَ اللهِ سَمِّهِمْ لَنَا قَالَ عَلِيٌّ مِّنْهُمْ يَقُوْلُ ذَالِكَ ثَلَاثًا وَاَبُوْذَرٍ وَالْمِقْدَادُ وَسَلْمَانُ وَاَمَرَنِىْ بِحُبِّهِمْ وَاَخْبَرَنِىْ اَنَّهٗ يُحِبُّهُمْ

رواه الترمذى باب مناقب على بن ابى طالب ص ٢٣٥ ج ٢

حضرت ابن بريده رضه پنهنجي والد کان روايت ڪندو آهي ته فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته مون کي الله تعالىٰ چئن شخصن سان محبت رکڻ جو حڪم ڪيو آهي. پڇيو ويو ته يارسول الله انهن جا نالا به ڏسيو حضور جن فرمايو علي رضه انهن مان آهي اهو ڪلمون ٽي دفعه چيائون ۽ حضرت ابوذر رضه ۽ حضرت مقداد رضه ۽ حضرت سلمان رضه. الله تعالىٰ انهن سان محبت رکڻ جو حڪم ڏنو آهي ۽ مون کي هي به خبر ڏنائين ته پاڻ الله به انهن سان محبت رکندو آهي.

نوٽ: الله سائين عليءَ سان محبت رکندو آهي.

حديث ٤٠

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ اٰخٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ اَصْحَابِهٖ

حضرت ابن عمر رضه کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم بن بن

فَجَاءَ عَلِيٌّ وَعَيْنَاهُ تَدْرِفَانِ
فَقَالَ يَارَسُوْلَ اللّٰهِ اٰخَيْتَ بَيْنَ
اَصْحَابِكَ وَلَمْ تُوَاخِ بَيْنِيْ وَبَيْنَ
اَحَدٍ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
اَنْتَ اَخِيْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ۔
رواه الترمذی (مشکوٰۃ باب مناقب
علی بن ابی طالب ص ٥٦٤ ج ٢)

صحابن جي وچ ۾ ڀائيچارو
قائم ڪيو. حضرت علي رضه آيو انجي
اکين مان ڳوڙها وهي رهيا هئا ۽ چيائين
اي الله جا رسول توهان پنهنجن صحابن
جي وچ ۾ ڀائيچارو قائم ڪيو ۽ منهنجي
۽ ڪنهن ٻئي جي وچ ۾ ڀائيچارو ڪونه
فرمايو تنهن تي رسول الله صلى الله عليه وسلم
فرمايو تہ تون دنيا ۽ آخرت ۾ منهنجو ڀاءُ آهين.

نوٽ: تون دنيا ۽ آخرت ۾ منهنجو ڀاءُ آهين.

حديث ٤١

عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِيْ وَقَّاصٍ قَالَ قَالَ
رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لِعَلِيٍّ اَنْتَ مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ
مِنْ مُوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ
متفق علیه (مشکوٰۃ باب مناقب
علی بن ابی طالب ص ٥٦٣ ج ٢)

حضرت سعد بن ابي وقاص کان روايت
آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم
حضرت علي کي تہ تون منهنجي طرف کان
انهي مرتبي تي آهين جنهن مرتبي تي
هارون موسىٰ عليه السلام جي طرف کان
هيو يعني قرب مرتبي ۾ ۽ دين جي ڪم ۾
مددگار هجڻ ۾ مگر ڳالهہ هي آهي جو مون
کان بعد ڪوئي نبي نہ هوندو يعني هارون
نبي هو ۽ تون نبي نہ آهين.

حديث ٤٢

عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَالَّذِيْ فَلَقَ الْحَبَّةَ

حضرت زرّ رضي الله عنه کان روايت آهي
تہ فرمايو حضرت علي رضه قسم آهي ان

وَبَرَأَ النَّسَمَةَ اِنَّهٗ لَعَهِدَ
النَّبِيُّ الْاُمِّيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ اِلَيَّ اَنْ لَّا يُحِبَّنِيْ
اِلَّا مُؤْمِنٌ وَّلَا يُبْغِضَنِيْ اِلَّا
مُنَافِقٌ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (مشكوٰة
باب مناقب علی بن ابی طالب صفحہ ۵۶۳ ج۲

ذات جو جنهن داڻي کي چيري ڪري انهيءَ
مان وڻ پيدا ڪيو ۽ روح کي پيدا ڪيو.
نبي ڪريم صلی الله عليه وسلم مون کي
فرمايو هو ته مون سان اهو محبت ڪندو
جو مؤمن هوندو ۽ مون سان اهو بغض
رکندو جو منافق هوندو.

حديث ع ۴۳

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ اَنَّ
رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ
لَاُعْطِيَنَّ هٰذِهِ الرَّايَةَ غَدًا
رَجُلًا يَّفْتَحُ اللّٰهُ عَلٰى يَدَيْهِ
يُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيُحِبُّهٗ
اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ. فَلَمَّا اَصْبَحَ
النَّاسُ غَدَوْا عَلٰى رَسُوْلِ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كُلُّهُمْ يَرْجُوْنَ اَنْ يُّعْطَاهَا
فَقَالَ اَيْنَ عَلِيُّ بْنُ
اَبِيْ طَالِبٍ فَقَالُوْا هُوَ
يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ يَشْتَكِيْ
عَيْنَيْهِ قَالَ فَاَرْسِلُوْا
اِلَيْهِ فَاُتِيَ بِهٖ فَبَصَقَ

سهل بن سعد رض کان روايت آهي ته
رسول الله صلی الله عليه وسلم جنگ خيبر
جي ڏينهن فرمايو سڀاڻي مان جهنڊو
اهڙي شخص کي ڏيندس جنهن جي
هٿن تي الله فتح ڏيندو. اهو شخص
دوست رکندو الله ۽ ان جي رسول کي
۽ الله ۽ ان جو رسول به ان کي دوست
رکندو. پوءِ جڏهن صبح ٿيو ته رسول الله
صلی الله عليه وسلم وٽ صحابا پهتا سڀ
صحابا کي اميد هئي ته جهنڊو انهن کي
ڏنو ويندو. مگر پاڻ حضور صلی الله عليه
وسلم پڇيو ته علي بن ابي طالب ڪٿي
آهي صحابا فرمايو ته انهن جون اکيون
اُٿيون پيون آهن. پاڻ فرمايائو ن ته
ان کي سڏيو جڏهن ان کي آندو ويو

رَسُوْلُ اللّٰهِ فِيْ عَيْنَيْهِ فَبَرَأَ حَتّٰى كَاَنْ لَمْ يَكُنْ بِهٖ وَجْعٌ فَاَعْطَاهُ الرَّايَةَ.
متفق عليه (مشكوٰة باب مناقب علی بن ابی طالب ص٥٦٣ ج ٢)

تڏهن رسول الله صلعم ان جي اکين ۾ لعاب وڌو ته اکيون چڱيون ڀليون ٿي پيون گويا انهن جون اکيون اٿيون ئي ڪونه هيون پوءِ پاڻ حضرتؐ جن ان کي جهنڊو ڏنو.

حديث ع ٤٤

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِنَّ عَلِيًّا مِنِّيْ وَاَنَا مِنْهُ وَهُوَ وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ
رواه الترمذي مشكوٰة باب مناقب علی بن ابی طالب ص٥٦٤ ج٢

حضرت عمران بن حصين کان روايت آهي نبي ڪريم صلی الله عليه وسلم فرمايو ته علي منهنجو آهي ۽ مان عليءَ جو آهيان ۽ اهو هر مؤمن جو محبوب آهي.

نوٽ:- يعني عليءَ جي مون سان نسب ۾ ڪمال شرڪت آهي.

حديث ع ٤٥

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ كُنْتُ اِذَا سَاَلْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَعْطَانِيْ وَاِذَا سَكَتُّ ابْتَدَاَنِيْ.
رواه الترمذی (مشكوٰة باب مناقب علی بن ابی طالب ص٥٦٤ ج ٢

حضرت عليؓ چوندو آهي جڏهن مان رسول الله صلی الله عليه وسلم کان ڪجھ گهرندو هيس ته مون کي ڏيندا هئا. ۽ جڏهن چپ رهندو هيس ته بغير گهر جي ڏيندا هئا.

حديث ع ٤٦

عَنْ اُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ بَعَثَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشًا فِيْهِمْ عَلِيٌّ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ

ام عطيه کان روايت آهي ته رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جن هڪ لشڪر موڪليو جنهن ۾ حضرت علي به هو. ته مون رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جن کي هٿ کڻندي

Scanned with CamScanner

يَقُوْلُ اَللّٰهُمَّ لَا تُمِتْنِيْ حَتّٰى تُرِيَنِيْ عَلِيًّا رواه الترمذي (مشكوة باب مناقب علي بن ابي طالب ص٥٦٤ ج ٢)

هي دعا گهرندي ٻڌو ته اي الله! مون کي موت نه ڏجانءِ جيستائين مان عليءَ کي نه ڏسان.

حديث ٤٧

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِمَ اللّٰهُ اَبَا بَكْرٍ زَوَّجَنِيْ اِبْنَتَه، وَحَمَلَنِيْ اِلٰى دَارِ الْهِجْرَةِ وَصَحِبَنِيْ فِي الْغَارِ وَاَعْتَقَ بِلَالًا مِّنْ مَّالِهٖ رَحِمَ اللّٰهُ عُمَرَ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَاِنْ كَانَ مُرًّا تَرَكَهُ الْحَقُّ وَمَالَه، مِنْ صَدِيْقٍ. رَحِمَ اللّٰهُ عُثْمَانَ يَسْتَحْيِيْ مِنْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ رَحِمَ اللّٰهُ عَلِيًّا اَللّٰهُمَّ اَدِرِ الْحَقَّ مَعَه، حَيْثُ دَارَ رواه الترمذي (مشكوة باب مناقب العشرة ص٥٦٧ ج ٢)

حضرت عليءَ کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو الله تعالىٰ ابوبڪر تي رحم فرمائي جنهن پنهنجي ڌيءُ سان منهنجو نڪاح ڪرايو ۽ مون کي دارُ الهجرة تائين سوار ڪري آندائين ۽ غار ۾ مون سان گڏ رهيو ۽ بلال کي پنهنجي مال سان آزاد ڪيائين. الله عمر تي رحم ڪري اهو سچ چوندو هو توڙي جو ڪوڙو هو. حق ان کي ان حالت ۾ ڇڏيو جو ان جو ڪو به دوست ڪونه هو. الله عثمان تي رحم ڪري جنهن کان فرشتا حياءُ ڪن ٿا. الله عليءَ تي رحم ڪري اي الله! حق کي ان طرف ڦير جنهن طرف علي ڦري.

حديث ٤٨

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْكَ مَثَلٌ مِّنْ عِيْسٰى اَبْغَضَتْهُ الْيَهُوْدُ حَتّٰى بَهَتُوْا اُمَّه، وَاَحَبَّتْهُ النَّصَارٰى حَتّٰى اَنْزَلُوْهُ بِالْمَنْزِلَةِ الَّتِيْ لَيْسَتْ لَه، ثُمَّ قَالَ يَهْلِكُ فِيَّ رَجُلَانِ مُحِبٌّ

حضرت عليءَ کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن فرمايو ته علي تو ۾ ڪجهه مشابهت عيسىٰ سان آهي. ساڻس يهودين بُغض ڪيو ايتري تائين جو سندس ماءُ تي تهمت هنيائون. ۽ نصارن ساڻس محبت ڪئي ايتري تائين جو ڪيس ان رتبي تي پهچايائون جنهن تي اهو نه هو. پوءِ حضرت عليءَ فرمايو ته منهنجي متعلق

مُفْرِطٌ يُقَرِّظُنِیْ بِمَا لَیْسَ فِیَّ وَ مُبْغِضٌ یَحْمِلُهٗ شَنَاٰنِیْ عَلٰی اَنْ یَّبْهَتَنِیْ. رواه احمد. (مشکوٰة باب مناقب علی بن ابی طالب ص٥٦٥ ج ٢)

ٻن قسمن جا ماڻهو هلاڪ ٿيندا. هڪ محبت ۾ حد کان زياده غلو ڪندڙ جو منهنجي اهڙي تعريف ڪندا جو مون ۾ نه آهي ٻيو بغض رکندڙ جو منهنجي عداوت ان کي منهنجي مٿان بهتان ٻڌڻ تي آماده ڪندي.

حديث ٤٩

قَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَقُوْلُ مَنْ سَرَّهٗ اَنْ یَّنْظُرَ اِلٰی شَهِیْدٍ یَّمْشِیْ عَلٰی وَجْهِ الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلٰی طَلْحَةَ بْنِ عُبَیْدِ اللّٰهِ رواه الترمذی مشکوٰة باب مناقب

حضرت جابرؓ کان روايت آهي ته رسول الله صلى الله عليه و سلم جنهن شخص کي هي ڳالهه خوش ڪري جو ڪنهن شهيد کي ڏسي جو زمين تي گهمي رهيو آهي ته ان کي گهرجي جو طلحه بن عبيد الله کي ڏسي العشرة ص٥٦٦ ج ٢)

حديث ٥٠

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ لِکُلِّ نَبِیٍّ حَوَارِیًّا وَحَوَارِیَّ الزُّبَیْرُ متفق علیه (باب مناقب العشرة ص٥٦٥ ج ٢)

حضرت جابرؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم هر نبيءَ لاءِ ڪجهه مددگار هوندا آهن منهنجو مددگار زبيرؓ آهي.

حديث ٥١

عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِیْ وَقَّاصٍ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَللّٰهُمَّ اِسْتَجِبْ

حضرت سعد بن ابي وقاصؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم اي الله سعد جي دعا

Scanned with CamScanner

لِسَعْدٍ إِذَا دَعَاكَ رَوَاهُ الترمذی (مشکوٰۃ ص٥٦٦ ج ٢)

قبول فرماءِ جڏهن به اهو توکان دعا گهري.

حديث ٥٢

عَنْ اَبِیْ هُرَیْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ نِعْمَ الرَّجُلُ اَبُوْ بَكْرٍ نِعْمَ الرَّجُلُ عُمَرُ نِعْمَ الرَّجُلُ اَبُوْ عُبَیْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ (رواه الترمذی ص٢٤٠ ج ٢)

حضرت ابوهريرهؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حضرت ابوبکرؓ ۽ حضرت عمرؓ ۽ حضرت ابوعبيده بن الجراح ڀلا آدمي آهن.

حديث ٥٣

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْعَبَّاسِ وَوَلَدِهٖ مَغْفِرَةً ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً رواه الترمذی (مشکوٰۃ ص٥٧٠ ج ٢)

حضرت ابن عباسؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم اي الله حضرت عباسؓ ۽ انجي اولاد جي ظاهري ۽ باطني لغزشين جي مغفرت فرماءِ

حديث ٥٤

عَنْ اَبِیْ سَعِیْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ اَلْحَسَنُ وَالْحُسَیْنُ سَیِّدَا شَبَابِ اَهْلِ الْجَنَّةِ (رواه الترمذی مشکوٰۃ ص٥٧٠ ج ٢)

حضرت ابو سعيدؓ کان روايت آهي فرمايو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حضرت حسنؓ ۽ حضرت حسينؓ جنت جي نوجوانن جا سردار آهن

حديث ٥٥

عَنْ اَبِیْ مُوْسٰی قَالَ مَا اَشْكَلَ عَلَیْنَا اَصْحَابَ رَسُوْلِ اللهِ

حضرت ابوموسیٰ اشعريؓ کان روايت فرمايائين ته اسان کي ڪڏهن ڪا ئي

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيْثٌ قَطُّ فَسَأَلْنَا عَائِشَةَ اِلَّا وَجَدْنَا عِنْدَهَا مِنْهُ عِلْمًا رَوَاهُ الترمذی (مشكوٰة ص۵۲۴ ج ۲

اهڙي مشڪل ڳالهه پيش نه آئي جنهن کي اسان حضرت عائشه رض کان پڇيو هجي ۽ ان وٽ ان جي متعلق ڪجهه معلومات نه ملي هجي.

حديث ۵۶

عَنْ مُوسٰى بْنِ طَلْحَةَ قَالَ مَا رَأَيْتُ اَحَدًا اَفْصَحَ مِنْ عَائِشَةَ رواه الترمذی (مشكوٰة ص۵۲۴ ج۲)

حضرت موسیٰ بن طلحه رض فرمايو آهي ته مان عائشه رض کان وڌ ڪوئي فصيح نه ڏٺو آهي.

ح ۵۷

امام زهري تابعي فرمائيندو هو.

كَانَتْ عَائِشَةُ اَعْلَمَ النَّاسِ يَسْئَلُهَا الْاَكَابِرُ مِنْ اَصْحَابِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ته حضرت عائشه رض سڀ ماڻهن ۾ سيني کان وڏي عالم هئي وڏا وڏا اصحابي ان کان پڇندا هئا.

ح ۵۸

امام زهري رض فرمائيندو هو.

لَوْ جُمِعَ عِلْمُ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ عِلْمُ اَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَتْ عَائِشَةُ اَوْسَعَهُمْ عِلْمًا

جيڪڏهن تمام ماڻهن جو ۽ اُمهات المؤمنين جو علم هڪ جاءِ ڪٺو ڪيو وڃي ته حضرت عائشه رض جو علم ان کان وسيع هوندو.

ح ۵۹

عروه بن زبير فرمائيندو هو.

مَا رَأَيْتُ اَحَدًا اَعْلَمَ بِالْقُرْاٰنِ

ته قرآن-فرائض-حلال ۽ حرام-فقه-

وَلَا بِفَرِيْضَةٍ وَّلَا بِحَلَالٍ وَّلَا بِفِقْهٍ وَّلَا بِشِعْرٍ وَّلَا بِطِبٍّ وَّلَا بِحَدِيْثِ الْعَرَبِ وَلَا نَسَبٍ مِّنْ عَائِشَةَ

شاعري طب عرب جي تاريخ ۽ نسب جو عالم عائشه رضه کان وڌ مان ڪنهن کي نه ڏٺو.

هي هيا ارشادات نبوي هاڻي فضائل ۽ مناقب صحابا رضي الله عنهم جا ڪتب شيعه مان ملاحظ فرمائيندا وَالْفَضْلُ مَا شَهِدَتْ بِهِ الْاَعْدَاءُ

ع ا

اِنَّ اللهَ تَعَالٰى اَوْحٰى اِلَيْهِ يَا مُحَمَّدُ اَنَّ الْعَلِىَّ الْاَعْلٰى يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُوْلُ لَكَ اِنَّ اَبَا جَهْلٍ وَالْمَلَاَمِنْ قُرَيْشٍ قَدْ دَبَّرُوْا يُرِيْدُوْنَ قَتْلَكَ اِلٰى اَنْ قَالَ وَاَمَرَكَ اَنْ تَسْتَحِبَّ اَبَا بَكْرٍ فَاِنَّهٗ اِنْ اٰنَسَكَ وَسَاعَدَكَ وَ اٰزَرَكَ وَثَبَتَ عَلٰى تَعَاهُدِكَ وَتَعَاقُدِكَ كَانَ فِى الْجَنَّةِ كَانَ مِنْ رُفَقَائِكَ وَفِىْ غُرَفَاتِهَا مِنْ خُلَصَائِكَ اِلٰى اَنْ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِاَبِىْ بَكْرٍ رَضِيْتَ اَنْ تَكُوْنَ مَعِىَ يَا اَبَا بَكْرٍ. اُطْلَبُ وَتُعْرَفُ بِاَنَّكَ اَنْتَ الَّذِىْ تَحَمَّلَنِىْ عَلٰى مَا اَدَّعِيْهِ

امام عليه السلام جي ڪلام جو خلاصو هي آهي. جبريل ؑ رسول الله ﷺ تي وحي آندي ۽ چيائين الله تو تي سلام چوندو آهي ۽ فرمائيندو آهي ته ابوجهل ۽ قريش جي جماعت تنهنجي قتل ڪرڻ جي تدبير ڪئي آهي ۽ اڳتي هلي چوي ٿو ۽ خدا تو کي حڪم ڏنو آهي ته ابوبڪر رضه کي پنهنجو رفيق سفر بڻايو. جيڪڏهن اهو موافقت ڪندو ۽ پنهنجي عهد تي رهيو ته جنت ۾ تو سان هوندو پوءِ حضور ﷺ ابوبڪر رضه جي طرف متوجه ٿيو ۽ چيائين اي ابوبڪر رضه تون راضي آهين جو هن سفر ۾ منهنجو ساٿي ٿئين ۽ قريش جا ڪافر جيئن منهنجي قتل ڪرڻ لاءِ منهنجي تلاش ڪندا ايئن تنهنجي قتل ڪرڻ جي تلاش ۾ رهندا ۽ هن

فَتَحْمَلُ عَنِّىْ اَنْوَاعَ الْعَذَابِ
قَالَ اَبُوْ بَكْرٍ يَارَسُوْلَ اللّٰهِ!
اَمَّا اَنَا لَوْ عِشْتُ عُمُرَ
الدُّنْيَا اُعَذَّبُ فِىْ جَمِيْعِهَا
اَشَدَّ عَذَابٍ لَّا يَنْزِلُ عَلَىَّ
مَوْتٌ فَرِيْحٌ وَّلَا فَرَحٌ مَّنِيْحٌ
وَكَانَ ذَالِكَ فِىْ مَحَبَّتِكَ
لَكَانَ ذَالِكَ اَحَبَّ اِلَىَّ اَنْ اَتَنَعَّمَ فِيْهَا
وَ اَنَا مَالِكٌ لِجَمِيْعِ مَمَالِكَ
لِمُلُوْكِهَا فِىْ مُخَالَفَتِكَ مَا اَهْلِىْ
وَوَلَدِىْ اِلَّا فِدَاءُكَ فَقَالَ رَسُوْلُ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَاجَرَمَ
اَنْ اِطَّلَعَ اللّٰهُ عَلٰى قَلْبِكَ وَوَجَدَ
مَافِيْهِ مُوَافِقًا لِّمَا جَرٰى عَلٰى
لِسَانِكَ جَعَلَكَ مِنِّىْ بِمَنْزِلَةِ
السَّمْعِ وَالْبَصَرِ وَالرَّاسِ وَالْجَسَدِ وَبِمَنْزِلَةِ
الرُّوْحِ مِنَ الْبَدَنِ الخ انتهىٰ
مُلخصًا (تفسير حسن عسكري ص ٢٣١)

ڳالهه جي تشريح ٿئي ته تون ئي مون کي
ان ڳالهه تي آماده ڪيو آهي. ۽ منهنجي
رفاقت جي ڪري تو تي قسمين قسمين
جون تڪليفون پهچنديون. ابوبڪرؓ چيو
اي خدا جا رسول مان ته اهو شخص آهيان
جيڪڏهن مون کي تنهنجي محبّت ۾ عمر ڀر
به تڪليفون پهچنديون رهن نه مران ۽
نه آرام لهان ته منهنجي نزديڪ هن ڪان
بهتر آهي جو توهان کي ڇڏي ڪري دنيا
جي شهنشاهي قبول ڪريان. منهنجي
جان مال ۽ اهل عيال سڀ اوهان تي
قربان هجن. اوهان کي ڇڏي ڪاڏي وڃان
هي پڌي ڪري رسول الله صلى الله عليه
وسلم فرمايو بيشڪ الله تنهنجي دل
تي مطلع ٿيو ۽ تنهنجي دل کي تنهنجي
زبان جي موافق لڌو ۽ توکي منهنجي
سمع ۽ بصر جي منزل ڪيو ۽ توکي مون
سان اها نسبت آهي جيئن مٿي کي جسم
سان ۽ روح کي بدن سان.

نوٽ :- حضرت امام عسڪري جي روايت مان هيٺيون ڳالهيون نڪرن ٿيون
1 هجرت جي سفر ۾ ابوبڪر صديقؓ جو رسول الله صلعم لاءِ رفيق هجڻ
الله تعالىٰ جي خاص حڪم سان عمل ۾ آيو. جنهن مان معلوم ٿيو ته علم

الاهيءَ ۾ انهيءَ خدمت جي قابل حضرت ابوبڪرؓ کان وڌڪ ٻيو ڪوئي صحابي نه هو.

٢- الله تعاليٰ جو ابوبڪر صديقؓ کي انهيءَ خدمت لاءِ منتخب فرمائي ڪري اسلام ۾ ابوبڪر صديقؓ جي فضيلت کي ظاهر ڪرڻ هو.

٣- الله تعاليٰ رسول اللهؐ کي اطلاع ڏنو ته جيڪڏهن ابوبڪر صديقؓ انهيءَ خدمت کي صدق دل سان سرانجام ڪيو ته رسول الله سان جنت ۾ گڏ هوندو جڏهن جو ابوبڪر صديقؓ انهيءَ خدمت کي سچي دل سان سرانجام ڪيو ته الله تعاليٰ جي وعدي جي مطابق جنت الفردوس ۾ رسول اللهؐ جي رفيق هجڻ جو حقدار ٿيو.

٤- رسول اللهؐ جو هي فرمائڻ ته ابوبڪرؓ توکي پسند آهي جو ڪافر منهنجي ۽ تنهنجي ايذاءَ جي پويان هجن ڇو جو انهن کي معلوم آهي ته هي سفر هجرت تنهنجي ئي صلاح ۽ مشوري سان اختيار ڪيو ويو آهي. ابوبڪر صديقؓ جي عظمت ۽ شان جو دليل آهي ته ابوبڪر صديقؓ به تبليغ اسلام ۾ ڪافرن جي نزديڪ رسول اللهؐ جو سچو هٿ هو ۽ انهن کي صديقؓ سان اها دشمني هئي جيڪا رسول اللهؐ سان هئي.

ع ٢

امام محمد باقر کان روايت آهي فرمايائين :-

لَسْتُ بِمُنْكِرٍ فَضْلَ عُمَرَ وَ لٰكِنَّ اَبَا بَكْرٍ اَفْضَلُ مِنْ عُمَرَ (احتجاج طبرسي ج ٢ ص ٤٤٦)	مان عمرؓ جي فضيلت جو منڪر نه آهيان، پر ايترو آهي ته ابوبڪرؓ عمرؓ کان افضل آهي

ع ٣

حضرت سلمان فارسي چوندو هو ته رسول الله صلعم حضرت ابوبڪرؓ جي شان ۾ صحابا جي مجلس ۾ ويهي ڪري هميشه فرمائيندا هئا ته :

مَا سَبَقَكُمْ اَبُوْ بَكْرٍ بِصَوْمٍ وَّلَا صَلٰوةٍ	توهان کان ابوبڪرؓ جو ترقي ڪئي آهي

وَلٰكِنْ بِشَيْءٍ وُّقِرَ فِيْ قَلْبِهٖ. (كتاب مجالس المؤمنين مجلس سوم ص٧٩)

اها نماز روزي جي ڪري نه آهي پر اها ان شيء جي ڪري آهي جنهن سان انجي دل پرپيل آهي يعني صفائي قلب جي ڪري

ع ۴

سُئِلَ الْاِمَامُ جَعْفَرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ حِلْيَةِ السَّيْفِ هَلْ يَجُوْزُ؟ قَالَ نَعَمْ قَدْ حَلّٰى اَبُوْبَكْرِنِ الصِّدِّيْقُ سَيْفَهٗ. فَقَالَ الرَّاوِيْ اَتَقُوْلُ هٰكَذَا. فَوَثَبَ الْاِمَامُ عَنْ مَّقَامِهٖ. فَقَالَ نَعَمْ الصِّدِّيْقُ نِعْمَ الصِّدِّيْقُ نِعْمَ الصِّدِّيْقُ فَمَنْ لَّمْ يَقُلْ لَهُ الصِّدِّيْقُ فَلَاصَدَّقَ اللّٰهُ قَوْلَهٗ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

امام جعفرؓ کان ترار کي چانديء سان جڙاءَ بابت مسئلو پڇيو ويو امام فرمايو ان ۾ ڪوئي حرج ڪونهي ڇو ته ابوبڪر صديقؓ پنهنجي ترار ۾ جڙاءُ ڪيو هو تنهن تي راوي چيو ته توهان به ابوبڪرؓ کي صديق ٿا چئو پوءِ امام ٽپو ڏيئي پنهنجي جاءِ کان ڪاوڙجي اٿيو چيائين پلو آهي صديق پلو آهي صديق پلو آهي صديق جيڪو ابوبڪرؓ کي صديق نه چوي ته الله تعالىٰ دنياء آخرت ۾ ان کي ڪوڙو ڪري

ڪشف الغمه مطبوعه ايران ص ٢٢٠ ج ٢ ص ١٤٧. ع ۵ احقاق الحق ج ١ ص ٩ ٥

تفسير مجمع البيان آيت وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ (جنهن سچو دين آندو ۽ جنهن ڪيس سچو ڄاتو اهي ئي پرهيزگار آهن.

قِيْلَ الَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَصَدَّقَ بِهٖ اَبُوْبَكْرٍ. (تفسير مجمع البيان طبرسي)

ته جنهن سچو دين آندو اهو رسول الله ﷺ آهي ۽ جنهن ڪيس سچو ڄاتو ان کان مراد ابوبڪرؓ آهي.

(تفسير مجمع البيان ص ٤٩٨)

ع ۶

قَالَ سَمِعْتُ اَبَادَاؤُدَ يَقُوْلُ

ابو داؤد چوي ٿو ته مون ڪي بريده اسلميؓ

حَدَّثَنِیُ بُرِیُدَۃُ الْاَسْلَمِیُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ یَقُوْلُ اِنَّ الْجَنَّۃَ مُشْتَاقٌ اِلٰی ثَلٰثَۃٍ فَجَآءَ اَبُوْ بَکْرٍ فَقَالَ اَنْتَ الصِّدِّیْقُ اَنْتَ ثَانِیَ اثْنَیْنِ اِذْ ھُمَا فِی الْغَارِ

(کتاب معانی الاخبار مصنفہ شیخ جلیل ابو عمر محمد بن عبد العزیز کشی مطبوعہ بمبئی ص ٣٠ کتاب منہج المقال مصنفہ قضاص)

بڌايو ته مان رسول الله ﷺ کان ٻڌو ته بهشت ٽن شخصن جو مشتاق آهي ايتري ۾ ابوبڪر رضه آيو رسول الله صلی الله عليه وسلم ثَانِیَ اثْنَیْنِ اِذْ ھُمَا فِی الْغَارِ فرمائي ڪري فرمايو ته ”تون آهين“ راوي بريده اسلمي رضه ٽئين جي نالي جي پڇڻ جي سڌ ۾ رهجي ويو شايد اهو حضرت عمر رضه ئي آهي.

ع ٧

کُنَّا مَعَ النَّبِیِّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ عَلٰی جَبَلِ حِرَاءٍ اِذْ تَحَرَّکَ الْجَبَلُ فَقَالَ لَہٗ قِرَّ فَاِنَّہٗ لَیْسَ عَلَیْکَ اِلَّا نَبِیٌّ وَّ صِدِّیْقٌ وَّ شَہِیْدٌ.

(احتجاج طبرسی ص)

حضرت علي رضه فرمايو آهي ته اسان رسول الله سان جبل حراء تي هياسي ته جبل جنبش ڪئي. تنهن تي رسول الله ﷺ فرمايو اي جبل بيهي وڃ ڇو ته تو تي هڪ نبي آهي ۽ ٻيو صديق يعني ابوبڪر رضه آهي ۽ ٽيون شهيد آهي يعني علي رضه.

ع ٨

کَانَ اَفْضَلُھُمْ فِی الْاِسْلَامِ کَمَا زَعَمْتَ وَاَنْصَحُھُمْ لِلّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ اَلْخَلِیْفَۃُ الصِّدِّیْقُ وَخَلِیْفَۃُ الْخَلِیْفَۃِ الْفَارُوْقُ

(نہج البلاغۃ جو شرح کبیر مؤلف کمال الدین ابن میثم بحرانی ص ٦٦٧ ۽ ناسخ التواریخ جلد ٽيون ڪتاب ٻيو ص ١٦١)

حضرت علي رضه فرمايو اسلام ۾ حضرت ابوبڪر رضه ۽ حضرت عمر رضه سڀ کان افضل هئا جيئن جو اهو تنهنجو به خيال آهي ۽ خدا ۽ رسول جا سڀ کان زياده خيرخواه هئا جانشين پهريون جو صديق رضه هيو ۽ خليفه جو خليفو فاروق رضه هو.

Scanned with CamScanner

نوٽ: حضرت عليؓ انهيءَ عبارت ۾ هيٺين ڳالهين ڏانهن اشارو ڪيو آهي.

١ ابوبڪرؓ ۽ عمرؓ اسلام ۾ سڀ ماڻهن کان افضل آهن ٢ اسلام جا خير خواه هئا ٣ اسلام ۾ انهن جو درجو بلند هو ٤ ٻئي برحق خليفا هئا.

٥ ابوبڪرؓ صديق هو ٦ عمر بن الخطاب فاروق هو.

٩

حَدَّثَنِیْ اَبِیْ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهٖ رَفَعَهٗ اِلٰی اَبِیْ عَبْدِ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لَمَّا كَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِی الْغَارِ قَالَ لِاَبِیْ بَكْرٍ كَاَنِّیْ اَنْظُرُ اِلٰی سَفِيْنَةِ جَعْفَرٍ وَّاَصْحَابِهٖ تَقُوْمُ فِی الْبَحْرِ وَاَنْظُرُ اِلَی الْاَنْصَارِ مُخْتَبِئِيْنَ فِیْ اَفْنِيَتِهِمْ فَقَالَ اَبُوْ بَكْرٍ تَرَاهُمْ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ! فَقَالَ نَعَمْ قَالَ فَاَرِنِيْهِمْ فَمَسَحَ عَلٰی عَيْنَيْهِ فَرَاٰهُمْ فَقَالَ لَهٗ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْتَ الصِّدِّيْقُ.

(تفسير قمي ص ١٥٧)

راوي چوي ٿو ته مون کي پنهنجي پيءُ چيو انهيءَ ڪجهه ماڻهن کان ٻڌو جن امام جعفر صادقؓ تائين روايت پهچائي امام فرمايو جڏهن رسول اللهؐ غار ۾ هيو ان وقت ابوبڪرؓ کي فرمايائين ته مان جعفرؓ ۽ ان جي ساٿين جي ٻيڙيءَ کي ڏسي رهيو آهيان جو درياءَ ۾ بيٺي آهي ۽ مان انصارن کي به ڏسي رهيو آهيان جيڪي پنهنجي گهرن ۾ ويٺا آهن. ابوبڪرؓ عرض ڪيو يا رسول الله اوهان انهن کي ڏسي رهيا آهيو. حضورؐ فرمايو هائو مان انهن کي ڏسي رهيو آهيان. ابوبڪرؓ عرض ڪيو يا رسول الله مون کي به ڏيکاريو حضورؐ ابوبڪرؓ جي اکين تي پنهنجو هٿ مبارڪ ڦيريو ته انهيءَ به انهن کي ڏٺو پوءِ رسول الله صلی الله عليه وسلم ابوبڪرؓ کي فرمايو تون

صديق آهين.

ع۹۰

ثُمَّ اِنَّ الْمُسْلِمِیْنَ مِنْ م بَعْدِہٖ اِسْتَخْلَفُوْا اَمِیْرَیْنِ مِنْهُمْ صَالِحَیْنِ فَعَمِلَا بِالْکِتَابِ وَ السُّنَّةِ وَ اَحْسَنَا السِّیْرَةَ وَ لَمْ یَعْدُوَا السُّنَّةَ ثُمَّ تُوُفِّیَا رَحِمَهُمَا اللّٰهُ تَعَالٰی (حدیدی شرح نهج البلاغة جلد پهريون جزء ڇهون ص ٢٩٥)

حضرت عليؓ فرمايو ته رسول الله صلى الله عليه وسلم کان بعد سيني مسلمانن ٻن بزرگن کي خليفو مقرر کيو جو نهايت نيڪ ڪردار هئا. پوءِ انهن ٻنهن قرآن ۽ حديث تي عمل ڪيو ۽ طرز حکومت کي بهترين خوبصورت بڻايو ۽ رسولﷺ جي طريقي کان ذرو برابر به نه تجاوز ڪيائون ان کان پوءِ فوت ٿي ويا. الله جي انهن ٻنهن تي رحمت نازل هجي.

حضرت عليؓ انهيءَ ڪلام ۾ ڇهن ڳالهين جو اقرار ڪيو آهي.

١ سيني مانهن حضرت ابو بڪرؓ کي خليفو چونڊيو. مطلب ته اجماع ڪامل هو.

٢ حضرت ابوبڪرؓ نيڪ ڪردار هو.

٣ حضرت ابوبڪرؓ قرآن ۽ حديث تي عمل ڪيو ۽ عمل تڏهن ٿي سگهندو آهي جڏهن علم هجي پوءِ ان فقره ۾ حضرت عليؓ حضرت ابوبڪرؓ جي قرآن ۽ حديث جي عالم هجڻ جو اقرار ڪيو.

٤ صديقي طرز حکومت نهايت بهترين هئي پوءِ جيڪي ان تي اعتراض ڪندا آهن اهي حضرت عليؓ جي خلاف ڪندا آهن.

٥ صديق اڪبرؓ سنت کان ذرو به تجاوز نه ڪيو پوءِ جيڪي چوندا آهن ته حضرت عمرؓ جي وفات کان بعد حضرت عليؓ شيخين جي سيرت تي عمل ڪرڻ کان انڪار ڪيو اهو بلڪل غلط آهي.

ع ۱۱

ثُمَّ اسْتَخْلَفَ النَّاسُ
اَبَا بَكْرٍ ثُمَّ اسْتَخْلَفَ
اَبُوْبَكْرٍ عُمَرَ وَ اَحْسَنَا
السِّيْرَةَ وَعَدَلَا فِی الْاُمَّةِ.
(ناسخ التواریخ جلد ٹیون ڪتاب ٻيو ص ۲۴۱)

حضرت عليؓ فرمايو آهي پوءِ ماڻهن ابوبڪرؓ کي خليفو چونڊيو. ان کان بعد ابوبڪرؓ عمرؓ کي خليفو مقرر ڪيو انهن ٻنهن طرح حڪومت کي نهايت سٺو بڻايو ۽ امت ۾ انصاف ۽ عدل قائم ڪيو.

ع ۱۲

وَقَالَ عَلِیٌّ وَّالزُّبَيْرُ مَا
غَضِبْنَا اِلَّا فِی الْمَشْوَرَةِ وَ
اِنَّا لَنَرٰی اَبَا بَكْرٍ اَحَقَّ
النَّاسِ بِهَا اِنَّهٗ لَصَاحِبُ
الْغَارِ وَ ثَانِیَ اثْنَيْنِ وَ اِنَّا
لَنَعْرِفُ لَهٗ سِنَّهٗ وَ لَقَدْ اَمَرَهٗ
رَسُوْلُ اللّٰهِ بِالصَّلٰوةِ وَهُوَ حَیٌّ
(حديدي شرح نهج البلاغة جلد
پهريون جزء ڇهون ص ۲۹۳)

حضرت عليؓ ۽ حضرت زبيرؓ فرمايو اسان جي رنجش محض مشوري جي ڪري هئي. ۽ اسان يقيني ڄاڻندا آهيون ته ابوبڪرؓ سڀ کان زياده خلافت جو حقدار آهي. هن ڪري جو هو صاحب غار ۽ ثَانِیَ اثْنَيْنِ آهي. يقيناً اهو عمر ۾ به وڏو آهي ۽ هي ڳالهه به ثابت آهي ته رسول اللهؐ پنهنجي حياتيءَ ۾ ان کي نماز پڙهائڻ جو حڪم ڏنو هو.

نوٽ: هن حديث مان انهن جي ناراضگي جو سبب معلوم ٿي ويو. جيئن جو بعض روايات ۾ آيو آهي ۽ جنهن کي بعضي ماڻهو وڏي زور ۽ شور سان عوام ۾ بيان ڪندا آهن ۽ دعویٰ ڪندا آهن ته انهن جي ناراضگي جو سبب پنهنجو حقدار هجڻ خلافت جو هو. الحمد لله جو پاڻ حضرت عليؓ ان کي بيان فرمايو جو اسان جي ناراضگي هن واسطي نه هئي جو اسان حقدار خلافت جا هياسي ۽ حضرت ابوبڪرؓ خلافت جو اهل نه هو. پر ان جو سبب صرف هي هيو جو بغير

مشوري اسان جي خلافت جو انتخاب ٿيو. انتخاب جي وقت اسان به موجود هجون ها ۽ سڀ کان پهريون بيعت ڪرڻ وارا اسان هجون ها. ان شيءِ جي فوت ٿيڻ جو غم هو. جو حضرت علي رضه ۽ حضرت زبير رضه جي ناراضگيءَ جو سبب بڻيو. انهن ڪي ظاهر ڪندي ارشاد فرمايائين اسان خلافت جو حقدار ابوبڪر رضه کي ڄاڻندا آهيون ۽ انلاءِ به شاهد به پيش ڪيائون پهريون آيت ثَانِیَ اثۡنَیۡنِ اِذۡ هُمَا فِی الۡغَارِ کي ٻيو امامت نماز کي.

ع ١٣

اَللّٰهُمَّ اِنِّیۡ اُشۡهِدُكَ وَ كَفٰی بِكَ شَهِیۡدًا فَاشۡهَدۡ لِیۡ اَنَّكَ رَبِّیۡ وَ اَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیۡهِ وَسَلَّمَ رَسُوۡلُكَ نَبِیِّیۡ وَ الۡاَوۡصِیَاءُ مِنۡ بَعۡدِهٖ اَئِمَّتِیۡ. (صحيفه علويه مطبوعه نجف اشرف ص ٣٧)	حضرت علي رضه فرمايو اي خدا مان تو کي شاهد بڻايان ٿو ۽ تنهنجي شاهدي ڪافي آهي پوءِ تون هن ڳالهه جو شاهد ٿيءُ ته تون منهنجو رب آهين ۽ هن ڳالهه جو به شاهد بڻ ته محمد جو تنهنجو رسول آهي اهو منهنجو پيغمبر آهي. ۽ هن ڳالهه جو به شاهد بڻ ته رسول الله ﷺ کان بعد جيڪي جي خليفا ٿيا آهن اهي منهنجا امام آهن.

نوٽ: حضرت علي رضه حضرت ابوبڪر رضه کي وصي رسول الله ﷺ ۽ امام خلف تسليم ڪري ان جي تعريف جي حد ڪري ڇڏي.

ع ١٤

ڪنهن شخص حضرت امام باقر رضه کان پڇيو.

جَعَلَنِیَ اللّٰهُ فِدَاكَ اَرَأَیۡتَ اَبَابَكۡرٍ وَعُمَرَ هَلۡ ظَلَمَاكُمۡ مِنۡ حَقِّكُمۡ شَیۡئًا اَوۡ قَالَ	خدا مون کي توتي قربان ڪري. ابوبڪر رضه ۽ عمر جي باري ۾ ڏسيو ڇا انهن اوهان جو ڪو حق غصب ڪيو آهي. حضرت امام

ذَهَبًا مِنْ حَقِّكُمْ بِشَيْءٍ
فَقَالَ لَا وَالَّذِي أَنْزَلَ
الْقُرْآنَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُوْنَ
لِلْعَالَمِيْنَ نَذِيْرًا مَا ظُلِمْنَا
مِنْ حَقِّنَا مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِّنْ خَرْدَلٍ. جُعِلْتُ فِدَاكَ
اَفَاَتَوَلَّاهُمَا قَالَ نَعَمْ.
وَيْحَكَ تَوَلَّهُمَا فِي
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا
اَصَابَكَ فَفِي عُنُقِي. ثُمَّ
قَالَ فَعَلَ اللهُ بِالْمُغِيْرَةِ
وَبُنَانٍ فَاِنَّهُمَا كَذَبَا عَلَيْنَا
اَهْلَ الْبَيْتِ (حديدي شرح نهج
البلاغة جلد ٻيو ص ٢٩٦)

جواب ۾ فرمايو ان ذات جو قسم جنهن
پنهنجي ٻندي تي قرآن نازل ڪيو تان جو
اهو جهانن جي انسانن لاءِ ڊيڄاريندڙ ٿئي
اسان جي حق مان سرنهن جي داڻي
جيترو به ڪوئي حق غصب ڪونه ڪيو ويو.
پڇيندڙ عرض ڪيو ته مان انهن ٻنهي سان
دوستي رکان امام صاحب فرمايو ته هائو
اي پيارا انهن ٻنهي سان دنيا ۽ آخرت ۾
دوستي رک. ۽ جيڪڏهن ان دوستيءَ
جي ڪري تو تي ڪائي مصيبت آئي ته اها
منهنجي ڪنڌ تي يعني مان ان جو ذميدار
آهيان. پوءِ امام فرمايو الله تعالیٰ مغيره
۽ ٻنان کي هلاڪ ڪري ڇو جو انهن ٻنهي
اسان اهل بيت تي ڪوڙ ٻڌا آهن.

ع ١٥

هڪ اعرابي حضرت ابوبڪر رضہ کي عرض ڪيو.

اَلَسْتَ اَمَرْتَنِيْ اَنْ
لَّا اَتَاَمَّرَ عَلَى اثْنَيْنِ
قَالَ بَلٰى. قَالَ فَمَا بَالُكَ
فَقَالَ اَبُوْبَكْرٍ لَمْ
اَجِدْ لَهَا اَحَدًا غَيْرِيْ
اَحَقَّ مِنِّيْ. قَالَ

ڇا اوهان مون کي نه چيو هو ته تون ٻن
آدمين جو به حاڪم نه ٿجانءِ. حضرت
ابوبڪر رض جواب ۾ فرمايو هائو مان ائين
چيو هو. تنهن تي اعرابي چيو ته پوءِ تون
حاڪم ڇو ٿيو آهين. حضرت ابوبڪر رض جواب
۾ فرمايو ته هائو مان حڪومت کي

ثُمَّ رَفَعَ اَبُوْ جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ يَدَيْهِ وَخَفَضَهُمَا فَقَالَ صَدَقَ صَدَقَ. (حديدی شرح نهج البلاغه جلد پهريون جزء ڇهون ص ٢٩١)

هن ڪري قبول ڪيو اٿم جو مون ڪان سواءِ ان جو ڪو ٻيو لائق نه هو راوي چوي ٿو ته جڏهن امام محمد باقر رض ان موقعي تي پهتو ته ٻئي هٿ آسمان جي طرف ڪڍي فرمايائين ته ابوبڪر رض سچ چيو ابوبڪر رض سچ چيو.

ع ١٦

حضرت علي رض ابو سفيان رض سان خطاب ڪندي فرمايو ته

اَمْسِكْ عَلَيْكَ فَاِنَّا رَأَيْنَا اَبَا بَكْرٍ لَهَا اَهْلًا (شرح نهج البلاغة جلد پهريون جزء ڇهون ص ٢٩١)

اي ابو سفيان رض ان ڳالهه کان رڪجي وڃ هن لاءِ ته اسان حضرت ابوبڪر رض کي خلافت جي لائق سمجهيو آهي.

ع ١٧

لَوْلَا اَنَّا رَأَيْنَا اَبَا بَكْرٍ لَهَا اَهْلًا لَمَا تَرَكْنَاهُ (حديدی شرح نهج البلاغة جلد پهريون جزء پيو ص ٤٧)

حضرت علي رض فرمايو جيڪڏهن اسان حضرت ابوبڪر رض کي خلافت جي لائق نه ڄاڻون ها ته ان کي اسان ان مقام تي هرگز نه ڇڏيون ها.

ع ١٨

عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَنَّهٗ قِيْلَ لَهٗ اَلَا تُوْصِيْ قَالَ مَا اَوْصٰى رَسُوْلُ اللهِ فَاُوْصِيْ وَلٰكِنْ اِنْ اَرَادَ اللهُ خَيْرًا فَسَيَجْمَعُهُمْ

حضرت علي رض کي عرض ڪيو ويو ته توهان پنهنجو خليفو چونه ٿا فرمايو جواب ۾ فرمايائين خدا جي رسول ﷺ پنهنجو خليفو مقرر نه فرمايو ته مان ڪيئن مقرر ڪيان. پر جيڪڏهن خدا مسلمانن جي

عَلٰى خَيْرِهِمْ كَمَا جَمَعَهُمْ بَعْدَ نَبِيِّهِمْ عَلٰى خَيْرِهِمْ
رشافي مصنفه شريف مرتضیٰ علم الهدیٰ مطبوعه تهران ص١٧١)

حق ۾ ڀلائي ۽ جوابدو ڪندو ته ڪين انهن منجهان ڪنهن ڀلي آدمي تي متفق ڪندو. جيئن رسول الله ﷺ کان بعد سڀني مسلمانن کي منجهائن ڀلي آدمي تي اجتماع عطا فرمايائين.

ع ١٩

رَوٰى اَبُوْجُحَيْفَةَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَعَبْدُ خَيْرٍ وَسُوَيْدُ بْنُ غَفْلَةَ وَ اَبُوْحُكَيْمَةَ وَغَيْرُهُمْ وَ قَدْ قِيْلَ اِنَّهُمْ اَرْبَعَةَ عَشَرَ رَجُلًا اَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ فِيْ خُطْبَتِهٖ خَيْرُ هٰذِهِ الْاُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا اَبُوْبَكْرٍ وَّعُمَرُ. (شافي ص٤٢٨)

ابوجحيفة ۽ محمد بن علي ۽ عبد خير ۽ سويد بن غفلة ۽ ابوحڪيمة ۽ ان کان سواءِ ٻيا به گهڻا راوي روايت ڪن ٿا. چيو ويو آهي ته انهن جو تعداد چوڏهن عدد آهي ته حضرت علي جمعه جي خطبه ۾ فرمايو ته هن امت ۾ رسول الله ﷺ جن کان بعد سڀ کان افضل حضرت ابوبڪرؓ ۽ حضرت عمرؓ آهن.

ع ٢٠

لِلّٰهِ بِلَادُ فُلَانٍ فَقَدْ قَوَّمَ الْاَوَدَ وَ دَاوَى الْعَمَدَ خَلَّفَ الْفِتْنَةَ وَ اَقَامَ السُّنَّةَ ذَهَبَ نَقِيَّ الثَّوْبِ قَلِيْلَ الْعَيْبِ اَصَابَ خَيْرَهَا وَسَبَقَ شَرَّهَا اَدّٰى اِلَى اللّٰهِ طَاعَتَهٗ وَ اتَّقَاهُ

حضرت عليؓ فرمايو ته الله تعالیٰ ابوبڪر تي رحمت فرمائي جو ٽيڙهائي کي سڌو ڪيائين. اسان جي بيماريءَ جو علاج ڪيائين. فتني کي پٺيءَ پويان سٽيائين. رسول جي سنت کي قائم ڪيائين. دنيا کان پاڪدامن ۽ گهٽ عيب

بِحَقِّهٖ رَحَلَ وَ تَرَكَهُمْ فِيْ طُرُقٍ مُّتَشَعِّبَةٍ لَا يَهْتَدِيْ فِيْهَا الضَّالُّ وَلَا يَسْتَيْقِنُ الْمُهْتَدِيْ.

(نهج البلاغة ص ٤٨٥ ج ١)

ٿي گذريو. نيڪيءَ کي لڏائين ۽ شر ۽ فساد کان ڀڄي ويو. هليو ويو. خدا جي بندگيءَ جو حق ادا ڪيائين. پرهيزگاري جيئن کهڻجي اختيار ڪيائين. فوت ٿيو ۽ ماڻهن کي دشوار رستن ۾ ڇڏي ويو جو گمراه کي رستو نٿو ملي ۽ راهه لهندڙ يقين نٿو ڪري

نوٽ :- نهج البلاغة جي شارح علامه ڪمال الدين ابن ميثم بحرانيءَ لکيو آهي ته لفظ فلان کان حضرت ابوبڪر رض ۽ حضرت عمر رض مراد آهن.

شعر

ثانیٔ اثنین ہے اللہ کا شیدائی | جس نے پہلوئے احمد میں جگہ پائی

یا تو اوصاف صدیق کا اقرار کرو | ورنہ لازم ہے کہ قرآن کا انکار کرو

٢١

حضرت علي رض حضرت عثمان کي ساراهيندي فرمائي ٿو:

اَنْتَ اَقْرَبُ اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ شِيْجَةَ رَحِمٍ مِّنْهُمَا وَ قَدْ نِلْتَ مِنْ صِهْرِهٖ مَالَمْ يَنَالَا

نهج البلاغة ص ٣٢٢ (طبع ايران)

عثمان! تون رسول الله صلى الله عليه وسلم سان مائٽيءَ جي ڪري ابوبڪر رض ۽ عمر رض کان وڌيڪ ويجهو آهين. تون رسول الله جي ڄاڻي هجڻ جي شرف کي پهتو آهين ۽ اهي ٻئي ڄاڻا نه آهن.

ع ٢٢

ان جي شرح ۾ شيعه عالم شيخ محمد عبدهٗ لکي ٿو:

لِاَنَّهٗ تَزَوَّجَ بِنْتَيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُقَيَّةَ وَ اُمَّ كَلْثُوْمَ تُوُفِّيَتِ الْاُوْلٰى فَزَوَّجَهُ النَّبِيُّ بِالثَّانِيَةِ وَلِذَا سُمِّيَ ذَا النُّوْرَيْنِ وَغَايَةَ مَا نَالَ الْخَلِيْفَتَانِ اَنَّ النَّبِيَّ تَزَوَّجَ مِنْ بَنَاتِهِمَا.

(حاشيه نهج البلاغه ص ٣٢٣)

ڇو ته رسول الله صلى الله عليه وسلم جن جون ٻه نياڻيون رقيه رضه ۽ امِ ڪلثوم رضه حضرت عثمان جي نڪاح ۾ آيون آهن. هڪ فوت ٿي ويئي ته پوءِ نبي ڪريم جن ڪين ٻيءَ سان شادي ڪرائي ڇڏي، تنهن ڪري ٿي ذی النورين يعني ٻن نورن وارو سڏجي ٿو. ابوبڪر رضه ۽ عمر رضه ٻئي خليفا ان شرف تي نه پهتا. سندن نياڻيون حضرت عائشه ۽ حضرت حفصه نبيءَ جي نڪاح ۾ آيل آهن.

وَ اٰخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

تَمَّ الْجُزْءُ الرَّابِعُ بِعَوْنِهٖ تَعَالٰى.

Scanned with CamScanner

انا العبد الاحقر ابو خالد محمود حقانی العاقلی تولداً النوحانی نسباً والحسینی مشرباً والدیوبندی تلمذاً بانی جامعہ اسلامیہ اشاعۃ القرآن والحدیث شارع دود ائی لارکانہ السند۔

اَللّٰهُمَّ اَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَّارْزُقْنَا اِتِّبَاعَهٗ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَّارْزُقْنَا اِجْتِنَابَهٗ ۔ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ خَاتِمَةَ اَمْرِیْ مَعَ الْاِیْمَانِ وَاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَةِ جُمْلَةِ الصّٰلِحِیْنَ اَجْمَعِیْنَ وَاَرْجُوْ مِنَ النّٰاظِرِیْنَ اَنْ لَّا یَنْسُوْنِیْ مِنَ الدَّعَوَاتِ الْمُسْتَجَابَاتِ فِیْ اَکْثَرِ الْاَوْقَاتِ لِحُسْنِ الْخَاتِمَةِ فِی الدُّنْیَا وَرَفْعِ الدَّرَجَاتِ فِی الْعُقْبٰی

بماند سالہا ایں نظم و ترتیب ؎ زما ہر ذرہ خاک افتادہ جائے
غرض نقشیت کز ما یاد ماند ؎ کہ ہستی را نمی بینم بقائے
مگر صاحبدلے روزے برحمت ؎ کند در کار درویشاں دعائے

اشعار در مدح خلفائے راشدین رضوان اللہ علیہم اجمعین

ابوبکرؓ یارِ غار عمرؓ میر دُرّہ دار ؎ عثمانؓ شہسوار علیؓ فاتح لشکر است
ابوبکرؓ جان ما و عمرؓ دیدگان ما ؎ عثمانؓ زبان ما و علیؓ تاج برسر است
ابوبکرؓ ہمچو کعبہ عمرؓ چوں طواف است ؎ عثمانؓ آب زمزم، علیؓ حج اکبر است
ابوبکرؓ سلسبیل عمرؓ جوئے زنجبیل ؎ عثمانؓ شہد شیر علیؓ حوض کوثر است
ابوبکرؓ چوں درخت عمرؓ شاخ آن درخت ؎ عثمانؓ برگ سبز علیؓ میوہ برسر است
ابوبکرؓ چوں چراغ عمرؓ روغن چراغ ؎ عثمانؓ چوں فتیلہ علیؓ شعلہ انور است

Scanned with CamScanner

اشعار توحید باری تعالیٰ

اللہ ایک ہے۔

اے نبی کہہ دے علی الاعلان اللہ ایک ہے
اس کے قبضہ میں ہے سب کی جان اللہ ایک ہے

کہہ رہا ہے صاف یہ قرآن اللہ ایک ہے
ہر زماں ہر وقت ہر اک آن اللہ ایک ہے

وحدت یکتائی میں اس کا نہیں کوئی نظیر
قادر و قیوم ہے ہر طرح وہ ربّ قدیر

اسکی اک اعلیٰ صفت یہ ہے، کہ وہ ہے بے نیاز
اسکی کچھ حاجت نہیں اور وہ کا ہے وہ کارساز

اسکی بخشش کے ہیں دروازے ہر اک ہستی پہ باز
بے طلب دیتا ہے روزی واہ رے ربّ بندہ نواز

فضل ربانی کے ہیں محتاج سب شاہ و گدا
بے نیاز غیر ہے ہر لمحہ وہ ربّ العلا

وہ ہے زائندہ نہ زائیدہ نہیں کچھ اس میں شک
اس کی ہے مخلوق کل جن و بشر حور و فلک

جتنی مخلوقات عالم ہیں زمیں سے تا فلک
اسکی قدرت کے کرشمہ کی ہے سب ہی میں جھلک

ہے ضرورت کیا اسے اولاد کی اجداد کی
کُن سے کی تخلیق اس نے عالم ایجاد کی

وہ ہے بے ہمتا نہیں اس سا کوئی بے قیل و قال
اپنی شان قدس میں لاریب ہے وہ بے مثال

متّصف کل خوبیوں سے ہے وہ ذات ذوالجلال
نام ہے اس کا ازل سے لم یزل اور لایزال

وہ اکیلا مالک و مختار کل عالم کا ہے
کائنات رنگ و بو میں جلوہ اسکے دم کا ہے

ضميمهٔ آئينهٔ اعتقاد

متلق صـ ٩٩ ڪانپوءِ

نوٽ :- قسم ٻه قِسم آهي (١) قسم حقيقي (٢) قسم صوري -
قسم حقيقي شرڪ آهي ۽ قسم صوري شرڪ ته نه آهي پر اُهو حرام آهي-

قسم حقيقيءَ جي تعريف

ڪنهن غيرالله کي مافوق الاسباب - حاضر ناظر - عالم الغيب ۽ نفعي نقصان جو مالڪ سمجهي ڪري ڪنهن ايندڙ واقعي تي يا ڪنهن گذريل واقعي تي اُن غيرالله جي نالي جو قسم کڻي ۽ عقيدو رکي ته جيڪڏهن قسم ڪوڙو کنيم يا اُن قسم ۾ پڪو نه رهيس ته اهو غيب دان ۽ حاضر ناظر هجڻ جي ڪري مونتي ناراض ٿيندو ۽ منهنجي جان - مال ۽ اولاد ۾ تباهي ۽ هلاڪت وجهندو ۽ جيڪڏهن قسم سچو کنيم ۽ ان تي پڪو رهيس ته مونتي راضي ٿيندو ۽ منهنجي مال ۽ اولاد ۾ برڪت وجهندو -

اِهو قسم شرڪ آهي - جو ڪنهن غيرالله جي تقرب ۽ خوشنوديءَ خاطر قسم کڻي ۽ ان کان ڊڄي ڪري ته نه قسم ۾ ڪوڙ ڳالهائي ۽ نه اُن کي ڀڃي - ڇو جو هي صفتون محض الله تبارڪ و تعالىٰ جون ئي آهن - جو شخص انهن صفتن ۾ ڪنهن غيرالله کي شريڪ ڪندو اهو مُشرڪ چئبو -

—— وري قسم حقيقي ٻه قِسم آهي ——

(١) قولي (٢) فِعلي . قسم قولي هي آهي جو زبان سان چوي ته مون کي فلاڻي پير جو يا فلاڻي بزرگ جي قبر جو قسم آهي . قسم فِعلي هي آهي جو زبان سان ته نه چوي ته فلاڻي جو قسم آهي پر مثلاً ان کي چيو وڃي ته فلاڻي پير جي قبر جي طرف مُنهن ڪري يا اُنجي قبر جي قلف تي هٿ رکي چوءِ ته مان فلاڻو ڪم ناهي ڪيو

Scanned with CamScanner

يا اِهو نه ڪندس. يا چيو وڃي ته فلاڻي قبر تي اِها شيءِ رکون ته جيڪڏهن تنهنجي آهي ته ڪڻ اِهو به شرڪ آهي.

بعينه اِهو عقيدو مڪي جي مُشرڪن جو هيو. پنهنجي معبُودن جي خوشنودي ۽ رضا مندي خاطر انهن جا قسم کڻندا هئا ۽ انهن کان ڊڄي ڪري ننڪو ڙ قسم کڻندا هئا ۽ نه ئي انهن کي ڇڏيندا هئا ۽ پنهنجن مخالفن کان به پنهنجي معبودن جو قسم کڻائيندا هئا جيئن جو حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رح جن فرمائن ٿا:

وَمِنْهَا اَنَّهُمْ كَانُوْا يَعْتَقِدُوْنَ فِيْ اُنَاسٍ اَنَّ اَسْمَائَهُمْ مُبَارَكَةٌ مُعَظَّمَةٌ وَكَانُوْا يَعْتَقِدُوْنَ اَنَّ الْحَلْفَ بِاَسْمَائِهِمْ عَلَى الْكَذِبِ يَسْتَوْجِبُ حَرَجًا فِيْ مَالِهٖ وَاَهْلِهٖ فَلَا يُقْدِمُوْنَ عَلٰى ذٰلِكَ وَلِذَا كَانُوْا يَسْتَحْلِفُوْنَ الْخُصُوْمَ بِاَسْمَاءِ الشُّرَكَاءِ بِزَعْمِهِمْ فَنُهُوْا عَنْ ذٰلِكَ (حجة الله البالغه ص ١٢٨ ج ١ باب حقيقة الشرك)

انهن ڪمن مان هڪ هي آهي جو مُشرڪ بعضي ماڻهن جي حق ۾ هي عقيدو رکندا هئا ته انهن جا نالا برڪت وارا ۽ شرف وارا آهن. ٻيو اُهي عقيدو رکندا هئا ته انهن جي نالن جو ڪوڙو قسم کائڻ اسانجي مال ۽ جان ۾ هلاڪت ۽ برٻادي پيدا ڪندو ان ڪري ان تي جرئت نه ڪندا هئا ۽ پنهنجي مخالفن کان به پنهنجي معبودن جو قسم کڻائيندا هئا تنهن ڪري انهن کي روڪيو ويو.

دلائل ملاحظه فرمايو

١- حضرت عبدالله بن عمر رض فرمائيندو ته مان حضرت صلى الله عليه وسلم کان ٻڌو

كُلُّ يَمِيْنٍ يُحْلَفُ بِهَا دُوْنَ اللهِ شِرْكٌ (مستدرک ص ١٨ ج ١)

هر قسم جو الله کانسواءِ ڪنهن جي به نالي جو کنيو وڃي شرڪ آهي.

٢- حضرت عبدالله بن عمر رض فرمائيندو ته:

اِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ اَوْ اَشْرَكَ (رواه الترمذي ص ٣٤ ج ٢)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايو جنهن الله کانسواءِ ڪنهن ٻئي جو قسم کنيو ان ڪفر ڪيو يا شرڪ ڪيو.

Scanned with CamScanner

٣- حضرت عبدالله بن عمرؓ کان روايت آهي ته :

إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تحلفوا بآبائكم من حلف بالله فليصدق ومن حُلف له بالله فليرض ومن لم يرض بالله فليس من الله (رواه ابن ماجه ص١٥٣) (سند حسن)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايو پنهنجي ابن ڏاڏن جو قسم نه کڻندا ڪريو جيڪو الله جو قسم کڻي اهو سچ ڳالهائي جنهن لاءِ الله جو قسم کنيو وڃي ان کي راضي رهڻ کپي جيڪو راضي نه رهندو اهو الله جي پاران مان نه آهي.

۴- علامه شيخ زاده لکي ٿو

عن ابن مسعودؓ أنّه قال الإشراك بالله ثلاثة منها الحلف بغير الله وعن ابن عمرؓ أنّه قال الحلف بغير الله شرك (مجمع الانهر ص٥٥٢ ج ١)

حضرت ابن مسعودؓ فرمائي ٿو ته الله سان شرڪ ڪرڻ جي ٽي شيون آهن انهن ٽن مان هڪ قسم کڻڻ ڪنهن غيرالله جو حضرت ابن عمرؓ کان روايت آهي ته قسم غيرالله جو شرڪ آهي.

ڪعبة الله جو قسم کڻڻ به شرڪ آهي

إنّ ابن عمرؓ سمع رجلا يقول لا والكعبة فقال ابن عمرؓ لا يُحلف بغير الله فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك (هذا حديث حسن ترمذي ص٢٢١ ج ١ رواه الحاكم في المستدرك ص١٨ ج ١ وصححه هو والذهبي على شرط الشيخين والبوداؤد باب كراهة الحلف بالآباء)

حضرت ابن عمرؓ هڪ شخص کي چوندي ٻڌو قسم آهي ڪعبي جو تنهن تي حضرت ابن عمرؓ فرمايو ته غيرالله جو قسم نه کڻ ڇو ته مان ٻڌو هو رسول الله صلى الله عليه وسلم جن کان جو فرمايائون ٿي ته جو شخص غيرالله جو قسم کڻندو اُن ڪفر ڪيو يا فرمايائون ته اُن شرڪ ڪيو.

ملڪ العلماء ڪاسانيؒ (فقد أشرك) جي علت بابت فرمائي ٿو :

ولأنّ هذا النوع من الحلف لتعظيم المحلوف وهذا

ان لاءِ ته هن قسم جو قسم محلوف (جنهن جو قسم کنيو وڃي)

Scanned with CamScanner

النَّوعُ مِنَ التَّعْظِيمِ لَا يَسْتَحِقُّهُ إِلَّا اللهُ (بدائع الصنائع ص ج ٢)

جي تعظيم لاءِ هوندو آهي ۽ هن قسم جي تعظيم جو حقدار الله کانسواءِ ٻيو ڪوئي نه آهي.

علامه سهارنپوري لکي ٿو:

اَيْ فَقَدْ اَشْرَكَ غَيْرَاللهِ بِهِ فِي التَّعْظِيْمِ (بذل المجهود ص ٢/٨ ج ٥)

يعني هن غيرالله کي الله سان شريڪ ڪيو قسم واري تعظيم ۾.

نوٽ: مٿين دليلن سان هيءَ ڳالهه ثابت ٿي ته غيرالله جو حقيقي قسم يعني (مَافَوقَ الْاَسْبَابِ) يعني (غائبانه) تعظيمي عقيدي جي تحت شرڪ ۽ ڪفر آهي. حضرت ابن عمرؓ جي مرفوع حديث (مَنْ حَلَفَ لِغَيْرِاللهِ فَقَدْ كَفَرَ اَوْ اَشْرَكَ) جي لفظن هيءَ ڳالهه ثابت ڪئي ته الله کانسواءِ ڪنهن ٻئي جو قسم ڪفر ۽ شرڪ آهي. نبي ۽ ولي، پير ۽ فقير، قطب ۽ ابدال، جن ۽ فرشتا، ڪعبه ۽ مسجد، مڪان ۽ مزار، آستان ۽ عبادتگاه سڀ غيرالله ۾ شامل آهن.

جيڪي ماڻهو غيرالله جو قسم کڻندا آهن ۽ انهن جي مَافَوقَ الْاَسْبَابِ علم ۽ قدرت تي اعتقاد رکندا آهن ته جيڪڏهن مان فلاڻي پير يا فقير جو ڪوڙو قسم کنيو يا اُن قسم کي پورو نه ڪيم ته ان کي انجو علم آهي ۽ اُهي اهڙي قدرت رکندا آهن جو مون کي نقصان پهچائي سگهندا ۽ منهنجي اولاد ۾ يا مال ۾ نقصان وجهي سگهندا ۽ جيڪڏهن مان انهن جو سچو قسم کنيو ۽ اُن قسم کي پورو ڪيو ته اُهي مون تي راضي ٿيندا. منهنجي اولاد ۽ منهنجي مال ۾ برڪت وجهندا. ڀلا ڪوئي پڇوي ته مونکي پير جي آستان جو قسم يا مون کي پير جي قبر جو قسم ته ان جي اعتقاد ۾ هيءَ ڳالهه هوندي آهي جو اِهي متبرڪ شيون آهن جيڪڏهن مان انهن جي بي قدري ڪئي ته پير صاحب مون تي ناراض ٿيندو.

يا ڀلا ڪوئي چوي ته مان فلاڻي شيءِ پير صاحب جي آستان تي رکان ٿو يا قبر ۽ مزار

تي رکان ته جيڪڏهن تنهنجي آهي ته ڪٽ، ته اِهو به اُهوئي عقيدو آهي ته جيڪڏهن
اُن جي بي قدري ٿي ته پير ناراض ٿي مون کي نقصان پهچائيندو جو ته اُن کي مَافَوق
الْاَسْبَابِ علم به آهي ته ڪوڙو قسم کائيندڙ يا منهنجي متبرڪ شين جي بي قدري
ڪندڙ فلاڻو شخص آهي فلاڻي جاءِ ۾ رهندو آهي ۽ مافوق الاسباب قدرت به
رکندو آهي جو مونکي نقصان پهچائي سگهي. اِهو شرڪ ۽ ڪفر آهي جو ته مافوق
الْاَسْبَابِ علم ۽ قدرت اِلـٰه جي صفت آهي ۽ الله کان سواءِ ڪوئي بيو اِلـٰه نه آهي
لَا اِلٰـهَ اِلَّا اللهُ ڪوئي اِلـٰه نه آهي مگر الله. تنهن ڪري غيرالله جي قسم
کان بچڻ گهرجي. الله سڀ کي محفوظ رکي ۽ شرڪ کان بچڻ جي توفيق بخشي. آمين

قسم صوري | قسم صوري کان مراد آهي صورتًا ته قسم آهي پر جنهنجو قسم کنيو ويندو
ان جي لاءِ دل ۾ مافوق الاسباب علم، قدرت ۽ عظمت نه هوندي آهي. شرڪي عقيدي
کان بلڪل خالي ٿي ڪري بلڪ مقصد ان جو ان قسم کان محض تاڪيد ۽ زينت ڪلام
جي آهي يا عادت جي مطابق زبان تي جاري هوندو آهي ته هي قَسم شرڪي عقيدي کان
خالي هجڻ جي ڪري شرڪ ته نه آهي پر شرڪي قَسم جي مشابهت جي ڪري حرام آهي
مثلاً ڪوئي چوي مون کي منهنجي اَبي جو قسم ۽ مون کي امان جو قسم ۽ مون کي پُٽ جو
قَسم يا ڪنهن پياري دوست جو قسم کڻندو آهي ته مون کي تنهنجو قسم يا زال مڙس کي
چوي ته مون کي تنهنجو قسم يا مڙس عورت کي چوي ته مون کي تنهنجو قسم آهي،
هي به حرام آهي ۽ رسول الله صلى الله عليه وسلم ان کان منع فرمايو آهي:
حضرت ابو هريرهؓ کان روايت آهي اهو فرمائيو ته:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَحْلِفُوْا بِاٰبَائِكُمْ وَلَا بِاُمَّهَاتِكُمْ وَلَا بِالْاَنْدَادِ وَلَا تَحْلِفُوْا اِلَّا بِاللّٰهِ لَا تَحْلِفُوْا اِلَّا وَاَنْتُمْ صَادِقُوْنَ
(نسائي ص ١٢٤ ج ٢)

فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته منهنجي پيئن ۽ مائن ۽ معبود باطلن جو قسم نه کڻندا ڪريو ۽ قسم الله جو به ٿي کڻندا ڪريو ۽ سچا هجو ته قسم کڻندا ڪريو يعني ڪوڙو قسم نه کڻندا ڪريو.

نوٽ: وڌيڪ تحقيق لاءِ ملاحظه فرمايو فتح الباري شرح بخاري ص ٢٣٦ ج ١٤-
ص ٣٣٩ ج ١٤- مرقاة شرح مشكوٰة ص ٢٣ ج ٧- نسائي ص ٨ ج ٧- بدايع الصنائع
ص ٨ ج ٢- نبراس ص ٣١٢ - درالمنتقى شرح الملتقى ا ص ٥٥٢ ج ١-

شامي ص ١٢ ج ١ - مؤطا امام محمد ص ٣٢٨ - مقدمه تعليق المجد ص ٤٠ - كتاب الاذكار ص ١٦٢ - فتح الباري ص ٤٦٢ ج ١٤ - كتاب الفقه على المذاهب اربعة ص ٧٥ ج ٢ - فتح الباري ص ٣٣٦ ج ١٤ - كتاب الفقه على المذاهب الاربعة ص ٧٥ ج ٢ - صراط مستقيم (ابن تيميه رح) ص ١٤٦ -

٤- هڪ اعتراض ۽ ان جو جواب ٤-

اعتراض: جيڪڏهن غيرالله جو قسم شرعاً ممنوع هجي ها ته حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم پنهنجي ۽ پنهنجي اصحابن جي پيئن جو قسم نه کڻي ها.

١. فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْلَحَ وَاَبِيْهِ اِنْ صَدَقَ (مسلم ص ٣٠ ج ١)

پوءِ فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم ڪامياب ٿيو قسم آهي مونکي ان جي والد جو جيڪڏهن اُن سچ چيو آهي

٢- اهڙي طرح حضرت ابوبڪر صديق رضه جي گهر واري قسم ڪنيو آهي:

قَالَتْ لَا وَقُرَّةِ عَيْنِيْ (بخاري ص ٨٥ ج ١)

قسم آهي منهنجي اکين جي ٺار جو (يعني حضرت ابوبڪر صديق رضه جو)

جواب: بعضي عالمن جواب هن طرح ڏنو آهي ته اهي قسم نهي کان اول جا آهن پوءِ اِهي منسوخ ٿي ويا جيئن حافظ ابن حجر عسقلاني رح فرمائيو:

اِنَّ هٰذَا كَانَ جَائِزًا ثُمَّ نُسِخَ - (فتح الباري شرح بخاري ص ٣٤)

بيشڪ اِهي قسم پهريون جائز هئا پوءِ منسوخ ٿي ويا -

۽ بعضي عالمن جواب هن طرح ڏنو آهي ته واو قسميه نه آهي پر ڪلام جي تاڪيد لاءِ آهي جيئن جو اڄ به عرب ۾ عام رواج آهي جو ڪلام جي تاڪيد لاءِ چوندا آهن وَاللهِ - جيئن جو علامه خطابي لکيو:

وَالْعَرَبُ قَدْ تُطْلِقُ هٰذَا اللَّفْظَ فِيْ كَلَامِهَا عَلٰى ضَرْبَيْنِ اَحَدُهُمَا عَلٰى وَجْهِ التَّعْظِيْمِ وَالْآخَرُ عَلٰى سَبِيْلِ التَّوْكِيْدِ

۽ عرب پنهنجي ڪلام ۾ لفظ (وَاَبِيْهِ) کي ٻن طريقن ٿي استعمال ڪندا آهن هڪ تعظيم جي طور تي ٻيو ڪلام جي تاڪيد

لِلْكَلَامِ دُوْنَ الْقَسَمِ (معالم السنن ص ۱۲۱ ج ۴) اجي طور تي نه قسم جي طور تي.

نوٽ: تحقيق لاءِ ڏسو البدر الساري ص ۱۳۹ ج ۱ - فتح الباري ص ۳۴ ج ۴.

نوٽ: مٿين عبارتن مان ثابت ٿيو ته (وَاَبِيْهِ) جو قسم صرف قسم جي معني ۾ بند نه آهي بلڪ قسم جي معني کان خالي ٿي ڪري پين مقصدن لاءِ ٻيا استعمال هوندو آهي. اِنهيءَ طرح نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم جو هي قسم (وَاَبِيْهِ) غيرالله جي تعظيم لاءِ شرڪي قسم هرگز نه آهي پر محض ڪلام جي تاڪيد لاءِ هيو. اهڙي طرح حضرت ابوبڪر صديق رضه جي گهر واريءَ جو اِهو قسم، قسم نه هو پر ڪلام جي تاڪيد لاءِ هيو. تدبر حق التدبر

متعلق صفحو ۱۲۶ ڪان پوءِ

۲- وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ (پ ۲۵ سورة الشورىٰ ، رڪوع ۵-۶)

۽ ڪنهن ماڻهو لاءِ ٿيو ٿئي نه آهي ته الله ساڻس ڳالهائي سواءِ هن جي ته الهام سان يا پردي جي پويان يا ڪنهن قاصد موڪلڻ سان (ڳالهائي) پوءِ جيڪي الله گهري سو سندس حُڪم سان پهچائي ٿو. بيشڪ اُهو (سڀ کان) مٿاهون حڪمت وارو آهي.

متعلق صفحو ۱۲۸ ڪان پوءِ

شرڪ ڇا آهي | شرڪ هن کي نه چئبو آهي جو الله کي ڇڏي ڪري غيرالله جي عبادت ڪجي ۽ ڪندڙ کي مُشرڪ چيو وڃي -

پر شرڪ هي آهي جو ٻانهو الله جي عبادت به ڪري ۽ پين جي به. جيئن ارشاد هوندو آهي ته:

وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ | الله سان گڏ ٻيو ڪو اِلٰه نه ٺهرايو.

Scanned with CamScanner

۽ حضرت عبدالله بن عباسؓ فرمائيو ته:

اَلْمُشْرِكُ الَّذِيْ عَبَدَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا غَيْرَهٗ. مُشرڪ اُهو آهي جيڪو الله تعاليٰ سان ٻيءَ ڪي اِلٰهُ بڻائي.
(بُخاري ص ٦٨٠ ج ٢)

نوٽ:- يعني الوهيت وارن صفتن ۾ ٻين کي شريڪ ڪري مثلاً پيرن ۽ پيغمبرن، امامن ۽ شهيدن، فرشتن ۽ جنن کي مشڪل جي وقت پڪاري ۽ انهن کان مرادون گهري ۽ انهن جون باسون ۽ نذرون باسي ۽ حاجت روائيءَ لاءِ انهن جا نذر ۽ نياز ڪري ۽ بلاءَ ۽ مصيبت ٽارڻ لاءِ پنهنجي پٽن کي انهن جي طرف منسوب ڪري ڪوئي پٽ جو نالو عبدالنبي رکندو آهي ڪوئي علي بخش ڪوئي حسين بخش ڪوئي پير بخش ڪوئي سالار بخش ڪوئي عبدالمصطفيٰ وغيره ۽ انهن جي جيئڻ لاءِ ڪوئي ڪنهن جي نالي چوٽي رکندو آهي ڪوئي ڪنهن جي نالي ڪپڙو پارائيندو آهي ڪوئي ڪنهن جي نالي جانور ڪندو آهي. ڪوئي پنهنجي ڳالهين ۾ ڪنهن جي نالي جو قسم ڪڻندو آهي. حاصل ڪلام ته جو ڪجهه هندو پنهنجي ٻتن سان ڪندا آهن اُهو سڀ ڪجهه اڄ ڪلهه جا ڪلمه گو مُسلمان نبين، ولين، اِمامن، شهيدن، فرشتن، پيرن ۽ فقيرن لاءِ ڪندا آهن ۽ دعويٰ مسلمانيءَ جي ڪندا آهن. سُبحان الله هي مُنهن ۽ هيءَ دعويٰ! سچ فرمايو آهي الله تعاليٰ:

وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ (سورة يوسف) | ۽ منجهائن گهڻا الله تي ايمان نه آڻيندا آهن پر اهي (الله سان) شريڪ بڻائيندا آهن.

قرآن مجيد جي آيتن ۾ غور ڪرڻ خاص ڪري مع الله جي معنيٰ سمجهڻ کان بعد شرڪ جي پوري حقيقت جو ظاهر ٿي پوندي آهي اُها لفظ شرڪ کان به سمجهي ويندي آهي.

لفظ شرڪ جي معنيٰ آهي شراڪت ۽ حصي داري ۽ الله سان شريڪ ڪندڙ کي مُشرڪ چيو ويندو آهي.

جيستائين ڪنهن شيءِ ۾ فريقين جي شراڪت ۽ حِصه داري نه هجي ته اُهي پاڻ ۾

شريڪ نه ٿا ٿي سگهن.

جيئن ته هن منهنجي ڪنهن ڪاروبار، مڪان ۽ جائداد ۾ ڪوئي ٻيو حصيدار نه آهي ته اهو منهنجو شريڪ ڪيئن هوندو. ته شرڪ ۽ شراڪت لاءِ حصيدار ضروري آهي.

هاڻي جيئن ته هن مشرڪ عبادت ۾ الله جو حصو نه ٿو ڪري بلڪ سمورين عبادتون غيرالله جي لاءِ ٿي ڪري ته ان جو اهو فعل شرڪ ڪيئن ٿيو ۽ اهو مشرڪ ڪيئن هوندو. لفظ شرڪ جي تقاضا ۽ گهرج ئي آهي جو الله جي عبادت به ڪجي ۽ الله سان گڏ ٻئي جي به عبادت ڪجي ته هن تي عبادت ۾ شرڪ هوندو ۽ ان جو ڪندڙ مشرڪ چئبو.

شرڪ جا قسم

١- **شرڪ قدرت ۽ تصرف ۾** جهان ۾ پنهنجي ارادي سان تصرف ڪرڻ ۽ پنهنجو حڪم جاري ڪرڻ، ڪنهن کي مارڻ ۽ جيئارڻ، روزي وڌائڻ ۽ گهٽائڻ، تندرست ۽ بيمار ڪرڻ، فتح ۽ شڪست ڏيڻ، بخت ۽ بدبختي ڏيڻ، مرادون ۽ حاجتون پوريون ڪرڻ، مصيبتون ٽارڻ. مصيبت ۾ مدد ڪرڻ ۽ بري وقت ۾ پهچڻ هي سڀ الله تعاليٰ جي شان آهي ۽ ڪنهن نبي ۽ ولي، پير ۽ فقير جو هي شان نه آهي جو ڪوئي ڪنهن لاءِ اهڙي قدرت ۽ تصرف ثابت ڪندو ان کان مرادون گهرندو ۽ ان جو نذر نياز ڪندو ۽ ان جون باسون ۽ نذرون باسيندو ۽ ان کي مصيبت جي وقت پڪاريندو اهو مشرڪ ٿي پوندو جو ان الله تعاليٰ جي قدرت ۽ تصرف ۾ ٻئي کي شريڪ بڻايو.

٢- **شرڪ علم ۾** هر جاءِ حاضر ناظر رهڻ، هر شيءِ جي خبر هر وقت رکڻ، پري هجي يا ويجهو، لڪل هجي يا ظاهر، اونداهي هجي يا روشني، آسمانن ۾ هجي يا زمين ۾، جبلن جي چوٽيءَ تي هجي يا سمنڊ جي تري ۾ هي الله تعاليٰ جو ئي شان آهي نه ڪنهن ٻئي جو.

پوءِ جيڪو اُٺندي ويهندي ڪنهن جو نالو وٺي ٿو، پري ۽ ويجهي کان اُن کي پڪاري ٿو، دشمن تي ان جو نالو وٺي حملو ڪري ٿو، اُن جي نالي جا ختم پڙهي ٿو يا اُن جي صورت جو خيال ٻڌي ٿو ۽ هن طرح سمجهي ٿو ته جڏهن مان اُن جو نالو وٺندو آهيان زبان سان يا دل سان يا اُن جي صورت يا ان جي قبر جو خيال ڪندو آهيان ته اُتي ان کي خبر پئجي ويندي آهي ۽ ان کان منهنجي ڪائي ڳالهه ڇپيل نه رهندي آهي ۽ مون تي جو ڪجهه گذرندو آهي جيئن بيماري ۽ تندرستي، ڪشادگي ۽ تنگي، مرڻ ۽ جيئڻ، غم ۽ خوشي سڀ جي ان کي هر وقت خبر آهي. جيڪا ڳالهه منهنجي وات مان نڪرندي آهي اهو سڀ ڪجهه ٻڌندو آهي. جو وهم ۽ خيال منهنجي دل ۾ پوندو آهي اهو سڀ کان واقف آهي اهڙو شخص مُشرڪ ٿيو جو اُن الله جي علم واري صفت ۾ ٻئي کي شريڪ ڪيائين.

شرڪ عبادت ۾ | يعني ڪم تعظيم جا الله تعاليٰ پنهنجي لاءِ خاص ڪيا آهن انهن کي عبادت چئبو آهي.

جيئن سجدو ۽ رڪوع، هٿ ٻڌي بيهڻ، اُن جي نالي تي مال خرچ ڪرڻ، ان جي نالي جو روزو رکڻ، اُن جي گهر جي طرف پري پري کان ارادو ڪري سفر ڪرڻ ۽ اهڙي صُورت بڻائي هلڻ جو هر ڪوئي سمجهي ته هي ماڻهو اُن جي گهر جي زيارت لاءِ وڃي رهيا آهن ۽ رستي ۾ اُن جي مالڪ جو بلند آواز سان نالو وٺڻ، گندين ڳالهيون نه ڪرڻ، شڪار ڪرڻ کان بچڻ، اِنهيءَ صورت سان وڃي ڪري طواف ڪرڻ، اُن جي گهر جي طرف سجدو ڪرڻ، اُن جي طرف جانور ڪاهي وڃڻ، اُتي پاسون پاسڻ، اُن تي غلاف وجهڻ، ان جي چانئٺ جي سامهون بيهي ڪري دُعا گهرڻ، زاري ڪرڻ، دين ۽ دنيا جون مُرادون گهرڻ، هڪ پٿر کي چمي ڏيڻ، ان جي پٽ سان پنهنجو منهن ۽ ڇاتي لائڻ، اُن جي غلاف کي پڪڙي ڪري دُعا گهرڻ، ان جي چوڌاري روشني ڪرڻ، ان جو مُجاور بڻجي ان جي خدمت ۾ مشغول رهڻ جيئن ٻهاري ڏيڻ، روشني ڪرڻ، فرش وڇائڻ، پاڻي پيئارڻ، وضوءِ ۽ غُسل جو ماڻهن لاءِ انتظام ڪرڻ، ان جي کوهه جي پاڻيءَ کي تبرڪ طور تي سمجهي ڪري پيئڻ

۾ بدن تي وجهڻ، ٻين لاءِ ورهائڻ واسطي ڪٺي وجهڻ، ان جي چوڌاري جهنگل جو ادب ڪرڻ يعني اُتي شڪار نه ڪرڻ، وڻ نه ڪپڻ، گاهه نه ڪٽڻ، جانور نه چارڻ هي سڀ ڪم الله تعالي پنهنجي عبادت جي لاءِ پنهنجن ٻانهن کي ڏسيا آهن.

پوءِ جو ڪوئي ڪنهن پير ۽ پيغمبر، فقير ۽ ولي يا ڪنهن سچي قبر يا ڪوڙي قبر کي يا ڪنهن جي ٿان يا ڪنهن جي چلي کي يا ڪنهن مڪان کي يا ڪنهن جي تبرڪ يا نشان کي يا تڪيي يا تابوت کي سجدو ڪندو يا رڪوع ڪندو يا اُن جي نالي جو روزو رکندو يا هٿ ٻڌي بيهندو يا جانور پري پري کان نذر ۽ نياز لاءِ ڪاهي ويندو يا اُن تي روشني ڪندو يا غلاف يا چادر چاڙهيندو يا ان جي قبر يا جاءِ کي چمي ڏيندو، يا هٿ ٻڌي التجا ۽ زاري ڪندو، مرادون گهرندو، مجاور ٿي ڪري ويهندو اُن جي چوڌاري جهنگل جو ادب ڪندو ته اهڙو شخص مُشرڪ ٿيندو جو ته اُن الله جي عبادت ۾ ٻئي کي شريڪ ڪيو يعني الله جهڙي تعظيم ڪنهن جي ڪري خواهه ائين سمجهي ته اهو پاڻ انهيءَ تعظيم جي لائق آهي يا ائين سمجهي ته اِن جي اِن طرح تعظيم ڪرڻ سان الله خوش ٿيندو آهي ۽ اُن جي تعظيم جي برڪت سان الله مُشڪلون کوليندو آهي هيءُ سڀ شرڪ آهي.

شرڪ عادت ۾ الله تعالى پنهنجي ٻانهن کي سيکاريو آهي ته پنهنجي دنيا جي ڪمن ۾ الله کي ياد ڪندا ڪريو ته ان جو ايمان به درست رهي ۽ ڪمن ۾ به برڪت پوي جيئن مصيبت جي وقت الله جي پاس پاسڻ، مشڪل جي وقت اُن کي پُڪارڻ، هر ڪم کي اُن جي نالي سان شروع ڪرڻ، جڏهن اولاد ٿئي ته ان جي شڪر ۾ اُن جي نالي جو جانور ذبح ڪرڻ ۽ ان جو نالو عبدُالله، عبدُالرحمان، خدا بخش وغيره رکڻ، ٻنيءَ يا باغ مان ٿورو يا گهڻو اُن جي نالي تي ڪرڻ، دنيا ۽ جانورن مان ڪجهه اُن جي نذر ڪرڻ، جو جانور ان جي نالي جو ان جي گهر جي طرف ڪاهيو وڃي ان جو ادب ڪرڻ يعني اُن تي نه سواري ڏيڻ ۽ نه لڏڻ، کائڻ ۽ پيئڻ ۾ اُن جي حڪم تي هلڻ يعني جنهن جي استعمال ڪرڻ کي اُن فرمايو هجي ان کي استعمال ڪجي ۽ جنهن کان روڪيو هجي اُن کان پري رهجي. بُرائي ۽ ڀلائي جيڪا دنيا ۾ پيش ايندي آهي جيئن قحط ۽ سُڪار

صحت ۽ بيماري، فتح ۽ شڪست، خوش بختي ۽ بد بختي، غمي ۽ خوشي هي شيون
ان جي اختيار ۾ سمجهڻ گهرجن. جڏهن ڪم ڪرڻ جو ارادو ڪري ته هن طرح
چوي جيڪڏهن الله تعاليٰ گهريو ته فلاڻو ڪم ڪندس. ان جي نالي کي اهڙي
تعظيم سان وٺڻ جنهن ۾ اُن جي مالڪيت ظاهر ٿئي ۽ پنهنجي مملوڪيت جيئن
هن طرح چوي اسان جو رب، اسان جو مالڪ، اسان جو خالق. جڏهن قسم کڻڻ
جي حاجت پوي ته اُن جي نالي جو قسم کڻي. اِن قِسم جي شين کي الله تعاليٰ پنهنجي
تعظيم لاءِ ٻڌايو آهي.

پوءِ جو ڪوئي ڪنهن نبيءُ يا وليءُ، امام يا شهيد جي اِن قسم جي تعظيم
ڪندو جيئن آهي وقت اُن جي پاس پاسي، مُشڪل جي وقت اُن کي پُڪاري، بِسمِ الله
جي جاءِ تي اُن جو نالو وٺي، جڏهن اولاد ٿئي ته ان جي نذر نياز ڪري، پنهنجي اولاد
جو نالو عبدُ النّبي، امام بخش ۽ پير بخش وغيره رکي، ٻوڪ ۽ باغ ۾ اُن جو حصو
مقرر ڪري، ٻوڪ جي آمدنيءَ مان پهريون اُن جو نياز ڪدي، جانورن ۾ ان جي
نالي جانور مقرر ڪري ان جو ادب ڪري، پاڻي وغيره کان نه تڙي، پتو ۽ لٺ
وغيره نه هڻي، ڪاٺڻ، پيئڻ ۽ پهرڻ ۾ رسمن تي هلي. بُرائي ۽ ڀلائي جيڪا به
دنيا ۾ پيش ايندي آهي ان کي اُن جي طرف منسوب ڪري ته فلاڻو اُن جي پِٽ جي
ڪري چريو ٿي پيو. فلاڻي ان کي تڙيو ته سُڃون ٿي ويو. اُن فلاڻي کي نوازيائين ته
اُن کي فتح ۽ اقبال ملي ويو. ڏڪر فلاڻي تاري جي ڪري پيو. يا مثلاً چوي الله
۽ رسولؐ گهريو ته هي ڪم ڪندس. پير گهريو ته هيءَ ڳالهه ٿيندي. جڏهن قسم
جي ضرورت پوي ته پيغمبرؐ جو يا عليؓ يا اِمام جو يا پير جو يا اُنهن جي قبرن جو قسم
کڻي اِهي سڀ ڳالهيون شرڪ جون آهن. اِن کي شرڪ عادت ۾ چئبو آهي يعني
پنهنجي عادت جي ڪمن ۾ جو الله جي تعظيم ڪرڻ گهرجي ها اُها ٻين جي ڪيائين.

(غيب متعلق مضمون ١٣١)

الله کانسواءِ ٻيو ڪوئي غيب نٿو ڄاڻي:

ڄاڻڻ گهرجي ته الله تعاليٰ حضرت محمّد صلّى الله عليه وسلّم کي اَخبار غيب ۽

اطلاع غيب جي جيترن علمن سان نوازيو آهي ايترو مخلوق مان ڪنهن کي نه نوازيو الله تعالى جي ذات ۽ صفات جي علمن عبادات - معاملات - اخلاق - سلطنت - حلال ۽ حرام وغيره گهڻن علمن ۾ ڏينهن ميثاق - ابتداءِ خلقت ۽ انبياءِ سابقين ۽ انهن جي امتن جا بي شمار حالات ۽ پنهنجي زماني جون بي حد خبرون ۽ قيامت جي ڏينهن تائين بي انتها فتنن - زلزلن ۽ قومن جي عروج ۽ زوال جي سببن - قيامت جي علامتن - قبر ۽ برزخ جي حالتن - ميدانِ حشر جي هولناڪ منظرن - پُل صراط جي پُرخطر وادي - جنت جي نعمتن ۽ دوزخ جي خطرناڪ مصيبتن جا ايترا علم ۽ خبرون غيب جون الله تعالى جي طرف کان حضرت محمد صلى الله عليه وسلم کي عطا ٿيون آهن جن جي پوري حقيقت صرف ڏيندڙ مالڪ ڄاڻي يا وٺندڙ حضرت محمد صلى الله عليه وسلم.

انهن شين کي قرآن پاڪ ۾ هن طرح تعبير فرمايو ويو آهي:

تِلْكَ مِنْ اَنْبَاۤءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهَاۤ اِلَيْكَ (پ ۱۲، سورة هود، رڪوع ۴-۱۴، آيت ۴۹)	هي غيب جون خبرون آهن جنکي اسان تنهنجي طرف وحي ڪندا آهيون.

هڪ ٻي هنڌ تي اطلاع غيب سان تعبير ڪيو ويو آهي:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَاۤءُ (پ ۴، سورة آل عمران، رڪوع ۱۸-۹، آيت ۱۷۹)	الله کي نه ڄڳائيندو آهي جو اوهان کي غيب تي واقف ڪري پر الله پنهنجن پيغمبرن مان جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي چونڊيندو آهي.

نوٽ: اِن اضافت مان معلوم ٿيو ته غيب هڪ ٻي شيءِ آهي ۽ انباءُ ۽ اطلاع هڪ ٻي شيءِ آهي. ائين سمجهو جڏهن پاڻي ۾ مٺاڻ ملايو وڃي ته اُن کي پاڻي ناهي ڪونبو پر اُن کي شربت چئبو آهي.

قرآن ۽ حديث ۾ جنهن شيءِ جي نفي ڪئي ويندي آهي اُهو غيب آهي ۴
نه انباءِ غيب ۽ نه اطلاع غيب.

غيب صرف الله تعالى جو خاص آهي ۽ اُهو ئي عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۽ ۵
عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ آهي.

Scanned with CamScanner

ٿهنڪري ڪنهن ٻئي کي انهيءَ صفت سان موصوف ڪرڻ ڪفر آهي.

غيب جي معنيٰ | غَيْبُ لغت ۾ شُهود جو ضد آهي. هر اُن شيءِ کي چوندا آهن جو نظر کان لڪل هجي يا مُشاهدي ۽ تجربي کان ٻاهر هجي يعني اُن شيءِ يا اُنهن شين جو علم جو انسان جي ظاهري ۽ باطني حواسن ۽ دماغي قوتن جي نگاهن کان غائب آهن ۽ اها جي مقابل لفظ شهادت جو آهي (سيرة النبي ص ٤٢ ج ٤)

امام بيضاوي رح فرمائيٿو:

اَلْغَيْبُ الْخَفِيُّ الَّذِيْ لَا يُدْرِكُهُ الْحِسُّ وَلَا يَقْتَضِيْهِ بَدَاهَةُ الْعَقْلِ (بيضاوي ص ١٨)	يعني جا مخفي شيءِ عقل ۽ حواسن کان مٿي هجي اهو غيب آهي.

علامه آلوسي رح لکيٿو:

اَلْغَيْبُ مَا لَا يَقَعُ تَحْتَ الشُّعُوْرِ وَلَا تَقْتَضِيْهِ الْعَقْلُ (روح المعاني ص ١١١ ج ١)	يعني غيب هر اُن شيءِ کي چئبو آهي جو حِس ۽ عقل جي رسائيءَ کان ٻاهر هجي.

علامه فخر الدين رازي رح فرمائيٿو:

اَلْغَيْبُ هُوَ الَّذِيْ يَكُوْنُ غَائِبًا عَنِ الْحَاسَّةِ (تفسير ڪبير ص ٢٥ ج ١)	يعني هتي غيب کان اُهي سڀ شيون مراد آهن جن جو علم، عقل ۽ حِس سان ناممڪن آهي.

علم غيب کان مراد | علم غيب کان مراد آهي غيب تي قدرت ۽ غلبي ۽ قبضي يعني هڪ يا جميع مَغيبات جو علم اُها شيءِ ننڍي هجي يا وڏي، ماضي هجي يا مضارع ۽ اُن تي قدرت يا ائين چئو ته جَمِيْعُ مَا كَانَ وَمَا يَكُوْنُ جو علم ۽ اُن تي قدرت.

اِهو الله تعالىٰ جو خاصه آهي اِن صفت ۾ الله تعالىٰ سان ڪوئي به شريڪ نه آهي خواه پير هجي يا فقير، ولي هجي يا فرشتو ۽ پاڻ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم به اِنهيءَ صفت ۾ الله تعالىٰ جو شريڪ نه آهي. جيئن غيب الله تعالىٰ جو خاصه آهي ته اهڙيءَ طرح قدرت به اُن تي الله تعالىٰ کي آهي نه ڪنهن ٻئي کي جو ته غيب جون ڪُنجيون ان وٽ آهن اُن ڪنهن کي ناهن ڏنيون. جيئن جو ارشاد رباني آهي:

وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ (پ ٧، سورة انعام، رڪوع ٧-١٣، آيت ٥٩)	۽ وٽس غيب جون ڪنجيون آهن ان کي الله کانسواءِ ڪو به نه ڄاڻندو آهي.

جهڙيءَ طرح الله تعالىٰ پنهنجن پانهن کي اک ڏسڻ لاءِ ڪَن ٻُڌڻ لاءِ نَڪ سُنگهڻ

لاءِ، زبان چکڻ لاءِ، هٿ پکڙڻ لاءِ ۽ عقل سمجهڻ لاءِ ڏنو آهي ۽ اُنهن جي اختيار ۾ آهي ته پنهنجي خواهش جي مطابق جڏهن ڏسڻ گهرن اک کولي ڏسن نه گهرن ته بند ڪن. جڏهن ڪنهن شيءِ جو منهن معلوم ڪرڻو هجي نه وات ۾ وجهي نه هجي ته نه وجهي.

حاصل ته انهن شين جي معلوم ڪرڻ جون ڪنجيون الله تعالیٰ انهن کي ڏنيون آهن. جنهن جي هٿ ۾ ڪنجي هوندي آهي، قلف اُن جي اختيار ۾ هوندو آهي. جڏهن گهُري ته کولي ۽ جڏهن گهري نه کولي.

اهڙي طرح غيب جي دريافت ڪرڻ جي قدرت الله تعالیٰ پنهنجي اختيار ۾ رکي آهي. ڪنهن نبيءَ ۽ وليءَ کي، جن ۽ فرشتي کي، پير ۽ شهيد کي، امام ۽ امامزادي کي، ڀوت ۽ پريءَ کي الله تعالیٰ اها قدرت ۽ طاقت نه آهي بخشي جو جڏهن گهرن اُها شيءِ معلوم ڪن. دلائل ملاحظه فرمايو:

سجده متعلق ص ٢١٩ کان پوءِ

سجدو صرف هڪ الله کي ڳجائي.

١- فَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوْا (پ٢٧، النجم ع٣-٧)	پوءِ الله جو سجدو ڪريو ۽ عبادت ڪريو.
٢- يَا مَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ (پ٣، آل عمران، آيت ٤٣)	اي مريم پنهنجي پالڻهار جي فرمانبرداري ڪر ۽ سجدو ڪر.
٣- كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ (پ٣٠، العلق آيت ١٩)	ائين نه آهي تون چيو نه مڃيس ۽ سجدو ڪر (الله جي درگاهه ۾) ۽ (الله کي) ويجهو ٿي.
٤- يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ (پ١٧، الحج، آيت ٧٧)	اي ايمان وارؤ رڪوع ڪريو ۽ سجدو ڪريو ۽ پنهنجي پالڻهار جي عبادت ڪريو.
٥- وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ (پ١٤، النحل آيت ٤٩)	۽ جيڪي آسمانن ۾ آهن سي ۽ جيڪي جانور زمين ۾ آهن سي ۽ ملائڪ الله کي سجدو ڪندا آهن ۽ اُهي وڏائي نه ڪندا آهن.
٦- لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ (پ٢٤، سوره حم السجده رکوع ٥-١٩ آيت ٣٧)	نه سج کي ۽ نه ئي چنڊ کي سجدو ڪريو بلڪ اُنهيءَ کي سجدو ڪريو جنهن کين خلقيو آهي جيڪڏهن اوهان کي الله جي عبادت ڪرڻي آهي.

Scanned with CamScanner

نوٽ: هِنن آيتن مان صاف معلوم ٿيو ته سجدو هڪ الله تعاليٰ کي ڪجي، سجدو الله تعاليٰ کانسواءِ ڪنهن ٻئي کي جائز ناهي ڇو ته سجدو عبادت آهي، عبادت الله تعاليٰ جو خاص آهي. جيڪو غير الله جي عبادت ڪندو اهو مشرڪ ۽ ڪافر آهي.

سوال

بعضي چالاڪ ماڻهو چوندا آهن ته سجدو ٻه قسم آهي. هڪ[1] سجدو عبادت جو ٻيو[2] سجدو تعظيم جو، مٿين آيتن ۾ سجده ڪا عبادت جو ذڪر آهي، اهو سجدو عبادت وارو الله جو خاص آهي، اسان جڏهن نماز پڙهندا آهيون ته سجدو الله جو ئي ڪندا آهيون اهو سجدو عبادت جو آهي. پر اسان جيڪو سجدو قبر جو ڪندا آهيون يا ڪنهن پير، مرشد جي قدمن ۾ ڪندا آهيون يا ڪنڌ ۾ ڪيتو (ڳارو) وجهي ڪنهن پير، فقير جي آڏو جهڪندا آهيون اهو سجدو يا جهڪڻ عبادت جو نه آهي بلڪ تعظيم جو انهن ٻنهي سجدن ۾ فرق آهي، دليل ۾ هيٺين آيت پيش ڪندا آهن:

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ

(پ۱، سورة البقرة، رڪوع ۴-۱۶-۴، آيت ۳۴)

۽ جڏهن ملائڪن کي چيو سون ته آدم کي سجدو ڪريو ته اُن جو سڀني سجدو ڪيو مگر شيطان هن حڪم جو انڪار ڪيو ۽ هٺ ڪيائين ۽ ڪافرن مان ٿيو.

يعني الله تعاليٰ فرشتن کي تعظيم واري سجدي جو حڪم ڪيو سڀني سجدو ڪيو مگر شيطان سجدو نه ڪيو.

هاڻي جيڪڏهن اسان به سجدو تعظيم جو نه ڪيون ۽ اسان چائينداسين شيطان سجدو تعظيم جو نه ڪيو ته ترجي ويو.

هي آهي انهن جو دليل. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ

-: (جواب) :-

ملائڪن کي سجدي جو حڪم ڪنهن ڏنو. الله تعاليٰ ڏنو يا پاڻ اُٿي آدم عليه السلام جو

سجدو ڪرڻ لڳا؟ پوءِ شيطان الله جي حڪم جو انڪار ڪيو ته شيطان بڻيو.
انهيءَ الله حڪم ڪيو آهي ته قبرن کي سجدو نه ڪريو جيئن ته آيت لَا تَسْجُدُوْا
واري معاف ڏسي رهي آهي هاڻي جيڪو الله جي حڪمن جي بي فرماني
ڪري قبرن آڏو سجدو ڪندو يا جُهڪندو اهو شيطان بڻندو يا نه. شيطان هن
ڳالهه ڪري شيطان بڻيو جو ان الله جي حُڪم کي نه مڃيو. وَمَا كَانَ بَشَرٌ... الآية

متعلق ص ۲۲۳ فرمودات سيد عبد القادر جيلاني کان پهريون

حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائي ٿي:

۳ حديث: وَهُوَ كَذٰلِكَ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْيَهُوْدِ وَالنَّصَارٰى اِتَّخَذُوْا قُبُوْرَ اَنْبِيَاءِهِمْ مَسَاجِدَ. (نسائي ص ۸۲ ج ۱ بخاري ص)

فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم اهڙي طرح لعنت هجي يهودن ۽ نصارن تي جو انهن پنهنجن نبين جي قبرن کي سجده گاهه بڻايو آهي.

۴. حضرت ابو هريره رضي الله عنه کان روايت آهي:

اِنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَاتَلَ اللّٰهُ الْيَهُوْدَ اِتَّخَذُوْا قُبُوْرَ اَنْبِيَاءِهِمْ مَسَاجِدَ (رواه بخاري ص)

فرمايو رسول الله صلى الله عليه وسلم يهودن تي الله جي مار هُجي جو انهن نبين جي قبرن کي سجده گاهه بڻايو.

(فقهاءِ ڪرام جا چند اقوال)

۱. مُلا علي قاري لکيو ته

وَالسَّجْدَةُ حَرَامٌ لِغَيْرِ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ (شرح فقه اڪبر ص ۲۴) | غير الله جو سجدو حرام آهي.

۲. لَوْ سَجَدَ لِغَيْرِ اللّٰهِ تَعَالٰى كَفَرَ (ڪبيري ص ۲۶۳) | غير الله جو سجدو ڪرڻ ڪفر آهي.

۳. شمس الائمة علامه سرخسي الحنفي فرمائي ٿو ته:

اِنْ كَانَ لِغَيْرِ اللّٰهِ عَلٰى وَجْهِ التَّعْظِيْمِ كَفَرَ قَالَ الْقُهُسْتَانِيْ وَفِي الظَّهِيْرِيَّةِ يَكْفُرُ بِالسَّجْدَةِ مُطْلَقًا (رد المحتار ص ۲۵۵ ج ۵)

جيڪڏهن سجدو غير الله جو تعظيم جي طور آهي ته ڪفر آهي. قهستاني چوي ٿو ته ظهيريه ۾ آهي جو مطلق سجده ڪرڻ سان ڪافر ٿي پوندو.

۱۶- وَلَا یُتَّخَذُ شَاهِدَ الصُّلَحَاءِ وَالْاَنْبِیَاءِ مَسَاجِدَا یُ مُتَعَبَّدًا فَاِنَّهٗ فِعْلُ الْیَهُوْدِ (الدر الفريد ص ۱۱۱)

وليٽ ۽ نبين جي قبرن کي سجده گاه نہ بڻائي ڇوته اهو يهودن جو عمل آهي

(بيتُ الله کي سجدو ڪرڻ بہ ڪفر آهي)

سجدو صرف الله تعاليٰ جو حق آهي. الله تعاليٰ کانسواءِ ڪنهن جي لاءِ جائز ناهي. جيڪڏهن ڪنهن شخص بيتُ الله کي سجدو ڪيو ته اهو ڪافر ٿي ويندو ڇوته اسان سجدو الله کي ڪندا آهيون ۽ الله تعاليٰ جي حڪم جي تعميل جي ڪري ڪعبي جي طرف متوجہ ٿي سجدو ڪندا آهيون ۽ ڪعبي کي سجدو نہ ڪندا آهيون.

فقہ حنفي جي معتبر ڪتاب درمختار ۾ آهي

حَتّٰی لَوْ سَجَدَ الْکَعْبَةَ نَفْسَهَا کَفَرَ

جيڪڏهن نفس ڪعبي کي سجدو ڪيائين ته ڪافر ٿي ويندو.

(درمختار ص جلد اول، ڪتاب الصلوٰة)

نوٽ:- جڏهن ڪعبةُ الله کي سجدو جائز ناهي ۽ حضرت صلي الله عليه وسلم جي لاءِ سجدي جي اجازت ناهي جيئن جو حضرت سعد بن قيس کان روايت آهي ته پوءِ ٻئي ڪنهن لاءِ سجدو ڪيئن جائز ٿي سگهندو آهي. تنهنڪري وليٽ ۽ بزرگن جي قبرن کي سجدو ناجائز، شرڪ ۽ ڪفر آهي.

چمي متعلق ص ۲۲۳ فرمودات کان پوءِ ۽ اشعار کان اول

.....

نوٽ: قبر کي جيئن سجدو جائز نہ آهي اهڙي طرح قبر کي چمي ۽ هٿ لائڻ بہ جائز نہ آهي - جيئن جو ارشادِ خداوندي آهي:

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ (پ ۲۴ سورة زمر، رڪوع ۷-۴ آيت ۶۴)

چئو ته اي بي عقلو مون کي (هي) ڏسيندا آهيو ڇا ته الله کانسواءِ ٻئي ڪنهن جي عبادت ڪريان.

هن آيت جي شان نزول ۾ علامه آلوسي رحمة الله عليه لکيو ته

نَزَلَتْ حِيْنَ قَالُوْا اِسْتَلِمْ بَعْضَ اٰلِهَتِنَا فَنَعْبُدُ اِلٰهَكَ (روح المعاني ص ۲۲-۲۴ ج ۱۳)

هي آيت ان وقت نازل ٿي هئي جڏهن مشرڪن رسول الله صلي الله عليه وسلم کي چيو ته توهان اسانجي بعضي اِلٰهن کي

هٿ لائيو ۽ چميو ته پوءِ اسان تنهنجي معبود
جي عبادت ڪندا سي.

سن مان معلوم ٿيو ته جهڙي طرح قبر جو سجدو مشرڪن جو عمل هو
ي طرح قبرن کي هٿ لائي منهن تي مَلڻ ۽ چمي ڏيڻ به مشرڪن جو طريقو
ن ڪري علماءِ ڪرام ۽ محدثين عظام اهڙن شرڪي فعلن کان
ماڻي آهي. جيئن جو محدث شاه عبدالحق دهلوي لکيو:

ح القبر ولا يُقبّله ولا ينحني ولا وجهه على التراب فإن ذالك النصارى (لمعات ص ٣٢٩ ج ٤)	۽ قبر کي هٿ نه لائي ۽ نه چمي ڏئي ۽ نه مٿو جهڪائي ۽ نه منهن کي ان مٽي ۾ ملي بيشڪ اها عادت نصارن جي آهي.

ت شاه عبدالحق محدث دهلوي لکيو:

سه دادن قبر را وسجده کردن آنرا و ڪله رام وممنوع است در بوسه دادن والدين ت فقهي نقل ميکند وصحيح آنست که لايجوز رح النبوة نقلا از رمانه مسائل ص ٦٢)	قبر کي چمي ڏيڻ، ان کي سجدو ڪرڻ ۽ ان تي مٿو ڪڻ حرام ۽ ممنوع آهي. ماءُ ۽ پيءُ جي قبر کي چمي ڏيڻ جي متعلق هڪ روايت فقهي بيان ڪندا آهن ۽ صحيح هي آهي ته جائز نه آهي.

ح عبدالقادر جيلاني لکيو:

زار قبرا لا يضع يده عليه ولا يقبله نه عادة اليهود (غنية الطالبين ص ١٩٤ ج ١)	۽ جڏهن ڪنهن قبر جي زيارت ڪري ته ان کي نه هٿ لائي ۽ نه ان کي چمي ڏئي بيشڪ اها يهودن جي عادت آهي.

لامه ملا علي قاري لکيو:

يطوف اى لا يدور حول البقعة الشريفة ن الطواف من مختصات الكعبة المنيفة حرم حول قبور الانبياء والاولياء الجهلة بما يفعله العامة الجهلة	طواف نه ڪري يعني حضرت جي قبر شريف جي چوڌاري طرف چڪر نه ڪري ڇو ته اهو ڪعبة الله جي خواص مان آهي تنهن ڪري نبين ۽ وليين جي قبرن جو طواف ڪرڻ حرام

Scanned with CamScanner

وَلَوْ كَانُوْا فِيْ صُوْرَةِ الْمَشَائِخِ وَالْعُلَمَاءِ وَلَا يَحْنِيْ وَلَا يُقَبِّلُ الْاَرْضَ فَاِنَّهٗ اَيْ كُلُّ وَاحِدٍ بِدْعَةٌ اَيْ غَيْرُ مُسْتَحْسَنَةٍ فَتَكُوْنُ مَكْرُوْهَةً (شرح مناسك ملا علي قاري ص)

آهي. عوام مان اهڙن جو ڪو اعتبار نه آهي توڻي جو مشائخن ۽ عالمن جي صورت ۾ ڇو نه هجن ۽ نه زمين کي چمي ڏيڻي ۽ نه جهڪڻي ٿي ڇو ته هي سڀ ڪم بدعت قبيحه آهن هن لاءِ جو مڪروهه تحريمي آهن.

علامه عبدالرحمان رحمة الله عليه لکيو

وَيَنْبَغِيْ اَنْ تَكُوْنَ الزِّيَارَةُ مُطَابِقَةً لِلْاَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ فَلَا يَطُوْفُ حَوْلَ الْقَبْرِ وَلَا يُقَبِّلُ حَجَرًا وَلَا عَتَبًا وَلَا خَشَبًا وَلَا يَطْلُبُ مِنَ الْمَزُوْرِ شَيْئًا اِلٰى غَيْرِ ذَالِكَ

(كتاب الفقه على المذاهب الاربعة ص)

لائق آهي جو زيارت شريعت جي حڪمن جي مطابق هجي پوءِ قبر جي چوڌاري طواف ڪري ۽ پٿر، چائٺ ۽ ڪاٺين کي چمي نه ڏئي ۽ جنهن جي زيارت ڪري رهيو آهي ان کان ڪجهه نه گهري. اهڙي طرح باقي ڪم جو شريعت جي مطابق نه آهن اُهي برنه ڪري.

امام غزالي رحمة الله عليه لکيو:

وَلَا يَمْسَحُ الْقَبْرَ وَلَا يَمَسُّهٗ وَلَا يُقَبِّلُهٗ فَاِنَّ ذَالِكَ مِنْ عَادَةِ النَّصَارٰي.

(احياءُ العُلوم باب زيارة القبور)

۽ نه قبر کي هٿ لائي ۽ نه اُن کي چمي ڏئي چو ته اهي ڪم نصارن جي عادت کان آهن.

مُسلمانو - اِنهن شرڪي ڪمن کان بچو، الله کان ڊڄو. شرڪ وڏو گناهه آهي جو اهو ڪڏهن به نه بخشيو ويندو ۽ نه ڪوئي شرڪ جي عذاب کان بچائي سگهندو. نبي هجي توڻي ولي، پير هجي توڻي فقير هڪ ڏينهن الله جي اڳ ۾ وهلو آهي. ياد رکو.

نذر متعلق صفحو ۲۲۴

عقيدو نمبر ٦٠ - غيرالله جي نذر ۽ باس ڪائڻ حرام آهي.

الله کانسواءِ ڪنهن ٻئي جي نذر نياز ۽ باس باسڻ ڪفر ۽ شرڪ آهي توبه

جانور هجي يا ڪا ٻي شيءِ هجي. نذر واري جانور جي گوشت جو کائڻ يا ٻاس
واري شيءِ جو کائڻ خنزير جي گوشت جي کائڻ کان به زياده حرام آهي.

ٻيون جواب شاه رباني آهي:

١. اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَا اُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِ (پ ٢، سورة البقرة، رڪوع ٢١-٥، آيت ١٧٣)

بيشڪ اوهان تي مُئل ۽ رت ۽ سُوئر جو گوشت ۽ جنهن شيءِ تي الله کانسواءِ ٻئي جو نالو پڪارجي سا حرام ڪيائين (امروٽي ترجمو)

٢. حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيْرِ وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ (پ ٦، المائدة، رڪوع ٥-١، آيت ٣)

اوهان تي حرام ڪيو ويو آهي مُئل جانور ۽ (وهندڙ) رت ۽ سُوئر جو گوشت ۽ جنهن شيءِ کي الله جي نالي کانسواءِ ٻئي جي نالي سان سڏيو وڃي (يعني الله کانسواءِ ٻئي جي نالي پاس ڪيل هجي) (امروٽي ترجمو)

٣. اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ (پ ١٤، النحل، رڪوع ١٥-٢١، آيت ١١٥)

بي شڪ حرام ڪيائين اوهان تي مُئل جانور ۽ (وهندڙ) رت ۽ سُوئر جو گوشت ۽ جنهن شيءِ کي الله جي نالي کانسواءِ ٻئي جي نالي سان سڏيو وڃي (امروٽي ترجمو)

٤. اِلَّآ اَنْ يَّكُوْنَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيْرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ (پ ٨، انعام، رڪوع ١٨-٥، آيت ١٤٥)

هن کانسواءِ ته اهو مُئل هجي يا وهندڙ رت يا سُوئر جو گوشت جو اهي (سڀ) حرام آهن يا گناه طرح جنهن (شيءِ) کي الله جي نالي کان سواءِ ٻئي جي نالي سان سڏيو وڃي (امروٽي ترجمو)

نوٽ ١: انهن آيتن مان معلوم ٿيو ته جيڪو غير الله جي نالي پاسيو وڃي جانور هجي يا ڪا ٻي شيءِ اهو مُئل، رت ۽ سُوئر جي گوشت کان به زياده حرام آهي. جو آيت ۾

ادنيٰ کان اعليٰ جي طرف ترقي ڪجو ذڪر آهي. جو ته مُئل جانور هن ڪري حرام آهي جو ان مان رت ناهي نڪتي معلوم ٿيو ته مُئل کان رت تي زياده حرام آهي.

پوءِ آيت جي معني ٿيندي ته مُئل جانور کان رت زياده حرام آهي ۽ رت کان سُوئر جو گوشت زياده حرام آهي ۽ سُوئر جي گوشت کان غير الله جي نذر ۽ ياس حرام آهي.

پوءِ معلوم ٿيو ته نذر ۽ ياس جو کائڻ حرام آهي.

نوٽ ٢: (نعُوذُ بِالله) جيڪڏهن ڪوئي شخص مُئل جانور جو گوشت کائي يا رت پيئي يا خنزير جو گوشت کائي ته اهڙو شخص الله جي مشيت هيٺ آهي. جيڪڏهن الله گهري ته اُن کي بغير حساب جي بهشت ۾ داخل ڪري ۽ جيڪڏهن گهري ته ان کي گناهه جي قدر سزا ڏئي جنت ۾ داخل فرمائي. اهڙو شخص جنت ۾ ضرور ويندو.

ياد رهي جو غير الله جي نالي تي ياس ڪري ٿو اهو مُشرڪ آهي ۽ الله جي سُنت هيءَ آهي جو مشرڪ کي ڪڏهن به معاف نه ڪندو. مگر جو شخص موت کان پهريون يا عذاب جي نازل ٿيڻ کان پهريون توبه ڪري.

متعلق صفحو ٣٤٢ سگهندو کان پويان ۽ هي هيون کان پهريان

آيت ٧٤

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ○ (پ ١٠ سورة انفال رڪوع ١٠)

۽ جن ايمان آندو ۽ هجرت ڪئي ۽ الله جي واٽ ۾ جهاد ڪيو ۽ جن جاءِ ڏني ۽ مدد ڪئي اهي ئي سچا مومن آهن انهن لاءِ بخشش ۽ بهترين روزي آهي.

آيت ٢٠

٢٠- الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ

جن مڃيو ۽ هجرت ڪئي ۽ الله جي واٽ ۾ پنهنجن مالن ۽ پنهنجين جانين سان جهاد ڪيو سي الله وٽ مرتبي ۾

الفائزون ۝ يبشرهم ربهم برحمة منه ورضوان وجنت لهم فيها نعيم مقيم ۝ خلدين فيها ابدا ان الله عنده اجر عظيم ۝ (پ۱۰ سورة توبه ركوع ۳-۹ آيت ۲۰-۲۱-۲۲)

بلڪل وڏا آهن ۽ اُهي مُراد ماڻڻ وارا آهن انهن کي سندن پالڻهار پاڻ وٽان پاجهه ۽ راضپي ۽ انهن باغن جي خوشخبري ڏئي ٿو جن ۾ انهن لاءِ سدائين نعمتون آهن منجهس سدائين رهڻ وارا آهن جو ته الله وٽ ئي وڏو اجر آهي.

۲۳- لا يستوي منكم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئك اعظم درجة من الذين انفقوا من بعد وقاتلوا وكلا وعد الله الحسنى (پ۲۷ سورة حديد ركوع ۱-۱۷ آيت ۱۰)

جنهن مڪي جي فتح کان اڳ خرچ ڪيو ۽ (الله جي دين لاءِ ڪافرن سان) وڙهيو تنهنجي برابر اوهان مان ڪوبه ڪونهي اهي انهن کان تمام وڏي مرتبي وارا آهن جن (فتح کان) پوءِ خرچ ڪيو ۽ (دين لاءِ) وڙهيا ۽ (هنن) الله تعالى ڀلائي (يعني ثواب) جو وعدو سڀني سان ڪيو آهي.

آيت نمبر ۲۴

وعد الله الذين امنوا وعملوا الصلحت ليستخلفنهم في الارض كما استخلف الذين من قبلهم وليمكنن لهم دينهم الذي ارتضى لهم وليبدلنهم من بعد خوفهم امنا يعبدونني لا يشركون بي شيئا (پ۱۸ النور ركوع ۷-۱۳ آيت ۵۵)

اوهان مان جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيا تن کي الله انجام ڏنو آهي ته ملڪ ضرور کين خليفو ڪندو جيئن کانئن اڳين کي حاڪم ڪيائين ۽ سندن انهي دين کي جو انهن لاءِ پسند ڪيو اٿس انهن لاءِ ضرور پختو ڪندو ۽ سندن ڊپ کان پوءِ کين مٽائي امن ڏيندو (اُهي) منهنجي عبادت ڪندا رهندا (۽) مون سان ڪنهن شيءِ کي شريڪ نه ڪندا.

(قرآني آيتن جو لب لباب)

١- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ جي لقب سان نوازيو.

٢- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا سان خوشخبري ڏني.

٣- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ سان خوشخبري ڏني.

٤- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ سان خوشخبري ڏني.

٥- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ سان خوشخبري ڏني.

٦- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ سان خوشخبري ڏني.

٧- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ سان خوشخبري ڏني.

٨- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ سان خوش خبري ڏني.

٩- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ سان خوشخبري ڏني.

١٠- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ سان خوشخبري ڏني.

١١- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا سان خوش خبري ڏني.

١٢- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا سان خوشخبري ڏني.

١٣- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سان خوشخبري ڏني.

١٤- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد أَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا سان خوشخبري ڏني.

١٥- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا سان خوشخبري ڏني.

١٦- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ سان خوشخبري ڏني.

١٧- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سان خوشخبري ڏني.

١٨- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ سان خوشخبري ڏني.

١٩- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا سان خوشخبري ڏني.

٢٠- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ سان خوش خبري ڏني.

٢١- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ سان خوشخبري ڏني.

٢٢- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ سان خوشخبري ڏني.

٢٣- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا سان خوش خبري ڏني.

٢٤- صحابه اُهي آهن جنکي قرآن مجيد وَعَلىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ سان خوش خبري ڏني.
٢٥- صحابه اُهي آهن جن کي قرآن مجيد فَاِنْ آمَنُوْا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ سان خوشخبري ڏني.

(متعلق صفحو ٣٦٩ هي هيا ارشادات نبوي ﷺ کان بهريون)

٦٠. عن وَعَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ ____ فَاِنَّهٗ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِيْ فَسَيَرَىٰ اِخْتِلَافًا كَثِيْرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِيْ وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ الْمَهْدِيِّيْنَ تَمَسَّكُوْا بِهَا وَعَضُّوْا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَاِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْاُمُوْرِ فَاِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ. (رواه ابوداؤد واحمد مشکوٰة ص ٢٩)	حضرت عرباض رضي الله عنه چوي ٿو، فرمايو حضرت رسول الله صلي الله عليه وسلم ____ جو شخص توهان مان مون کان بعد جيئرو رهندو اهو گهڻو اختلاف ڏسندو. پوءِ ان حالت ۾ توهان تي لازم آهي جو منهنجي ۽ هدايت يافته خلفاءِ راشدين جي طريقي کي مضبوطيءَ سان پڪڙجو. انهي طريقي تي پهرو سو رکجو ۽ ان کي ڏاڙهن سان مضبوط پڪڙي رکجو ۽ بچجو دين ۾ نئين ڳالهين پيدا ڪرڻ کان. ڇوته هر نئين ڳالهه بدعت آهي ۽ بدعت گمراهي آهي

ابوداؤد ج ٢ ص ٢٧٩
کتاب السنہ

نوٽ: هن حديث ۾ نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم خلفاءِ الراشدين رضوان الله عليهم اجمعين جي طريقي کي سنت چيو. پوءِ معلوم ٿيو ته خلفاءِ راشدين جي قول ۽ فعل کي بدعت نه چئبو. تنهن ڪري حضرت عمر رضي الله عنه جي زماني ۾ ويهن رڪعتن تراويح کي سنت چئبو نه بدعت اهڙي طرح حضرت عثمان رضي الله عنه جي زماني ۾ ٽين بانگ جوا ضافو به سنت آهي نه بدعت.

٦١. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَاْتِيَنَّ عَلٰى اُمَّتِيْ كَمَا اَتٰى عَلٰى بَنِيْ اِسْرَائِيْلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتّٰى اِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ اَتٰى اُمَّهٗ عَلَانِيَةً لَكَانَ فِيْ اُمَّتِيْ مَنْ يَصْنَعُ ذٰلِكَ وَاِنَّ بَنِيْ اِسْرَائِيْلَ	حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه چوي ٿو ته فرمايو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته منهنجي اُمت تي هڪ اهڙو وقت ايندو جيئن بني اسرائيل تي آيو هو بلڪل برابر جيئن ٻه جتيون برابر هونديون آهن - ايتري تائين جو جيڪڏهن بني اسرائيل

تفرقت على ثنتين وسبعين ملة وتفرق امتي على ثلاث وسبعين كلهم في النار الا ملة واحدة قالوا من هي يا رسول الله قال ما انا عليه واصحابي (رواه الترمذي مشكوٰة)

مان ڪنهن ۾ نهنجي ماءُ سان ظاهر ظهور زنا ڪئي هوندي ته منهنجي اُمت ۾ اهڙا ماڻهو هوندا جو ائين ڪندا. بني اسرائيل جي قوم ۾ ٧٢ فرقا هئا ۽ منهنجي اُمت ٽيهتر ٧٣ فرقا ٿيندي. جن مان صرف هڪ ٽولو جنت ۾ ويندو ۽ باقي سڀ دوزخ ۾ ويندا. اصحابن عرض ڪيو اي الله جا رسول جنت ۾ ڪهڙو ٽولو ويندو پاڻ فرمايائون ته اهو ٽولو جنهن تي مان آهيان ۽ منهنجا صحابي.

نبوي حديثن جو خلاصو

١- صحابه اُهي آهن جن جي رسول صلى الله عليه وسلم فعليكم بسنتي وسنة خلفاء الراشدين المهديين سان خلفاءِ راشدين جو شان بلند فرمايو.

٢- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم اصحابي كالنجوم فبايهم اقتديتم اهتديتم سان سڀ صحابا جو شان بلند فرمايو.

٣- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم ما انا عليه واصحابي سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

٤- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم لا تمس النار مسلما رآني ورأى من رآني سان سڀني اصحابن ۽ تابعين کي خوشخبري ڏني.

٥- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم فلو ان احدكم انفق مثل احد ذهبا ما بلغ مد احدهم ولا نصيفه سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

٦- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم ومن آذاهم فقد آذاني ومن آذاني فقد آذى الله سان سڀني اصحابن کي خوش خبري ڏني.

٧- صحابا اُهي آهن، جن جي رسول صلى الله عليه وسلم الذين يسبون اصحابي فقولوا لعنة على شركم سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

٨- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”فضربه برجله فقال اثبت احد فانما عليك نبي وصديق وشهيدان“ سان حضرت ابوبڪرؓ - حضرت عمرؓ ۽ حضرت عثمان کي خوشخبري ڏني.

٩- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”لا تسبوا اصحاب محمد فلمقام احدهم ساعة خير من عمل احدكم عمره“ سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

١٠- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”فلا تجالسوهم ولا تشاربوهم ولا تواكلوهم ولا تناكحوهم“ سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

١١- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”ومن سب اصحابي فعليه لعنة الله والملئكة والناس“ سان سڀني اصحابن کي خوشخبري ڏني.

١٢- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”ابوبكر في الجنة وعمر في الجنة (الحديث)“ سان عشره مبشره کي خوشخبري ڏني.

١٣- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”فاقتدوا بالذين من بعدي“ سان حضرت صديق اڪبرؓ ۽ حضرت عمر فاروقؓ جو شان بلند ڪيو.

١٤- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول خدا صلي الله عليه وسلم ”لو كان بعدي نبي لكان عمر بن الخطاب“ سان حضرت عمر فاروقؓ جو شان بلند ڪيو.

١٥- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”لكل نبي رفيق ورفيقي عثمان“ سان حضرت عثمان ذوالنورينؓ جو شان بلند ڪيو.

١٦- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”الا استحيي من رجل تستحيي منه الملئكة“ سان حضرت عثمان ذوالنورينؓ جو شان بلند ڪيو.

١٧- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”انت مني بمنزلة هارون من موسىٰ“ چئي حضرت عليؓ جو شان بلند ڪيو.

١٨- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”ان عليا مني وانا منه“ چئي حضرت عليؓ جو شان بلند ڪيو.

١٩- صحابا اُهي آهن، جن لاءِ رسول صلي الله عليه وسلم ”من سره ان ينظر الى شهيد

يَمْشِي عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى طَلْحَةَ ـ چینێ حضرت طلحة (ر) جوشان بلند کیو.

٢٠ـ صحابا امي آمن، حداجي رسول صَلّى الله عليه وسلّم: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ ـ سان حضرت زبیر (ر) جوشان بلند کیو.

٢١ـ صحابا امي آمن، حداجي رسول صلى الله عليه وسلّم: اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لِسَعْدٍ إِذَا دَعَاكَ ـ سان حضرت سعد (ر) جوشان بلند کیو.

٢٢ـ صحابا امي آمن، حداجي رسول صَلّى الله عليه وسلّم: نِعْمَ الرَّجُلُ أَبُو عُبَيْدَةَ ابْنُ الْجَرَّاحِ ـ سان حضرت ابو عُبيدة (ر) جوشان بلند کیو.

٢٣ـ صحابا امي آمن، حداجي رسول صَلّى الله عليه وسلّم: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْعَبَّاسِ وَوَلَدِهِ ـ سان حضرت عباس (ر) و حضرت عبد الله (ر) جوشان بلند کیو.

٢٤ـ صحابا امي آمن، حداجي رسول صَلّى الله عليه وسلّم: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ـ سان حضرت حسن (ر) و حضرت حُسين (ر) جوشان بلند کیو.

مُصطفى اقلم رازی

كشفُ اللّثام

عن مسئلة تقبيل الابهام

عند سماع ذكر خير الأنام في الاذان

****

يعني بانگ ۾ حضور اكرم صلي الله عليه وسلم جن

جي نالي مبارك ٻڌڻ وقت

آنگوٺن چمڻ جي شرعي حيثيت

****

تصنيف لطيف

محقق العصر استاد العلماء

حضرت مولانا علي محمد حقاني

دامت بركاتهم العاليه

حضرت مولانا علي محمد حقاني

ناشر:

المحمود اكيڊمي

جامعه اسلاميه اشاعت القرآن والحديث،

دودائي روڊ لاڙڪاڻو (سنڌ)

فون نمبر: 0741-440542

توحيد جو ڪلمو

لاالٰہ الاالله محمد رسول الله

(ترجمو: الله تعاليٰ کان سواءِ ٻيو ڪوبہ عبادت جي لائق ناهي ۽ حضرت محمد ﷺ الله تعاليٰ جو رسول آهي.)

ڪلمہ طيبہ جي حقيقت

تاليف لطيف

محقق العصر استاد العلماء

حضرت مولانا علي محمد صاحب حقاني

ناشر:

المحمود اڪيڊمي

جامعہ اسلاميہ اشاعت القرآن والحديث

دودائي روڊ لاڙڪاڻو (سنڌ)

فون نمبر: 0741-440542

Scanned with CamScanner

فارسي ٻولي سکڻ لاءِ

پهلي فارسي، ڪريما، نام حق ۽ پندنامي جو پڙهڻ تمام ضروري آهي، ان ڪري ئي اهي ڪتابڙا ديني مدرسن جي نصاب ۾ شامل آهن، انهن ڪتابن جي ڏکين لفظن جي ترجمي ۽ فارسي سکڻ لاءِ آسان قاعدن تي مشتمل سنڌي ٻولي ۾ لکيل، استاد العلماءَ

حضرت مولانا
علي محمد صاحب حقاني دامت برڪاتهم

جي تصنيف

معلم فارسي

ڪي هن وقت سنڌ جي اڪثر مدرسن ۾ باقائدي پڙهايو ٿو وڃي، اهو ڪتاب استادن ۽ طالب علمن لاءِ هڪ جهڙو مفيد آهي، خواهشمند استاد، شاگرد، مدرسا، ڪتاب گهر ۽ بڪ سيلر اهو ڪتاب

جامعہ اسلاميہ اشاعت القرآن والحديث

دودائي روڊ لاڙڪاڻي

ڪان رعايتي قيمت تي حاصل ڪري سگهن ٿا.

ڪتاب جا صفحا: ٻہ سو اٺ

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمٰن الرحيم

فَاسئلوا اَهلَ الذِّكرِ اِن كُنتُم لاَ تَعلمون (القرآن)

سوال ڪريو (پڇو) علم وارن کان، جيڪڏهن توهان نہ ٿا ڄاڻو

هڪ هٿ سان مصافحي ڪرڻ، مٿو اگهاڙو ڪري نماز پڙهڻ، نماز ۾ ٽنگون ويڪريون ڪري بيهڻ ۽ ترڪ تقليد جي مسئلي تي هڪ سُني مسلمان ۽ هڪ غير مقلد جي وچ ۾ ٿيل بحث مباحثي جي دلچسپ روئداد

تحفہ اهل حديث

مرتب: ابو بلال محمد اسماعيل محمدي

سنڌيڪار: ابو عبدالصمد مشتاق احمد جتوئي

ناشر: ڊاڪٽر خالد محمود سومرو

پاران

المحمود اڪيڊمي

جامعہ اسلاميہ اشاعت القرآن والحديث

دودائي روڊ لاڙڪاڻو (سنڌ) فون نمبر: ۴۴۰۰۵۴۲

Scanned with CamScanner

نبوي نماز

مدلل سنڌي

جا ٻئي ڀاڱا اوهان جي مطالعي لاءِ انتهائي ضروري آهن.

پهرئين ڀاڱي ۾

نماز جي فرضيت، فضيلت ۽ حڪمت جي تذڪري سان گڏ طهارت ۽ پاڪائيءَ جا مسئلا بہ بيان ڪيا ويا آهن، وضو، غسل، اذان ۽ مسح جي بيان سان گڏ مختلف بدعتن جي ترديد ۾ قابل قدر مواد پڻ ڏنو ويو آهي ۽ رفع اليدين، قرائت خلف الامام ۽ آمين بالجهر جي مسئلن تي پڻ زبردست علمي تحقيق ڪئي وئي آهي.

ٻئي ڀاڱي ۾

جماعت جي نماز، امامت جي احڪامات، عورتن جي نماز، سجده سهو، نماز وتر، نماز تراويح، نماز تهجد، عيدن جي نماز، باراني نماز، نماز حاجت، نماز استخاره، نماز توبہ، نماز تسبيح، مسافر جي نماز، نماز جنازه، جنازي کان بعد دعا گهرڻ جي شرعي حيثيت، قبرن تي قبا ٺاهڻ، اسقاط ۽ قران بخشائڻ ۽ قبرن تي ڏورن ڪهڻ جي مسئلن جي تفصيلي بيان سان گڏوگڏ مسنون دعائون، اسماءُ الله الحسنيٰ ۽ جمعي ۽ عيدن جا خطبا بہ شامل ڪيا ويا آهن.

Scanned with CamScanner